

PADISÁK MIHÁLY

GYALOG JULI

MÓRA KÖNYVKIADÓ

SZECSKÓ PÉTER
RAJZAIVAL

© PADISÁK MIHÁLY, 1983

I.

Julira már tegnap este rátört a nyugtalanság.

Sokáig nem tudott elaludni. Forgolódott a szalmazsákon, s hallgatta a másik ágyon alvó nagyanyja erős, fűrészelő horkolását. Keresztcsontja tájékán valami furcsa, eddig nem tapasztalt hasogatást érzett, amely – bármelyik oldalára vackolódott is – nem akart szünni.

Lassan telt az idő, s a kislány a kicsi ablakon beszüremelő hold fényénél bámulta a mestergerenda körvonalait, fülelte az éjszaka neszeit. A tanyaudvar csendbe burkolódzott, csak Fickó mordult fel egyszer. Talán settenkedő rókát szimatolt, mert a szomszéd el-elcsellengő macskája ilyen messzire ugyan már el nem kóborol.

Juli nagyon sokáig hallgatta a semmit, mire elernyesztette a fáradtság, s fejére telepedett a mindent elmosó, altató, édes kábulat. A szorongásokért álom lett a fizetség. Fehér ruhás, koszorús menyasszony volt; sallangos lovakkal, felvirágzott szekérral hajtottak haza az esküvőről. Valaki ült is mellette, fogta a kezét, de az arcát valahogy nem látta. Aztán muzsika volt, menyasszonytánc, sokan kérték fel, s a szakajtóba rendre gyűltek az ötszázások, ő meg csak járta, járta...

Először hófehér pilleként szállt kézről kézre, aztán lassúdni kezdtek mozdulatai, már fáj minden porcikája, de nem volt irgalom. Jární kellett... jární, rogyásig. Már hasogatott bele a dereka, émelyegve szédülni kezdett, de csak nem akart végeszakadni.

Egészen beleizzadt, mire felébredt.

S lám, most, hogy felébredt, a nap már kapaszkodni kezdett fölfelé, hátulról érkező sugarai átnyúlkááltak a kicsiny tanya feketedő nádteteje fölött, s megnyalintották a kútgémet, amelyre Juli éppen odalátott. A kútkáva meg az itató még árnyékban volt, vagyis éppen háromnegyed hat lehet. Nagyanya már régen fölkel, éppen most fejezheti be a fejést. Pattanni kell tüstént, rögtön rínak a malacok, azok etetése az ő gondja.

Az ébredés bódulata egyszeriben elmúlt, elhajtotta a szigorúan belerögződött mindennapi kötelességérzet. Nagy lendületet vett, hogy kiugorjon az ágyból, amikor combhajlatában, az ágyéka mellett nedvességet érzett.

Megdöbbsent. Igaz, tudta, hogy ennek be kell következnie, az iskolában Edit néni beszélt róla a nagylányokkal, komolyan, felnőtt módjára, de idehaza a nagyanyjáról sosem hallott ilyesmiről.

Hirtelenjében nem tudta, mit tegyen. Röstellette, hogy összemaszatolta a hálóingét, még az ágyruhán is nyomot hagyott a faltja. Kezdte magát úgy érezni, mint aki valami tilosat cselekedett, s most minden bizonnal rajtakapják majd. Bár ha gyorsan beveti az ágyat, ingét meg elrejtí, talán nem derül ki semmi. Csak még valami kötöt kéne találnia, ha mást nem, egy régi flanelldarabot.

Haladéktalanul nekilátott. Legfőbb ideje volt, mert nagyanyja már éppen kilépett az istállóból a tejesedénnyel s embert látva, sivalkodni kezdtek az ólban a malacok.

Kiregeledett. Elkezdtek egymásra torlódni a percek, a tennivalók, a jószág és a föld munkára szólította fel gazdáját s egyben szolgáját: az embert. S a Kétfa-tanyában, itt a Siratózug legeslegvégén már nem élt más, csak egy hetvenéves öregasszony és egy tizenhárom éves lányka. Két ereje fogyó és két most erősödő karnak kell dolgozni ott, ahol valaha népes család tette a dolgát.

Juli meg a szokottnál is jobban buzgólkodott. Ha valaki jobban megfigyeli, észrevehetné, hogy valamit titkol, de öreganyjának megvan a maga gondja. Pedig tavaly már a lovakon is túladdott, azokhoz férfiember kell, nem özvegyasszony. Növendék bikát sem tartott már, tehenet is csak a Bimbót meg a Sárít, anyakocát is csak kettőt, mert több jószággal nem bírna. A kieső pénzt majd

pótolják libával. Az itt, a Tocsogó-ér szomszédságában, a Berek szögletében majdnem ingyenbe nő fel, csak a róka rá ne kapjon. Igaz, a töméshez kukorica kell majd, de annyijuk még megterem, s legalább hasznos munkával telnek majd a nyúlós novemberi, decemberi esték és reggelek, mert tömni azt a petrollámpa világánál is lehet.

– Uram Istenem, de megnehezedik az élet, mire megöregszik az ember – fohászzkodott fel magában az öregasszony, de csöndesen, hogy a Juli meg ne hallja: kijutott neki az életből, már jópár sóhajtásnyi.

A mai nap különben is örök emlékezetű nap, igaz, csak kettejüknek, nem kell azt tovább keseríteni.

Igyekezett derűs arcot vágni, s mire a kislány bejött az udvarról, a konyhaasztalra – amelyen már repedezni kezdett a viaszkosvászon – odakészítette a kenyeret meg a bögre tejet, reggelizzék meg a gyerek rendszeren, mielőtt iskolába indul. Jó gyerek ez, engedelmes, szorgalmatos, nem is tudja, hogyan lenne meg önelküle. Igaz, nem kaptja el őt ajnározgatással, hisz bizonynal benne van az apja vére is, nemcsak szegény megboldogult Juliska lányáé, de mindig örül, valahányszor a szeme sarkából úgy nézheti Julit, hogy az éppen nem pillant rá vissza.

A lány sietve falt, mint mindig. Megtanulta, hogy drága az idő, ki van porciózva, azt is be kell osztani, mint mindent az életben. Igaz, a kenyér bolti volt meg már negyednapos, de a friss tej íze áthatott mindent, azzal pedig sosem tudott betelni. Amikor kifogyott a bögréből, nagyanyja még utánatöltött, hadd igyék. Aztán, amikor letette a kék pettyes bögrét, az öregasszony megszólalt. Hangja ünnepélyesen csengett, akár a kinyilatkoztatás.

– Mosakodj, öltözz, igyekezz. Aztán ma már fölveheted a kéket vagy a pirosat, nem kell feketébe menned. Kerek esztendeje, hogy eltemettük nagyapádat. *Letelt a gyász...*

A kislány megrebbenve pillantott rá, mint akinek a gondolata egészen másfelé jár, nem is válaszolt, csak bólintott, hogy érti, s máris ugrott, mert az óra már hétre járt.

A lavórt kivitte a kút mellé, odatette az itató végére, ilyenkor április utolján már lehet, főleg, ha idesüt a nap, s a reggel már nem harapós.

Blúzát és trikóját a kútkávéra tette, oda vetette a csíkos lenvászon törülközőt is, s szalaggal kötötte föl barna haját, mielőtt szappanozni kezdte meztelen felsőtestét. Vékony, inas lány volt, nem is valami nagy fajta, a válla még szögletesen kiállt, kulcscsontjánál sótartó mélyedt be, s még éppen hogy csak elkezdett melleledni. Egészében véve gyerekformát mutatott még, nem rakódtak rá a felserdülés asszonyos párnái, csupán a hónalja pihésedett már, de mind ez ideig oda sem figyelt rá. Ma reggel azonban úgy emelte fel karját, hogy láthassa, mennyi hiányzik még ahhoz, hogy sűrű, erős bozótot alkothasson, miként az érett asszonyoké. Hiszen mától kezdve már ő sem gyermek, hanem nő. Így magyarázta Edit néni, s bizonyára így is van. Pedig *azon* kívül igazán semmi változást nem tapasztalt, s az a változás egyelőre csupán az ő titka. Nem tud róla senki. Még öreganyja sem. Talán el sem mondja neki, nem is tudná, hogyan kezdjen hozzá, de az Edit néninek azért szól. Valakitől csak kell tanácsot kérnie. Igaz, útközben megbeszélhetné Ilonka ángyival vagy Mártival, az unokatestvérével, aki már asszony, gyereke is van, de azok bizonyára hangosan tárgyalnák meg egymás között ezt is – hiszen mindég oly hangosak –, márpedig ez egyedül őrá tartozik.

Nem sok ideje maradt a töprengésre, rohanni kellett öltözködni. A bordó szoknyáját vette föl meg a piros pulóverjét, a hajába pedig piros szalagot kötött. Egy éve nem viselte a szoknyát, s meglepetten tapasztalta, hogy az egykor bő szoknya erősen feszül rajta. Iskolatáskáját meg az este bepakolta, ezért még hét óra előtt elindulhatott.

Nagyanyja utánaszólt:

– Iskola után kérdezd meg, jött-e petrol a boltba. Ha nem, visszafele jövet köszönj be Ilonka nénédékhez, és szólj nekik, hogy a Tibi gyerek utánanézhethetne a városban.

– Jó – mondta, és sietve elindult.

Az úton akár behunyt szemmel is végig tudott volna menni, de ő mindig nagyon is nyitott szemmel járt.

A tanyán túl, alig dobásnyira húzódott a dűlőút. Eléggé felverte a gaz tavaly óta, mióta kocsival sem járnak, s jobbára csak ő tapossa naponta.

Övék volt az utolsó tanya, a mögött a Tocsogó-ér árasztotta Berek. Ilyenkor csendes, csak ősszel meg télen, vadászatok idején durrogatnak benne a nagytornyosi vadásztársaság tagjai. Olykor náluk a tanyában szoktak melegedni, s hallotta, amikor annak idején mondták öregapjának, hogy ha eladó lesz a tanya, hát megveszik vadász háznak. Nagyapja ilyenkor hamiskásan fölnevetett, s azt mondta:

– No ugyan, akkor sosem lesz vadász házuk. Vadászni meg különben sem házzal kell, hanem puskával.

De azért a pálinkájukat elfogadta, s dupla vadásztársaságot is lehúzott belőle. Kijár az a melegedőért meg a szíves szóért.

A télen aztán már nem volt kit kínálniuk pálinkával, de azért a nagyanyjának megismételték az ajánlatot.

Látta, amint az öregasszonynak egy pillanatra elborult a tekintete, aztán nem szólt, csak nemet intett nekik, és gyorsan kiment a szobából.

Ott, a Bereknél kezdődött az ő határrészük, Siratózug. Edit néni úgy magyarázta, hogy valamikor a törökök idején falu volt erre, aztán amikor egy éjszakán rátörtek a martalócok, és rabszíjra fűzték a munkabírókat, az öregeket meg leöldösték, aki el tudott menekülni, itt a Berek szélén találkozott a többiekkel, s itt, ebben a zugban siratták falujukat.

Igaz-e? Nem-e? Ki tudja?

Lehetséges, hiszen ez az egész itten olyan védett kis zug. Hátulról a Berek, bal felől a Homokhát vége, rajta az akácos Újerdő, amelyet már a nagyanyja gyerekkorában is Újerdőnek hívtak, s a dűlőúttal párhuzamosan kis horpadás vonul végig a hullámsíkon, abban folydogál a Tocsogó-ér. Az erdő, a berek és az ér szögletében kilométer hosszan s vagy százötven méter szélességben védett, külön világ: ez a Siratózug. Huszonöt kataszteri hold föld, öt család, tizenegy lélek.

A tanyák mind az erdő közelében. Homokon állnak, onnan lejtőnek a földek a Tocsogós felé, melynek közelében zsombékostól elhódított tőzegtalajon még a káposzta is megterem, s az embermagasságot meghaladja ősszel a kukorica.

Túlhan, nyugat felé, az éren túl terpeszkedik a Görbehát-lapos, rajta a Haladás Tsz egybeszántott, végtelen földjei, s azokon is túl, valahol a szemhatár végen, ahol csak a templomtorony hegye látszik, ott a falu: Zajgatószállás. Toronyiránt lehet hét kilométer, körbe, az iskola felé, a kövesútnak tizenegy. Vagyis tizenegy, mert toronyiránt nem vezet arra az út. Ember is, kocsi is beleragadna a Tocsogósba.

Juli megy az úton. Piros pillangó a széles, zöld pántlikában.

Sietve szaporázza, oda kell érnie időre, s közben még maga vállalta kötelességei is vannak.

Itt van mindjárt útközben közvetlen szomszédjuk, a Gólyafészek-tanya. Mondják, valaha gólya fészkelte a kéményen – régen, amikor Juli még nem élt –, de az egyik száraz nyáron, amikor kiszáradt a Tocsogós is, a Berek is, s kifogytak a békák, a gólya rászokott a csirkére, s akkor a gazda, Csombó Jakab széthányta a fészket. Erre a gólya is elköltözött, csak a neve maradt itt. S a tanya utolsó lakója, Csombó Bori néni, aki az idén tölti a nyolcvanát. Földjét már évek óta nem

munkálja, udvarát is fölverte a gaz, jószágja mindössze három tyúk és egy kegyelemből tartott öreg kutya, amelyik együtt készül halni gazdájával.

Julit mindig megkapja kicsit az enyészet szaga, amikor belép a szellőzetlen, dohos, penészes szobába, de muszáj bemennie, megkérdezni, kell-e Bori néinek valami. Sok nem kell neki, nem is tellenek a szociális segélyből, de egy kis kenyér, só, zsír, liszt néha kell. Ha ugyan Bori néni fölkel az ágyból, és egyáltalán van ereje főzni. A télen nem sok volt neki. Fűteni sem tudott, nem is volt mit, Juli az egykori hidas korhadó fájával csiholt neki olykor egy kis meleget.

– Lelköcském, te vagy az én megmentőm – szokta neki mondani, aztán kibukik belőle a panasz:
– Egy anya föl tud nevelni hét gyereket, de hét gyerek nem tud eltartani egy anyát... – és olyankor mindig könnybe lábad a szeme.

Juli szeretné megvigasztalni, szépeket mondani, de mit szólhat ott egy idegen gyerek, ahol a saját, vér szerinti gyerekek szíve ennyire rideg.

– Amíg volt mit adni, jöttek. Disznótorra, vajért, csirkéért, kukoricáért, azóta elfelödték az ide vezető utat is.

S a panaszban sok az igazság. Az ide vezető utat csupán Gubacsi Mari néni, a községi öreggondozó találja meg, aki olykor harminc-negyven kilométert kerékpározik naponta a tanyavilágban, de mit tud végezni egy pár kéz ott, ahol annyi a magatehetetlen. Jön, kimos, kitakarít, gyógyszert hoz, segílyt, de mi az ott, ahol a legfájóbb baj a magányosság.

Juli érzi ezt, ezért nem is mulasztja el, hogy mindennap betérjen.

Ma meleg idő lesz, Bori néni bírja is magát valahogy, kint üldögél már az udvaron, mert a tornácra még nem süt oda a nap. S az az egy jó van még az életében. A nap, amikor kellemesen melegíti öreg csontjait.

– Lelköcském, tudod-e, mit álmodtam? – fogadja őt a csupa ránc arcú, görnyedt hátú vénység.

– Tudom, ha megmondja, Bori néni.

– Kapaszkodj meg, lelköcském. Tudod-e, ki jött el hozzám látogatóba?

– No ki?

– Hát a Teca lányom. Az, amék bent lakik a városban, Nagytornyoson. Aztán nem is biciklin jött ám, hanem autóval, de nem is akármilyennel. Jött, aztán körülölelgetött, és azt mondta: „Nem hagyom ám én többet az én drága jó édesanyámat.” Úgy bizony.

– És? Magával vitte?

– Akart vóna, de nem möntem. Mondtam neki: édes lányom, én itt éltem le az életemöt, itt is akarok meghalni. Erre ő rábólintott, hogy jól van, idősanyám, akkor én költözök ki. De előbb kikupáljuk ezt az öreg tanyát, úgy, hogy még egy császár is ellakhatna benne.

– Aztán? Utána mi történt?

– Sömmi. Fölébredtem. Ilyen az én szöröncsém. A jót már végigálmodni sem bírom.

– Hozzak valamit, Bori néni?

– Sömmit, lelköcském. Egy darabka könyerem még van, kitart két napig, el is bírom szopogatni, ha levesbe áztatom. Hanem hallod-e, egy kis jókedvet, azt hozhatnál. Legalább annyit, hogy ezt a nyarat még kitartsa. Ha találkozol vele, szólj ám neki.

– Szólok, Bori néni, hanem most már sietek.

– Siess csak, lelköcském, és áldjon mög az Isten.

S hosszan bámul a kislány után, aztán visszafordul, és tétova szemmel néz a Kétfá-tanya felé, s emlékeiben matat.

Emlékszik még rá, amikor a Bujdosó Demeter meg a Juhász Zsuzsánna összeházasodtak, s a bérleten fölépítették azt a tanyát. Mikor is volt? Azon évben, amikor ötödik gyereke, a Gergely

fiú megszületett. Hányban is volt? Huszonötben? Vagy inkább huszonhétben? Bárhogy is erőlteti, nem jut az eszébe. De az még igen, hogy Zsuzsannának mind a hat gyerekét ő segítette a világra. Mind megjöttek, mielőtt a bába kiérkezhetett volna. A harmadiknál Demeter már be sem ment érte a faluba, csak átkurjantott neki. Erős, nagyhangú ember volt, s akkoriban még neki is jobb volt a füle. De ha erről fújt arrafelé a szél, már akkor sem ért el idáig a kurjantás. Most meg? Ha lenne is hangja, kinek lehet itt kurjantani? És minek? A télen is, egyszer, amikor nagyon rosszul volt, el akart indulni a szomszédba. De nem volt ereje, még bottal sem. Gondolta, magával viszi a zsámolyt, aztán minden öt lépés után leül pihenni. De csak az útig jutott ki, ott már azon fohászzkodott, csak még egyszer visszajusson.

Ha nem jön éppen akkor ez a Juli az iskolából, s vissza nem segíti, s be nem fűt neki, már túl lehetne mindenén. De jött. Arany lelke van ennek.

Juli pedig, mit sem tudva az utána sóhajtott áldásokról, ment tovább az úton. Kíváncsi volt, hogy a Bedőlt-tanya mögött kipattant-e tegnap óta az elvadult orgonasövény. Van-e legalább egy csokorravaló? Akkor vihetne Edit néninek. Náluk a tanyában nincs virág. Nem tűri azt a jószág. Meglátszik, hogy itt már rég nincs jószág. Tető sincs már, sem gerendák, a falak nagy része is leomlott, csak két szöglet tartja még magát, míg az eső és fagy meg nem teszik a magukét. Hány tél is az? Kettő? Három? Vagy öt is? Ki tudja?!

Szerencséje volt. Két orgonaágon már kipattant a virág. Óvatosan letörte őket, s boldogan vitte magával, mint valami kincset. A Sete-Balog Imre tanyájához közelítve megszaporaázta lépteit, s óvatosan pislogott be a tanya felé. Aztán fellélegzett. Nem látta sehol azt az embert.

Állítólag még csak negyvenöt éves, de legalább hatvannak látszik, mindég borostás, rongyos, szutykos. A tanyája is olyan, mintha már nem lakná senki. Fele tető hiányzik, a konyha összerogyott, a szobát néhány akácfa-támasz tartja. Az udvarban még kutya sincs, csak régi, rozsdásodó szerszámok, szanaszéjjel szórt konzervdobozok, borosüvegek.

A Sete-Balog mindig iszik. Csak annyit és csak addig dolgozik, hogy összeszedjen egy kis italraivalót.

Néha náluk is dolgozott, pénzért is, borért is, de alighogy megkapta s megitta, elbambult tőle, leült, s csak nézett maga elé és röhögött. Mintha nem is lenne olyankor épelméjű. Lehet is, hogy nem az, hogy elvette az eszét az ital. Öreganyja azt mondja rá, hogy „a maga szegénye”. Mind az, aki csak az italért dolgozik.

Juli undorodik tőle. Olyan, mint az állat. A szükségét is az udvaron végzi, szégyentelenül, s ha véletlenül éppen akkor erre téved valaki, röhögve mutogatja neki a pucér fenekét.

Most azonban úgy rémlik, nincs idehaza. Vagy tán alszik. Esetleg meghalt. Sosem lehet tudni. Még kutyája sínes, amelyik vonyítana utána.

A kislány föllélegzik. Amikor túljut Sete-Balog tanyáján, mindig föllélegzik.

Pedig ha jobban belegondol, mégiscsak ő a legközelebbi, valamennyire is magatehető szomszéd, ha egyszer bajbajutnak. De Juli nem akar mélyebben belegondolni, csak azt tudja, hogy ő a nagyanyját nem hagyja el soha. Nem hagyja, hogy olyan sorsra jusson, mint a Bori néni.

A következő tanya felé szeret járni. Az Epres-tanya más, mint az eddigiek. Szép, tiszta, gondozott. Látszik, hogy fiatal a gazda. Árendás Máté úgy hozta rendbe, amikor a Haladás Tsz-től megkapta. Sertésgondozó, az iskolán túl, a telepen. A tanya vakító fehér, húsvétra meszelték, nagy, tágas udvarát gallyakból és hasított akáckarókból rakott kerítés övezi, az udvaron meg kicsiny, alig búvó leveleiket napoztatják a hatalmas eperfák. Lesz azokon fekete eper is, fehér is meg piros meg hamvas. És mind más ízű. Szeret idejárni. Itt mindig érezni a család melegét. Sanyikát is szereti, a kis Magdit is. Kár, hogy olyan messzi laknak. Pedig jó náluk. Meg aztán ez

a tanya valamikor apai nagyapjáé, Gyalog Mártoné volt. Itt született valamikor Juli apja. Ha ide betér, egy kicsit olyan, mintha őt látogatná meg.

Pedig hogy igazából meglátogassa ott, ahol van, azt a nagyanyja sosem engedné. A tanyából is kizavarták, amikor hazajött. Merre is lehet? És igazából nem is tudja, akarná-e őt látni. Milyen apa az olyan, aki nem törődik a gyerekével?

Juli sóhajt, miközben kinyitja az Egres-tanya kapuját.

Sanyika már várja. Magdi is. Mindig a nyakába ugranak, mintha csak testvérek lennének. Pedig neki nincs is testvére. Ezek mégis olyanok.

Sanyika nyolcéves. Másodikos. Alacsony, tömzsi, komoly képű, fekete. Akár az apja. Magdi az idén tölti a hatot. Ő is fekete, de vékony csontú, mint az anyja.

Sanyikát elsős kora óta Juli viszi az iskolába, ő is hozza. Magdit is, amikor iskola-előkészítője van. Ma nincs neki.

Igaz, Sanyi apja is az iskola felé dolgozik, de hajnalban jár. Ez azért jó télen, mert ha éjjel esett a hó, hajnalban kissé csoszogva töri az utat, hogy ne csupán egy csizmanyomot hagyjon a gyerekeknek, hanem kicsiny csapást.

Sanyikának szép, kék hátizsákja van, a lehajtóján macskafej ékeskedik, olyan, amelyik este visszaveri az autók fényét. Csak az a kár, hogy nem jár errefelé autó, hogy hasznát is vehetné.

Indulnak. Magdi nyüglődik az anyjának, hogy ő is megy iskolába Julikával, de az megnyugtatja, hogy iskola helyett segíthet főzni. És szeretettel simogatja meg a kislány haját.

Juliban végigsajog ez a simogatás. Az ő haját mikor is simogatták meg így utoljára? Öt évvel ezelőtt. Nyolcéves korában. Akkor halt meg az édesanyja. Pedig ő ma is bizonyára megsimogatná.

Mennek Sanyikával. Egymás mellett, az innen már kikoptatott két kerékenyomon. A kisfiú csodálkozva bámul a lányra. Már nem is emlékszik rá, hogy látta őt valaha is nem feketében. Őszintén tör fel belőle az elragadtatás.

– Te Juli, hogy te milyen szép vagy!

Julit váratlanul éri az elismerés.

– Ugyan, Sanyika, csak másik ruhát vettem föl.

– Akkor is szép vagy! – makacskodik a kisfiú.

– Jó, ha szép vagyok, akkor szép vagyok. Örülök, hogy tetszem neked.

– Nagyon. És ha nagy leszek, nem az anyut veszem feleségül, hanem tégedet...

Juli nem tudja, mosolyogjon-e vagy meghatódjék. Aztán inkább meghatódik. Sanyika előtt nem kell szégyellenie. S olyan jó, ha valaki előtt nem kell titkolnunk az érzelmeinket. Még ha ez a valaki mégoly kicsi is.

– Jól van, Sanyika, addig is megsimogathatod a fejemet.

– Állj meg, és hajolj le, hogy fölérjem.

Juli megáll, leguggol, így éppen egymagasságú a kisfiúval, az meg ágaskodik egy kicsit, és nagy komolyan megsimogatja a haját. Juliban végigbizsereg a kicsiny gyermekkéz suta, ügyetlen simogatása, s végigáramlik benne a kezekből sugárzó szeretet. Aztán föláll, megfogja a kisfiú kezét, s mennek tovább kézen fogva, hiszen az iskoláig még jó két kilométer van hátra. A Sanyika tempójához alkalmazkodva még majdnem félóra.

A Siratózúgból már csak egy tanya van hátra. Annak a gazdája Rovó Illés, a juhász. Tanyája ott emelkedik, ahol Juliék dülője véget ér. Onnan jobbra a Tocsogóig megy a Csonka-dülő, balra pedig az Újerdő másik oldalában az Akácós-dülő. Ők arra mennek tovább. Ha csak Sanyika miatt meg nem kell állniok. Sanyika nagyon szereti a juhokat. Ilyenkor sok a kisbárány is, azokat mind

megdögönyözné, csak a Rovó Jani nem engedi. Jani erőszakos, pedig már tizenhat éves, engedhetne a kisebbnek, de ő szereti valakivel éreztetni a hatalmát. S miután kisebb testvére nincs, néneje már férjnél vannak, azon próbál uralkodni, aki akad. Dölyfős a módjukra is: apjának terepjáró autója van, azzal hordja be a juhtúrót meg a sajtot a városi piacra.

Sanyika azonban ezúttal hiába meresztgeti a szemét. A juhhodály üres, a nyáját elhajtották legelni, vagy a Disznó-laposnak, vagy be az Újerdőbe. Kár.

Véget ér a Siratózug. Balra fordulnak, az Akácoshoz. Azon kell menni vagy ötszáz métert, úgy, hogy balra erdő, jobbra még tanya sincs. Aztán jobbra a Kútágas-dűlőn tovább, ott már beérnek a laposba, de szerencsére nem volt mostanában eső, nincsen sár. Ha van, akkor másfél kilométeren át dagaszthatják, amíg eléri a Lesdombot. Ott az iskola.

Róják az utat. Rajtuk kívül gyereknek nyoma sincs, a többség túlfelől, a Kapás-dűlőből meg a Homokhátról érkeznek, arra sok a szőlő meg a gyümölcsös, s egymást érik a tanyák, gyerek is jobban akad bennük.

Hosszú az út. Még kettesben is nehezen telik. Ismernek minden fát, bokrot, gödröt, huppanót.

Sanyika nyaggatja Julit:

– Mesélj már valamit.

– Mit? Mindent elmondtam már, amit tudok.

– Kár. Tudod mit? Mesélhetsz igazat is.

– Azt te is tudsz mesélni. Vagy nem?

– De... de igen – csillan fel a kisfiú fekete szeme, aztán elkezd mondani: – Tudod, Juli, vasárnap mink bent voltunk a falusi házunknál. Édesapám vitt bennünket motorral. Az oldalkocsi volt a hajó. Érdekes volt. A Piactéren mutatványos is volt. Az édes befizetett bennünket a kisautóra. Meg azt is mondta, hogy még a tél előtt végleg beköltözünk. Pedig odabent istálló sincs. De villany az lesz. Úgy, mint az iskolában. Meg tévé is lesz. Édesapám mondta. És a benti iskolába fogok járni. Meg a Magdi is. Csak azt nem tudom, akkor te kivel jársz majd az iskolába?

Juli szíve összefacsarodik, de nem mutatja. Nem is felel, csak sóhaj, s gyorsabban szaporázza.

– Siessünk, hogy időben odaérjünk. Tudod, hogy még nyolc előtt el kell mondanod a tanító néninek a kilences szorzótáblát.

Edit néninek ugyanis van egy csodálatos módszere. Ha valaki valamit nem tud, nem írja be neki az elégtelent, másnap tanítás előtt javíthat. Jól ismeri ő a gyerekeit s az életüket is. Hol a legeltetés miatt nem kerül elő délután a kenyér, vagy kukoricát kell kapálni, répát egyelni, malacot etetni, vagy éppen elfogyott a petrol, s este nem lehet pótolni, ami délután kiesett. Megérti ő, hogy errefelé a gyerekeseknek is akad dolga. S ha az otthoni munka miatt csorbát szenvedett az iskolai, még másnap sem késő, de pótolni, azt kötelező.

Sanyika tegnap nem tudta a kilences szorzótáblát, ma fel fogja mondani.

– Legalább tudod már pontosan? – kérdi Juli.

– Azt hiszem.

– Akkor mondd. Sanyika rákezd:

– Egyszer kilenc kilenc, kétszer kilenc tizennyolc... – és mondja, kicsit dökögve, kicsit keresselve, de minduntalan rátalálva a helyes megoldásra.

Lassan fogy talpuk alól az út, s egyszer csak felbukkan az iskola.

Túlfelől, a másik dűlőn többen igyekeznek arrafelé, kettesével, hármasával, egymás után sietve, egymást bevárva. Egyforma korú alig-alig akad közöttük, s ha akad is, alig kettő-három. Nem csoda: a Lesdombi iskola teljes létszáma huszonegy gyerek. Ebben benne az elsős, benne a nyolcadikos.

Tapodják az út porát, lépésről lépésre.

Juli egyszer megsámolta, hány lépésnyire is van tőlük az iskola.

Idefelé jövet ötezer-négyszázöt lépést tett meg, visszafelé háromszázzal többet, mert akkor már fáradtabb volt. Az pontosan számítva tízezer-hétszázöt lépés.

A Siratózugban ennyiért mérik a tudományt.

Ennyiért mérik hóban, esőben, fagyban, szélben, hőségben, zivatarban. Ennyiért mérik szeptember elejétől június derekáig.

Minden áldott napon.

De Gyalog Juli a Siratózug legeslegvégéről, a Kétfa-tanyáról még sohasem zúgolódott miatta.

II.

Az iskola ott magasodott a Les-dombon. Az valójában domb sem volt, csak kicsiny púp a Homokhát legvégén, három dülő találkozásánál. Mégis ez volt errefelé a legmagasabb pont és a legmagasabb épület. Vagy hetven éve építették, akkoriban, amikor a város parcellázta a Kapás-dülő homoksivatagát a szorgos szegényeknek, akik mindenben ínséget szenvedtek, csupán gyermekáldásban voltak gazdagok.

A dolgos kezek szőlővel, gyümölcscsel kötötték meg a homokot, takaros kis tanyákat ragasztottak rá, s gyerekekkel benépesítették az iskolát is.

Eredetileg két tanterem volt, tágasak, magasak, hozzá a kétszobás tanítólakás, az iskolaudvar, a kert. S a tanító kertje maga is iskola volt, a népével együtt lélegző mester jófajta gyümölcsfákkal telepítette be, hogy adhasson oltógallyat, ha kérnek; lugasszőlőt telepített, hogy bizonyítsa, így többet terem; konyhakertet művelt, hogy megmutassa: ez is szükséges; s méheket tartott, hisz azok majd ingyenbe hordják össze az arany mézet.

Tanítónak lenni, itt kint a tanyák közt, nem pusztá kenyérkereset volt, hanem életre szóló hivatás. És Rigó Mihályné – Edit néni – már harmincnégy esztendő várja itt reggelenként a tanyákból érkezőket.

Most is ott áll az iskolaudvaron, amelyre három öreg diófa veti nyaranta árnyékát, s fogadja azokat, akiknek szüleit is ő fogadta már huszon-egynéhány évvel ezelőtt.

Középtermetű, erős alkatú, de nem testes asszony, kerek arcú, magas homlokú, haja már deresedik, de barna szeme ma is fiatalosan csillog, szinte világol.

Nagyszívű asszony, elfér benne mindenki öröme, gondja. Mindig akad jó szava, tanácsa, ha kell, korholása, ínségben vigasztalása. S mert mindenkit ismer, s őt is ismerik, szava nem pusztá levegő, hanem súlyos mag, amely érző talajba hullva többnyire kikel.

Hozzá igyekezett tanácsért Juli is.

Igaz, nehéz hozzáférni, sokan törleszkednek hozzá, pedig még az orgonát is oda akarja adni.

Hárman váraкоznak arra, hogy meghallgassa tőlük, amit tegnap nem tudtak. Negyediknek odaállt Sanyika is. Amíg velük nem végez, mással úgysem foglalkozik.

Az ügyeletesek már befejezték odabenn a takarítást, most az udvart veszik szemügyre, nem maradt-e tegnapról gondatlanul elhajított papírdarab, de úgy látszik, előző nap mindenki rendes volt.

Arrébb a kicsik „Komámasszony, hol az olló?”-t játszanak, azt gyakran szokták, s itt az iskolában legalább van gyerek, akivel együtt lehet játszani. Azt a pár percet, ami még hátra van, azt is ki kell használni.

Juli aggódva látta, hogy nehezen fogy Edit néni előtt a sor, pedig már megint kezdi érezni, kicsit hűz a hasa, mint az éjjel, de igyekszik nem odafigyelni rá, hiszen sejti már, mi okozza.

Most Sanyika mondja végig a kilences szorzótáblát, de közben Edit néni az óráját nézi, s amint Sanyika befejezte, megszólal:

– Gyerekek, befelé, befelé!

Hosszú előtér van, oda tódulnak be, levetik a csizmákat, cipőket, beteszik a nagyszekrénybe, s fölveszik az iskoláit. Itt ez a rend. Így a tanterem tiszta marad.

Egyik tanteremben folyik csak tanítás, a másikba már nem jut gyerek. Az jó ideje kultúrterem, úttörőszoba, mozi, könyvtár, újabban, amióta gyűjtik a tanyai élet régi dolgait, múzeum is.

A gyerekek betódulnak. Ki-ki a helyére. Kicsik előre, nagyok hátra. Azért mégis úgy, hogy egy-egy „osztály” együtt üljön. Juli osztálya elfér egy padban. Mindössze ketten vannak Lázár Pannival. Nagydarab, szőke, fehér bőrű lány, erősen kövérkés, tohonya alkat, megalszik a szájában a tej. Szőlős-tanyában laknak, a közelben, az apjának Moszkvicsa van, azzal jár be a városba dolgozni, húsz perc be, húsz ki, s a szőlő meg a gyümölcs kétszeresen is kiadja a fizetését. A lányát divatosan öltözteti, és már külföldön is voltak. Igaz, Panni attól sem lett okosabb, sem elevenebb, de úgy látszik, nem tehet róla. Születési hiba.

Juli nem szereti őt. Beszélgetni sem nagyon lehet vele, folyton csak a tévét mondaná, mert van nekik, és mindig nézi, Juli pedig csak akkor, ha az iskolában bekapcsolják. Nekik sosem lesz tévéjük, mert ahhoz villany kellene. Meg sok pénz. Az pedig nincs.

Panni nyafka hangján megint rákezd:

– Tegnap már megint egy jó szerelmest láttam, franciát, volt benne egy bombajó férfi, aki beleszeretett a testvére feleségébe...

És mondta, csak mondta tovább, mintha fizetnék érte.

Julinak meg egyik fülén be, másikon ki. Közben az járt a fejében: „Lennél csak te az én helyemben, majd meglátnám, mit csinálnál.” Persze mondani nem mondta, Panni úgysem értené, ez tán még azt sem tudja, hogyan kell a moslékot megkeverni, mert jószágot sem tartanak, csak csirkét meg postagalambokat. Az apjának az a mániája.

Egy pillanatra azért felvillant Juliban, hogy meg kéne kérdezni ezt a Pannit, hogy ő volt-e már úgy, mint most ő van, vagy beszéltek-e ilyesmiről abban a tévében, aztán elhessegette magától a gondolatot. Mi köze ennek a zsíros pulykának ahhoz, ő hogy és mint van?

Eddig ért gondolataiban, amikor Edit néni belépett az osztályba. Felálltak.

– Jó reggelt, tanító néni! – hangzott kórusban.

– Jó reggelt, gyerekek! Köszöntelek benneteket a mai napon – hangzott kedvesen a válasz, s leültek.

Elkezdődött a nap.

Edit néni ismertette a munkarendet.

– Első osztály előveszi az írás munkalapokat, a második osztálynak matematika, a harmadiknak szintén, a negyediknek mértan, az ötödiknek matematika és feladat, a hatodiknak fizika, a hetediknek megbeszélés, a nyolcadiknak fizika.

Kotorászni kezdtek a táskákban, s a keresgélés, rakodás zajától egyszerűen olyan otthonos lett minden.

Juli szerette ezt a hangulatot. Az iskolát is szerette meg a könyveket is, csak nem sok ideje jutott hozzájuk. Többnyire csak este, lámpavilágnál készíthette el a leckét, mikorra végeztek a munkával, és az állatok elültek, lenyugodtak. Most, hogy megkapják a feladatokat, különösen jó, hogy nekik, hetedikeseknek megbeszélés van. Ez olyasmi, mint nagy iskolákban – mint amilyen

bent a faluban is van – az osztályfőnöki óra. Csak sokkal jobb annál, mert amilyen kevesen vannak, itt igazából jut idő beszélgetni. Mindig érdekes dolgokról szoktak beszélgetni. Emberekről, világról, munkáról, országokról, városokról, hazaszeretetről, becsületről meg hasonlókról. Meg így beszéltek meg az egészségügyi dolgokat is. S most neki nagyon is van megbeszélni valója. De úgy akarja, hogy a Panni ne legyen ott.

Edit néni sorba ment, kiadta az írásbeli feladatokat, s csak a legvégén jött oda hozzájuk.

– Na, kislányok, gyertek csak ki az asztalhoz!

Mindig így szokta.

Kihívja őket, körbeülnek a katedrán az asztal köré, székekre, úgy beszélgetnek, mint felnőtt a felnőttel.

Most is, a kihívottak fogták a sarokban álló székeket, odavitték maguknak.

Juli azonban nem ült le. Csendesen, hogy a többiek ne hallják, ezt mondta:

– Edit néni, kérem, én szeretnék egy kicsit egyedül beszélni az Edit nénival.

A tanítónő a szeméből olvasta ki, mennyire fontos ez most neki.

Felállt, és intett neki. Kimentek az előtérbe, csak az ajtó maradt nyitva utánuk, nehogy a bent maradók túlságosan zajongjanak, s az ajtó közelében megálltak.

– Mi van, Julikám? – kérdezte a tanítónő, s megfogta a kislány vállát. Erős, nagy tenyere volt, mégis olyan gyengéden tudott vele hozzáérni az emberhez, mintha simogatna.

A kislányra nagyon is ráfért ez a mozdulatnyi biztatás, mert hiába képzelte el előre, hogy is fogja mondani, benne rekedt a szó.

– Nos, kislányom, mondd csak.

Juli nagyot sóhajtott, fejét lehajtotta, a kő mintáját bámulta, s úgy tört fel belőle egész halkán:

– Edit néni, kérem, amiről a múltkor tetszett beszélni nekünk lányoknak, az... szóval az éjszaka... énnemem...

– Értem, kislányom. Szóval megérkezett. Nem kell röstelleni, ez a természetes.

És szelíden, a három gyermeket felnevelt anya megnyugvást adó, biztonságos mozdulatával végigsimította Juli homlokát.

Ez a simogatás feloldotta a gátlásokat. Ez az a mozdulat volt, amit Juli olyan réges-régen áhított, de nem jutott ki neki, mert nagyanyja csak a szívébe tudta zárni a jóságot, kimutatni nem.

Fölemelte a fejét.

Két melegen fénylő, barna szem fürkészte a gondolatát.

– Nagyon érezted?

– Eléggé. Fölébredtem, és olyan görcseim voltak.

– Előfordul. Ki így érzi, ki úgy. Van, aki kezdetben jobban, később már alig vagy egyáltalán nem. Megijedtél?

– Nem is tudom. Csak reggel vettem észre.

– És nagyanyád?

– Még nem tudja. Nem mertem neki elmondani.

– Jobb, ha megmondod. Úgyis észreveszi. Lehet, hogy szegénynek a sok gondjától eszébe sem jut, hogy egyszer te is nagylány leszel.

– Az lehet.

– Na látod.

– De hogy mondjam meg neki?

– Egyszerűen. Odaállsz, és azt mondd: „Nagyanya, képzeld, nagylány lettem.” A többit már bízd rá. Meg aztán bizonyára jól megjegyezted azokat az egészségügyi dolgokat, amikről beszélgettünk.

– Azokat meg.

– Akkor semmi baj. És ha bármi gondod lenne, vagy valamit nem értesz vagy nem tudsz, kérdezz meg megint. Jó?

És megint megsimogatta a kislány fejét. Ettől a simogatástól egyszeriben olyan tiszta, világos és nyugodt lett minden, mintha az egész valamikor régen történt volna, s ma már az ember nem is értené, hogy mit nem értett.

– Jó – felelte Juli, és elmosolyodott. Hát nem mosolyognivaló, hogy egyszer életében lesz az ember először nagylány, s akkor úgy meg tud ijedni, mintha még mindig kislány lenne.

Alighogy ismét bementek az osztályba, s leültek az asztal mellé, ahol Panni már irigy kíváncsisággal várta őket, autó hajtott be az iskola udvarára.

– Polski Fiat – jegyezte meg Panni, s minthogy az ablakokon át éppen odaláttak az udvarra, mindenki félbehagyta feladatát, s a nyakát tekergette, lássa, mi történik. Elvégre olyan ritkán fordul elő, hogy kocsi áll be az iskolaudvarra. Bár mostanában már nem olyan nehéz idáig elhajtani, mert a Haladás Tsz meghordta salakkal a Kövesút-dűlőt, egészen a Sertéstelepig, amely alig kétszáz méterre van ide, s ígérték, hogy őszre egészen idáig kisalakozzák az utat. Akkor sáros időben is megközelíthető lesz az iskola, a bolt, a postaszekrény, s hetenként egyszer kijöhet rendelni a faluból az orvos is.

Nos, a kocsi megállt, harminc körüli sportpulóveres fiatalember szállt ki belőle, becsapta a kocsiajtót, s elindult befelé.

– Idejön. Ki lehet? – lebegett puszogva, suttogva, mormogva a kérdés, betöltve a termet és a gondolatokat.

– Nem ismerős, nem járási, nem megyei ember – futott végig a tanítónőn. – Hát akkor ki? Talán újságtól jött. Megint kezdenek divatba jönni a tanyák. Sokat cikkeznek rólunk.

Nyert.

Újságíró volt. Sőt! Rádióriporter. Amikor bejött, bemutatkozott, hangja hallatán sokan felkapták a fejüket. Ismerős volt a hang. Sokat hallották már gyermekműsorokban.

Juli őt sem hallotta még. Otthon nem hallgatnak rádiót. Újságot még a nagyapja életében sem járatnak. Nagyanyja sem szeret olvasni. S az igazat megvallva, nehezen is megy neki. Csak három osztályt járt ki annak idején. Azt is csak úgy-ahogy.

Rövidesen kiderült az is, hogy a riporter most a tanyasi iskolásokról készít műsort. Talán róluk is. Először persze meg kell ismerkedniük egymással.

– No, gyerekek, ki mutatkozik be nekem először? – kezdte, s odaállt az első pad elé.

Síri csönd lett. Mit is beszélhetnének? Aztán hogyan is kell egy ilyen rádiós nagyembernek bemutatkozni? Nem szokták ők meg az ilyet. Még egymás közt is csak módjával beszélgetnek, akkor is a maguk dolgairól, sokak előtt még arról se nagyon. Kinn a tanyán kevés szóval is megvan az ember, s már az öregebbek is ritkán járnak össze, hogy legalább ott lesne el némi szót a gyerek. Igaz, táskarádió többeknél van, de azt csak hallgatja az ember, nem kell neki visszabeszélni.

– Bátran, gyerekek, mintha magunk közt volnánk – próbált meg segíteni Edit néni is, de csupán az arcokról tudta letörölni a váratlan feladat riadalmát, szót ő sem csalt ki.

A riporter azonban nem adta föl, másként kezdett próbálkozni.

– Tegyétek fel a kezüket a jeles tanulók.

Ez alól már nem lehetett kibújni. Ez pontos felszólítás volt.

Öt kéz emelkedett a magasba. Köztük Julié is.

– No jó, akkor ki mondaná meg közületek, hányan jártok ebbe az iskolába?

Árendás Sanyika volt a legbátrabb. Felállt.

– Én e. Én megmondom.

– Nos?

– Huszonketten járunk a mi iskolánkba. De most csak huszonegyen vagyunk, mert a Kovács Lajcsinak rálépett a lábára a tehén, aztán most fekszik.

– A tehén?

– Nem a! A Lajcsi.

Ettől aztán mosolyra húzódtak a szájuk. Ketten-hárman el is kuncogták magukat.

– Jól van. Hogy hívnak?

– Árendás Sándor.

Ezen aztán megint mosolyogni kellett. Még hogy a Sanyika a Rádió tiszteletére egyszeriben Árendás Sándorra lépett elő.

– Ügyesen feleltél. Most pedig megkérjük a tanító nénit... Szólíthatom a nevéen?

– Nyugodtan, megszoktam.

– Szóval megkérem Edit nénit, ő is játsszék velünk, ő is feleljen, ha kérdem. Jó lesz?

Elfogadjátok?

– Igen, jó. Elfogadjuk – hangzott innen is. onnan is, most már kicsit bátrabban. Hiszen ha Edit néni is velük játszik, az más, akkor könnyebben szóra fakad az ember gyereke.

– Nos, Edit néni, azt tessék nekem elmondani, melyik osztályba hányan járnak?

– Elsősünk van három, másodikos négy, harmadikos három, negyedikes kettő, ötödikes három, hatodikos három, hetedikos kettő és nyolcadikos is kettő. Jövőre három elsősöm lesz.

– Csak kettő – kottyantott közbe Sanyika, aki úgy látszik, bátorságot merített az iménti dicséretből. – Mi beköltözünk. Magdi már bent kezdi.

– A Tószegi Laciék is beköltöznek – mondta valaki hátulról.

– Akkor csak egy kis elsősünk lesz, a Bódis Évike – mondta a tanítónő, s mintha sóhajtott volna közben. Aztán halkán, mintegy magának szánva, így szólt: – Nem gondoltam volna, hogy az utolsó tanítási évemben már csak egy kis elsősöm lesz. Amikor elkezdtek az urammal, még tizenegy elsősünk volt...

– Nyugdíjba megy? – kérdezte halkán a riporter.

– Igen – röppent ki nagy lélegzettel a sóhaj a tanítónőből, még a melle is beleremegett. – Igen, a jövő tanév végén nyugdíjba megyek. Pedig maradnék még szívesen, de... – és megint sóhajtott.

– De?

– Megszüntetik az iskolát. Így is az utolsók vagyunk a járásban. Már tavaly be akarták csukni a mi iskolánkat, csak rám való tekintettel adtak még két évet, mert én már nem tudnék csak egy osztályt tanítani. Nekem ez volt az életem...

Nehezen szakadt ki a szó, s mire feltört, csöndes, belenyugvó sóhajtássá szelídült, mégis döbbsent, mély hallgatás járt a nyomában.

És Edit néni lassan az ablakhoz lépett. Kitérült előtte az egész Homokhát. Nézte, csak nézte égő szemmel. S nem tudta nem kimondani a gondolatát:

– Télen, amikor hajnalban ideállok, látom, amint a tanyákban egyszerre gyúlnak a lámpák.

Kicsiny lámpák, de tőlük érezni, hogy nem vagyunk egyedül.

S elhallgatott. Nem akarta, hogy a gyerekek sírni lássák.

Csend támadt.

Csak az elfojtott sóhajok hallatszottak.

Juli szívét összeszorította a bánat.

Szakasztott úgy, mintha temetnének.

A riporter próbálta menteni a helyzetet, halkán megjegyezte:

– Erről még majd beszélgetünk – azután másra terelte a szót. – No, gyerekek, ha mondjuk, valaki egy kívánságokat hirtelen teljesítené, akkor mit kívánnátok? Te, Sándor?

Sanyika megdöbbenően bámult a kérdezőre. Aztán ő kérdezte:

– Akármit lehet kívánni?

– Akármit.

A gyerek gondolkozik, aztán kiböki:

– Hát, ha akármit lehet, akkor azt előbb alaposan meg kell gondolni.

Erre aztán kirobbant a nevetés. Még Edit néni is nevet, szinte belerázkódik, s most már az sem feltűnő, ha a kacagástól kicsordul a könnye.

– Te mit kívánnál? – kérdez most már a riporter sorba járva s rámutatva a kérdezettre. Ez elől nem lehet kitérni, de nem is akar senki.

– Én egy futballt.

– Én egy motort.

– Egy telepes tévét.

– Azt, hogy hozzánk is vezessék be a villanyt.

– És te?

– Én egy kutyát, egy kiskutyát.

– Miért, nektek nincs?

– Öreg volt, oszt megdöglött.

Ezen aztán megint nevetni kell. Kívánhatná akár az egész világot, de neki egy kiskutya kell.

Juli nézi a riportert. Mintás a pulóverje, a haja barna, a halántékán már őszül egy kicsit, pedig még fiatal... ahogy fölemeli a jobb kezét, látszik rajta a jegygyűrű. Talán gyereke is van...

bizonyára van, azért tud velük így beszélgetni. Milyen kedvesen mosolyog, mintha már régen ismerné. Most közeledik feléje. Istenem, mit is kívánjon. Mit kívánhatna? Valami nagyot kéne...

valami igazit. Talán azt, hogy támadjon tel az édesanyja. Nem, ilyet még kívánni sem lehet. Aztán talán még azon is nevetnének, azt pedig ő nem élné túl. Mit kívánjon? Mit is?

S akkor hirtelen, mint amikor villám hasítja végig a sötét eget, fölremlik előtte az apja arca.

Pontosan olyannak látja, mint azon a napon, amikor nagyanyáék kizavarták a tanyából. Pedig jött, hozzájött, őt akarta látni. Sápadt volt, törődött, csöndesen szólt. A haja őszült, az arcán megfeszült a bőr, csak a szeme világított, ahogy nézte őt.

Igen, apát kéne kívánni... Csak egy kis időre, egész kis időre, hogy láthassa, hogy szót válthassanak.

S pontosan akkor, amikor Juli egész benseje remegni kezdett az izgalomtól, szinte csattanva érte őt a kérdés:

– Te nagylány, te mit kívánnál?

Eltűnt előle az apja arca, csak ezt a másikat látta, aki bármennyire is kedves, mégiscsak idegen.

– Nos? – hangzott sürgetőleg. Nem jött szó a szájára.

– Mi az, nagylány, te nem tudsz szólni? – hangzott kissé korholva. – Vagy még nem gondoltad meg? No jó, gondolkozz még... – s továbblépett. Új ember, új kérdés, új válasz.

Juli szinte nem is hallotta. Szinte elárasztotta őt valami nagy-nagy, sóvárgó vágyakozás. Igen, apát kéne kívánni... apát, de azt nem lehet, azt az egyet nem lehet.

– Nos, meggondoltad már? – állt előtte ismét a riporter. S ő megint nem tudott mit mondani. Amazt pedig ingerelni kezdte a kudarc.

– Ejnye, nagylány, hát te nem tudsz szólni? De azt csak tudod, hogy hívnak?

– Juli... Gyalog Juli – mondta szagztatottan.

– No lám, tudsz te beszélni. Még azt is meg tudod nekem mondani, hogy... hogy mi az édesapád?

Juh torka hirtelen összeszorult, szája megmerevedett, s csak nézett riadtan a kérdezőre, mintha a vérét vennék.

– Nem hallottad? Azt kérdeztem, hogy mi az édesapád? – hangzott ismét, most már sürgetőleg a kérdés.

Juli homlokát kiverte a verejték. Mit is feleljen?

S akkor közvetlenül mellette, szakasztott úgy, mintha csak valami tévéfilmet mesélne, megszólalt Lázár Panni, készségesen csak ennyit mondott:

– Az ő apja *gyilkos!*

– Nem igaz! – nyüszített elő Juliból a tiltakozás, de a gyengén elősivítő hangocskát addigra már elnyomta egy másik harsány bizonygatása:

– Dehogynem! Az ő apja tényleg *gyilkos*.

S a riporter értetlen tekintetére innen is. onnan is felröppent, hol bizonytalanul, hol határozottan a borzalmas szó:

– *Gyilkos!*

Ekkorra már Juli mellében is fölengedett a szorítás, s kétségbeesetten fakadt föl szíve legmélyéről a kiáltás:

– Nem igaz! Nem igaz! Nem igaz...

Aztán már nem hallotta a háta mögött kitoró hangzavart, sem Edit nénit, amint igyekezett csendet teremteni, csak az a megbélyegző kiáltás dörömbölt benne kibírhatatlanul. miközben kirohant az osztályterem ajtaján, ki az udvarra, aztán neki a Kútágas-dűlőnek; és rohant, csak rohant lélekszakadva, pedig senki sem kergette, csak az a kiáltás dörömbölt a nyomában, az úzte, hajszolta, mígnem a futástól elakadt a lélegzete, elerőtlenedett a lába, s üzötten és meghajszoltan lerogyott az árokpart fűvére. Fejét testvéri, zsenge fűszálak közé fúrta, hogy semmit és senkit ne lásson, s csendes rángatózással tört ki belőle a zokogás.

Nem látta őt senki, csak az ég.

De az messzi van.

Nem ér fel addig a világ könnye sem.

III.

Minden könny elapad egyszer.

Elfogyott a Julié is. Fogó cseppjeivel apasztgatta a bánatot, öntözgetvén vele a földet, amely magába fogad mindent: könnyet, verejtéket, embert.

Mikorra már csendes hüppögéssé szelődött a gyenge vállak görcsös rázkódása, Juli lassan feltápáskodott fektéből, ült magában a puszta határban, s keze fejével megtörölte a szemét.

Aztán körülnézett, el a messzeségbe, majd föl az égboltozatra, amelyen foszladozó kis fehér felhőfátylakat terelgetett a szél.

Hogy futnak a felhők, futnak, csak futnak... Ők ki elől futnak? Aznap is futottak, pedig már öt éve... mégis szakasztott így futottak.

Vannak képek, amelyek világosan élnek az emlékezetben, még évek múltán is. Olykor visszahúzódnak az agy legrejtettebb zugaiba, látszólag nyomtalanul felszívódnak, hogy azután egyszer csak hirtelen előtörjenek teljes valóságukban, mintha csak most vésődnének belénk.

Azt a napot nem tudja elfelejteni.

Igaz, néha évekre elbúvik, aztán előjön megint, megújult erővel, kísérteni.

Pontosan látja most is. Látja az arcokat, a mozdulatokat, hallja a hangokat, érzékeli a szavakat feszítő indulatokat.

Pedig akkor még gyereknői gyerek volt. Alig nyolcesztendő.

Kint álltak a tanyaudvaron mind az öten.

Nagyapa épp a vasboronát rakta fel a kocsira, nagyanya a színből jött, kapa volt a kezében, ő a Fickóval incselkedett – aki akkor volt kölyökkutya, s szeretett a kezéhez kapni, de amikor összefogta a száját, akkor a hátára vetette magát, úgy kalimpált a szabadulásért –, édesanya a tornácon ült a fejőszéken, s a fekete nyelvű kiskéssel krumplit vagdalt a moslékba, édesapja meg a traktort támasztotta. Akkoriban a környéken dolgozott, és a traktorral járt be az udvarba. Aznap hajnalban valami alkatrészért kellett bemennie a faluba, és kissé kaptosán jött haza. Pedig annak előtte sosem látta olyannak. Egy demizsonban még bort is hozott. Ott állt mellette az udvaron, abból iszogatózott, miközben a traktort javította. Még füttyölgetett is közben. Azt a nótát füttyülte, hogy „Kecskebéka fölászott a fűzfára...” Ezt szerette legjobban füttyülni, amikor jókedve volt. De ritkán füttyülte.

Azután a vasborona foga megakadt a saroglyában, és nagyapa odaszólt Juli édesapjának:

– Talán ugranál, mielőtt megszakadok!

Gorombán szólt, katonásan, akármit mondott, az mindig olyan volt, mintha pattogna. Nem lehetett ellene szólni. Még nagyanya se szólt ellene, pedig ő értette, hogyan kell vele beszélni. Csak Juli édesapja berzenkedett néha, de inkább csak maguk közt, amikor az öreg nem hallotta.

Most viszont eleresztette a szót maga mellett.

– Vince! Neked szóltam! – süvöltött végig a dercés hang az udvaron.

Akkor Juli édesapja szép csöndesen fölállt, leporolta a térdinéi a nadrágot, úgy szólt neki vissza:

– Ne kiabáljon! És tanulja meg, én vőnek jöttem ide, nem cselédnek.

Ekkor az édesanyja kezéből kiesett a kiskés, bele a krumplis vödörbe.

Nagyapa elvörösödött:

– De jöttél! A készbe!

Akkor nagyanya is rávágta:

– Amiért már megszenvedtünk!

– Akkor sem a tanyájuk kellett, hanem a lányuk! – vetette oda nekik édesapa, de akkor még nem kiabált úgy, mint amazok.

– Tanyástul! Mert a tieteket elherdáltátok a téesznek. Aztán, amikor rá egy évre ígéretet falatoztatok kenyér helyett, nekiszaladtatok a világnak. Azzal a híres apáddal együtt! Mindig is könnyelmű volt. Akkor is! Odaadta a földet, ami megélhetést ad, és elment futóbolondnak.

Ekkorra már édesapában is forni kezdett az indulat.

– Hallja, ne bántsa az apámat! Ne szapulja még haló porában is!

– Csak az igazat mondom!

- Nem mindenki futott neki a Bereknek az agitátorok elől, hogy ne kelljen neki aláírnia!
- Nem ám, csak az okosok!
- Meg a kuporgatók!
- Ezt rám mondtad? Te?!

S ott álltak egymással szemközt, nekidühödve, mint az egymásnak ugró kakasok.

– Vince! – sikoltotta ekkor édesanya, s föllállt, hogy középük rohanjon, ha egymásnak mennének.

– Hagyd! Egyszer meg kell neki mondanom! Eddig hallgattam, tűrtem. A békességért! De az én türelmemnek is van ám határa. Idejöttem vőnek, jó. Nem én akartam ideköltözni, ők hívtak. Hogy így lesz meg úgy lesz, édes fiam! Sehogyse lett! Leteszem a műszakot a traktoron, megjövök, és mi van idehaza? „Már megint nem kaszáltál. Már megint cukorrépát kéne egyelni. Eredj kukoricát kapálni, itasd meg a lovakat, ganézd ki az istállót, vess csalamádét a tehének...” Mintha csak három nap lenne egy napban. Hát nem! Ebből elég volt!

Akkorra már édesapa is megemelte a hangját, olyan furcsán süttött, mintha kemencéből jött volna.

– Tán az fáj, hogy én bent vagyok, maga meg kint. Igen, traktoros lettem. Keresek, sokat keresek... Mind hazaadom. De arra is ráülnek, még egy cigarettára- vagy fröccsrevalót is csak úgy adnak vissza, mintha a fogukat húznák.

– Itt éltek! Mi tartunk! Egy család, egy kenyéren! – ordította nagyapa, de akkorra már hiába ordította, apába nem lehetett belefojtani a szót.

– Megnézhetnének azt, kinek a lisztjéből sütik azt a kenyeret. Meg azt is, hogy mennyi jutna nélkülem!

Érdekes, hogy erre nagyapa már nem kiabált vissza, hanem kissé megcsöndesedett, úgy bukott ki belőle.

– Betöltöttem a hetvenet. Én is csak ember vagyok... megfáradtam...

– Akkor meg miért kell még tíz süldő? Még két szerződéses bikaborjú? Még öt kotlósálja csirke?! Miért?!

De erre a kérdésre már nagyanya válaszolt. A kezében tartott kapa fejét ütemesen verdeste a földhöz, úgy kiabálta:

– Kiért tesszük, mi?! Értetek! Csakis értetek! Meg ezért a gyerekért itt... az ember mindent a gyerekéért teszen.

Akkor hirtelen mindenki ránézett, amitől Juli megijedt, szeretett volna elbújni, hogy ne nézzék úgy, aztán valahogy az édesapja volt a legközelebb, hozzája futott, és odafúrta a fejét a derekához, hogy ne lássa őket, ahogy veszekszenek. S ahogy ott volt a feje, érezte, hogy apának cigarettaszaga van meg borszaga, de igazán nem volt rossz ez a férfiszag, valahogy azt érezte belőle, hogy mind közt apa a legerősebb itt. És még jobban hozzábújt. Ő pedig magához ölelte, úgy mondta tovább.

– Amikor tavaly karácsonyfát hoztam haza a gyerekeknek meg szaloncukrot, maguk azt kérdezték, hogy minek az. Amikor nyolc év után először mentünk be a faluba mozit nézni, és a gyerek csak úgy tátogott a csodálkozástól, maguk itt összezsápták a kezüket, hogy költségbe verjük magunkat. Amikor megvettem azt a rohadt telepes rádiót, majd a lelkük szakadt bele. Se egy újság, se egy kis muzsika, se semmi, csak a munka meg a munka... mert maguk így szokták meg... Hát nekem ebből elég volt. Az igásökör is megunja egyszer, aztán fölfordul. Hát én nem akarok fölfordulni. Én élni akarok!

– Ki akadályoz meg benne?! – hallotta ekkor nagyapja hangját.

– Maguk. A sanda pillantásuk, hogy ellenem uszítják a lányukat, de még a gyereket is. Ebből elég volt!

Ekkor édesapa úgy magához szorította Julit, hogy alig kapott levegőt. Kiszabadította fejét, s látta, hogy nagyanya a kezét tördeli.

– Uram Isten, Vince... Te ittál!

– Igenis, ittam! Ma van a születésnapom... A harmincnegyedik. De kit érdekel ez? A barátaimat igen, de a családomat?

– Nem röstelled, te! – kezdett megint ordítani nagyapa, és közelebb lépett hozzájuk.

Erre édesapa elengedte Julit, fölemelte a demizsont, ivott, aztán hadonászni kezdett a demizsonnal. Hátra kellett lépnie, hogy el ne érje vele. Ő észre sem vette, csak hadonászott nagyapa felé, úgy mondta:

– Irigyli? Hoztam egy egész demizsonnal. Vettem. A demizsont is vettem. Igyék! Úgysem ivott a lánya lakodalma óta, még ami terem, azt is csak eladja. Mire gyűjti? Na, mi az? Nem iszik? Sajnálja? Mire kuporgat? Koporsóra?

Ekkor édesanya odaugrott apához, megfogta a hadonászó kezét, úgy könyörgött neki:

– Vince! Hagyd már!

De akkor édesapa már nem nyugodott, édesanyát is meg akarta itatni:

– Igyál, igyál te is... még igyál, elég volt ebből a hét szűk esztendőből. Enni akarok, és inni, és moziba járni, és beköltözünk a faluba...

Nagyanya ekkor az égre emelte a kezét, mintha onnan hívna segítséget:

– Úristen! Megőrült!

De édesapát akkor már nem lehetett visszatartani. Ivott és hadonászott, és csak mondta, csak mondta a magát:

– Most jött csak meg az eszem. Igen, most. Mit tudnak maguk a világból? Én az apámmal akkor, amikor innen megfutottunk, bejártam az egész országot... igen, bejártam, és olyan házakat alapoztunk, amilyeneket még csak nem is láttak... Én olyan kirakatokat láttam, meg olyan ruhákat... meg...

S ekkor anyára nézett, és elakadt a szava. S a hangja egész sírósra váltott.

– Mit bámulsz, Juliskám? Hát nem érted? Nem érted! Hát nem rettenetes ez?! A saját feleségem nem érti, mit beszélek. Nem érti, mert nem látott még semmit a világból. Julikám meg csak olyan, mint egy kis birka. Néz, néz... Én nem birkát akarok nevelni, hanem embert, és embernek emberek közt a helye, nem itt... a Siratózugban...

S akkor mind a négyen csak bámultak rá, hogy miket is beszél összevissza. De csak nagyapa tudott neki megfelelni. Nem ordított, csak pattogott, de még Juli is érezte, hogy a szava üt... üt, mintha bot lenne.

– Nekünk itt is jó! Mi itt is megtaláltuk a számításunkat, és nekem senki se szidja a Siratózugot, ahol tisztességgel neveltem föl a gyermekeimet. Akinek nem tetszik itt, annak fel is út, le is út!

S kezével úgy mutatott kifelé, mintha az a kéz hirtelenjében cövekké vált volna.

Apa egy pillanatra meghökken, elkomorodott, csöndes tett. De a hangjában erő volt, nem félelem.

– Maga mondta! – Aztán édesanyához fordult: – Mehetünk! Itt a traktor, gyalog sem kell menni... Hallod, Juliskám, gyalog se kell menni...

S máris kapaszkodott fel a traktor nyergébe, onnan szólt le:

– Juliska, a pótkocsira. Nem hallod, mit mondtam? A pótkocsira... Megyünk a faluba.

– A lányom nem megy sehova – lépett oda nagyanya, Juli édesanyja pedig ide is nézett, oda is, s nem tudta, merre mozduljon.

– Asszonynak az ura mellett! Juliskám, válassz! Érted türtem eddig, és miattad nem tudok türni tovább.

Akkor anya szemét elfutotta a könny, s hiába fogta őt nagyanya, elkezdett kapaszkodni a pótkocsira. Akkor a nagyanya Julit fogta meg, s szorította, mintha vasból lenne a marka.

– De a gyereket, azt nem engedem! – s fogta tíz körömmel.

– A gyerekért majd visszajövünk – kiáltott édesapa. – Kapaszkodj, Juliskám, indulunk!

Ekkor nagyapa odaállt a traktor útjába, onnan kiáltotta édesanyának:

– Ha elmegy, nem vagy többé a lányom!

Apa meg azt kiáltotta:

– Ha maradsz, nem vagy a feleségem! – és a traktor elindult. Nagyapa úgy ugrott félre, hogy el ne gázolja. Anya meg a megránduló pótkocsiról kiáltozott valami búcsút, de a sírástól nem lehetett érteni, mit.

Amikor kihajtottak a tanyából, nagyapa ott állt, nézett utánuk, s csak annyit mondott:

– Legyetek átkozottak!

Ekkor Juli sírva fakadt, és utánuk akart szaladni, de nagyanyja nem engedte, fogta, csak fogta erősen, s vitte befelé a konyhába, hogy ne is láthassa, amint anyáék ott pöfögnek az úton, és azt hajtogatta:

– Ne ríj, Julikám, ne ríj, szentem...

Nem tudta unokáját elhallgattatni. Mintha Juli megérezte volna... Mitől van az, hogy az ember, még ha gyerek is, megérzi, hogy most nagy bajban van. Olyankor kiszakad a lelke, a szíve kalapál, fuldoklik... és nyeli, csak nyeli a könnyeit.

Honnan is érezte meg Juli akkor, hogy ő most árva lesz?

IV.

Elúszott a kép, a jelenbe kavarodó múlt. csillapodott a szív kalapálása, fölengedett a homlokon lüktető ér, az emlék távolodni kezdett, visszahúzódott oda, ahonnan nem lehet kitörölni, s ahonnan mindég, de mindég előbúvik, valahányszor fölidézi az ember. Pedig mennyivel jobb lenne, ha ott maradna, csöndes nyugalomban, miként temetőben a holtak. De csak a testeket lehet eltemetni, az emlékek visszajárnak. Mindaddig, amíg van, aki emlékezzen.

S mennyi minden tud emlékeztetni.

Juli, valahányszor a kövesút felé néz, arra, ahol a Kövesút-dűlő beletorkollik, mindenkor eszébe juthat, hogy igen, ott, annál a jegenyésornál borult föl az a traktor. Édesapja kiugrott a nyeregből, édesanyját azonban maga alá temette a pótkocsi. Meg sem lehetett őt nézni a ravatalozóban, előre leszögelték a koporsót. Hogy az emberek úgy őrizzék meg őt emlékezetükben, amilyenek életében ismerték.

A temetésen itt volt az egész család. A Gyula bácsi, aki bányász Oroszlányban, mind a három gyerekével, a Bözsi néni Pestről, Jolival meg Nórával, és persze ott volt Ilonka ángyi Gáspár bácsival meg Mártival. Az oroszlányi meg a pesti unokatestvéreit akkor látta először és utoljára. Mind sokkal nagyobbak nála, mert anyu kései gyerek volt, még az Ilonka ángyinál is tíz évvel fiatalabb, az után született, amikor nagyapa hazajött a háborúból.

Fekete ruhát adtak rá, és ott ment a koporsó mögött, nagypapa és nagymama közt, nyomukban a család.

Bent a faluban volt a temetés, itt kinn még temető sincs. Sok nép volt ott, olyanok is, akik nem ismerték őket, mert a szerencsétlenségnek híre ment, és olyankor sokan eljönnek.

Édesapja is ott volt. De nem engedték őt a koporsóhoz. Amikor elindult a menet, és oda akart jönni a családhoz, nagypapa rákiáltott:

– Takarodj, te gyilkos!

És édesapja hátul ment, mint az idegenek. Azt sem engedték meg, hogy övele beszéljen.

Csak amikor a koporsót leeresztették, és nagymamájék lehajoltak, hogy göröngyöt vessenek rá a sírgödörbe, akkor ért oda hozzá, megérintette, és azt mondta:

– Julikám, én nem ezt akartam... nem ezt... – és sírt.

Aztán megint elmarták őt.

A tárgyalásra el se mehetett, pedig itt volt a városban.

Azalatt ő a Kútágas-tanyán volt Mártival, Ilonka ángyi lányával, mert a felnőttek mind bementek.

Amikor hazajöttek, nagymama megfogta őt, maga felé fordítottá, a szemébe nézett, úgy mondta:

– Oda csukták, ahova való. Börtönbe. Igaz, csak két évre. De jegyezd meg, te lány, hogy teneked a mai naptól fogva nincs többé apád. Mi viseljük a gondodat. Megértetted?

Olyan szigorúan nézett rá, hogy még sírni sem mert, csak bólintott, de nem szólt.

Azóta nincs édesapja sem.

Egyszer, egyetlenegyszer látta csak, amikor kiszabadult a börtönből.

Akkor eljött... hozzá jött. Őt akarta látni. Sápadt volt, törődött, csöndesen szólt, a haja őszült, az arcán megfeszült a bőr, csak a szeme világított, ahogy nézte őt.

Éppen tápot kevert be a malacoknak, amikor meglátta apát. Szaladt is volna hozzá, meg félt is tőle. Pedig még egy táskarádiót is hozott neki. Újat. Nyújtotta feléje.

Akkor kijött nagypapa az istállóból, s ahogy meglátta apát, kapta a vasvillát, s elindult feléje.

Még csak nem is kiabált, de azt mondta:

– Ki innen! Kifelé!

Édesapja akkor ránézett, letette a rádiót, és hátrálni kezdett. Sokáig hátrált, közben mindig őt nézte...

Pedig bizonyos, hogy ki tudta volna csavarni azt a vasvillát a nagypapa kezéből, hiszen sokkal erősebb volt nála. De úgy látszik, nem akarta.

Azóta csak annyit hallott róla, ami Ilonka ángyiéknál a fülébe jutott. Hogy Pesten van, építkezésen, és munkásszállóban lakik.

Akkor sem volt itt, amikor nagypapát temették. Igaz, nem is hívta senki.

Nevét sem említik.

Míntha sosem is lett volna.

De azért neki néha eszébe jut.

Tavaly Mindenszentekkor is, amikor bent voltak a temetőben anyánál, akkor is eszébe jutott, de nem mondta.

És a télen is eszébe jutott, amikor zsákba szedte a csöves kukoricát a góréban, de csak fél zsákkal szedett, mert egész zsákkal még nem bír el. És annyit már a nagymama sem bír el. Pedig apának milyen könnyű lett volna. De ezt sem mondta.

És most, hogy okosodik, most már hiába is mondanák neki, hogy édesapja gyilkos, mert nem is az. A gyilkos szándékkal öl, ez meg baleset volt. És édesapja nem akarta. Megmondta neki ott a

temetésen. Nem ezt akarta. Miért csukták le? Azért, hogy megbüntessék? Nem elég büntetés neki az, ami történt?

S Juli világosan érezte, hogy édesapja nem a börtönbe őszült bele.

Juli fejében kavargtak, egyre csak kavargtak a gondolatok. Forgatta őket erre is, arra is, de nehéz volt rajtuk eligazodni.

Aztán teherautó jött az úton, tápot vitt a Kopasz Szilveszter tanyájába, s ez visszazökkenette őt a valóságba.

Félrehúzódott az autó elől, pedig a sofőr rá sem dudált, csak integetett neki.

Juli önkéntelenül visszaintett, aztán ahogy az autó elment, nehéz szívvel bámult az iskola fele.

Messzire elfutott. Az épület kicsinek látszott, az udvaron játékautó állt, s szinte hihetetlen volt, hogy ott bent van az a sok gyerek.

Most mi lesz?

Kifutott.

Mit szóltak? És mit szólt Edit néni?

És mit szólna akkor, ha visszamenne?

Nem megy vissza. Soha nem megy vissza. És a Pannit ezután már meg sem fogja látni.

Haza kéne menni. De bent van a táska. És a boltba is be kéne nézni petrolért. És Ilonka ángyiekhoz is be kéne menni a Kútágas-tanyába. Sanyika is hiányolni fogja őt hazafelé.

Sóhajtott.

Érezte, hogy a szálak, a kötelékek, amelyek körülfüzik az embert, s hozzáragasztják családhoz, otthonhoz, napi kötelességekhez, nem eresztik szabadon.

Hiába jár be az ember fia éveket pillanatok alatt, hiába találkozik azokkal, akikkel már nem találkozhat, hiába is képzel bármit, amikor fölocsúdik, rádöbben, hogy most valamit tenni kell. Itt van az iskola, a petrol, ángyi, Sanyika, a tanyában nagymama, a sivalkodó malacok, és ez mind, de mind órá vár. Talán jól is van így. Vagy ki tudja...

Mindegy.

El kell indulni.

De merre?

Van, amikor az ember lépteit a félelem igazgatja.

Juli is így járt. Nem mert visszamenni az iskolába. A boltba meg nem mehetett, mert az ott van az iskola mellett.

Úgy határozott, hogy betér ángyiekhoz. megbeszéli velük a petrolt, eljátszódik kicsit a kis Tündével, aztán délben megvárja Sanyikát, s kifaggatja, mi történt azután, hogy ő eljött.

Ilonka ángyiek a Kútágas-tanyában laktak. Abban, amelyikről az iskolától az akácosig vezető dűlő a nevét kapta.

Bátyja, a Vetró Gáspár itt dolgozik, az iskolán túl, a Haladás Tsz sertéstelepén, ahol a Sanyika apja, az messze sincsen, meg aztán, ahogy nagyanya mondja: „Ilonkámék beletelepedtek az Isten kötényébe.”

Régebben nem ott laktak, ahol most, nagygazdatanya volt ez, de a gazda elfutott a föld elől, aztán a téeszé lett. Az meg beszántotta a földet, a tanyát meg eladta a Vetró Gáspárnak. Igaz, többeknek is kellett volna, de Gáspár együtt katonáskodott az elnökkel, aztán ő kapta meg, bagóért: istállóval, színnel, belsőséggel, kúttal együtt.

Azóta folyton gyarapodnak.

Töméntelen náluk a jószág.

Igaz, egy kis táp is csurran-csöppen, de még előtte is titkolják, nehogy véletlenül kibeszélje.

Gáspár bátyja is odahaza volt. Váltóműszakos, mint a gyárakban, így aztán az alvásából lecsípett idővel maga rendelkezik.

Nagy munkában lelte őt.

Beton fedőlapot öntött a kút fölibe, már éppen a tetejét simította.

– Adj isten, bátyja.

– Szervusz, te lány.

– Hát maga mit csinál?

– Láthatod. Befedem. Maholnap elindul az unokám, bele ne tévedjen.

– És a kútágas?

– Fölfűrészelem. Minek csúfoskodjék?

Juli fölpillantott az ágasra. Szép magos, öreg kútágas volt, kissé megszurkította az idő, de jó erős akácfából csinálták, eltartana még néhány évig. Bár az ő ágasuk lenne ilyen jó! De az kisebb is, hitványabb is. Igaz, erről dülőt neveztek el. De azért csak el fog égni a kályhában.

– Ángyikám?

– Bent vannak mind a hárman.

S a ház felé mutatott.

Az épület egész másféle volt, mint az övék. Módos ember építette, ügyes ember lakja.

Ez nemcsak vert fal volt, mint az övék, amelyik fölhúzza a vizet, ennek az alapjába annak idején téglát kerített a gazda, és vályogból rakták. Szoba is kettő volt benne, az ablakok is rendesek, aztán ángyiék még hozzáépítettek, és palatetőt rakattak az egészre. Még az istállójukon is cserép van. A tornácuk meg kövel van kirakva, ott áll előtte a sárvakaró meg a rácsos lábtörő meg még egy. Meg ott van egy zsámoly is, azon ülve húzzák le a gumicsizmát, ha bemennek.

Azt már a Márti vezette be, még amikor hazajárt a városi kollégiumból.

Később, amikor bevezették a villanyt, és Gáspár bátyja lerakta a kútba a motort meg a csövet, Márti azt akarta, vezessék be tüstént a lakásba is a vizet, meg építsenek fürdőszobát, de apja először az istállóba meg az ólba húzta be. Azt mondta, neki nem napi egy-két vödörrel kell hordania, és a jószág hozza a pénzt.

A házba csak akkor húzták be a vizet, amikor a Márti várandós volt. Az unoka tiszteletére.

Juli, mielőtt belépett volna, hosszan reszelgette a talpát a rácsos törőn, pedig nem is volt sár. Aztán a másik törővel törölgette, amelyik olyan volt, hogy még a cipő oldalát is hozzá lehetett dörgölni, nemcsak a talpát.

Azok odabent nem hallották, hogy jön valaki, mert éppen vitában voltak.

Amikor Juli belépett, egy pillanatra elhallgattak, aztán amikor látták, hogy ki érkezett, folytatták.

– Neked jó volt a cumi, neki már nem?! – gyöszköldött nagy hangon Ilonka ángyi. – Amikor kicsi voltál és nyüglődtél, elő a cumit, bele egy kis cukros tejbe, aztán, ne, te gyerek, hallgass el végre.

– Értse meg, anyám, hogy a foga jön. Ezt nem lehet elintézni cukros cumival! – beszélt vissza Márti.

– Nem-e? Tudod-e, anyánk mivel hallgattatott el bennünket, ha már apám nem bírta hallgatni az óbégatásunkat? Főzött egy kis mákhajat, annak a levitől még ennek az anyja – pillantott Julira – is elaludt, pedig az igencsak nyugós gyerek volt. De ki az ördög ért rá annyi gyerekekkel bajmóldni...

– Szép figura! Ópiummal mérgezték a csecsemőket!

– Mérgezte az eszed tokja! De ti mindent jobban tudtok! Könyvből nevelitek a gyereket! Amit az anyátok mond, az már semmi! Fene se hallott ilyet! És a cukros tejes cumi? Az is mérge? Mi?!

– Egészségtelen. Mert látja-e, hiába teszem fel a szúnyoghálót az ablakra, mégis bejön a légy. Itt, ha a gyerek szájából kiesik a cumi, menten ki kéne főzni. Mit gondol, amért apám kibetonozta a trágyadombot, és „trágyatelepet” csinált belőle, attól a légy nem terem meg benne?! A trágya akkor is csak trágya marad. Inkább azt értetné meg apával, hogy amikor bejön, először fertőtlenítő oldatban mossa le a kezét, meg öltözzön át, mielőtt a gyerekhez nyúlna.

– Nofene. Gumikesztyűt ne húzzon, mint az orvosok?

S vitatkoznak, eszik egymást, nagy hangon, mintha másképp nem is lehetne szólani.

Ilonka ángyi a nagypapa hangját meg természetét örökölte, mindig neki kell, hogy igaza legyen. Márti meg nemcsak az anyja természetét örökölte, hanem az apját is, aki tán még az ángyinnál is makacsabb. De csak ritkán tartanak haragot, kiordibálják magukból, ami kikívánczozik.

S Tündi, aki miatt az egész hajcihő folyik, ott áll az ablak elé tolt járókában, párnás kis kezével fogja a piros meg kék lakkal lefestett oldalrudakat, kis rugdalózójában himbálja a fenekét, rázza a járókát, közben gügyög hozzá. Úgy látszik, tetszik neki.

Aztán észreveszi Julit, akit már megismer, látni rajta, hogy most is nevetni kezd, és azt mondja:

– A... a...

Ez az ő nyelvén annyit jelent, hogy vegyél ki, hozzád akarok menni. Juli odalép, s mialatt azok vitatkoznak, kiveszi Tündit, s a karjára ülteti, csücsöríteni meg cuppogni kezd neki Erre a kicsi hangosan nevet.

Olyan igazi jó kisbabaszaga volt neki, ami kicsit hasonlít a tej szagára is, s amikor Juli ezt érzi, akkor igazán boldog. Huppantgatja a karján Tündit, az meg majdnem sikoltozik a gyönyörűségtől.

S érdekes, de ebben a pillanatban belevillan Juliba, hogy egyszer majd neki is lesz gyereke. S akkor azt nagyon, de nagyon fogja szeretni. Talán még jobban, mint Tündit. Pedig igazán csak az ő kedvéért szeret ide betérni, ángyiékat nemigen szívelheti. Mindent szapulnak, mindent jobban tudnak.

– Mit csinálsz, te?! Ne kényeztesd! – reccsen ekkor rá Márti, s máris odalép, veszi ki a kezéből a gyereket, teszi vissza a járókába, miközben nyelve hegyét Julinak fordítja. – Hiszen kezét se mostál még. S most látom, hogy valahol a földön henteregtél. Még a tavalyi fű is odatapadt a pulóveredhez. Szabad így egy gyereket ölbe venni?!

Juli összerándul, kisebbre húzza össze magát, hallgat.

Márti meg folytatja a kioktatást.

Amúgy csinos, barna, kerek képű, kerek mellű, széles csípőjű fiatalasszony, még a szája is ívelt, szinte csoda, hogyan fér ki rajta annyi szó. Idővel persze bizonyára ő is megszélesedik, akár Ilonka ángyi, aki olyan tömzsi és olyan erőben van, hogy akár zsákolhatna is, mintha férfi lenne.

Hanem úgy látszik, már ő is megelégette a Márti beszédét, mert ráreccsen:

– Abbahagynád már! Nem azért jött, hogy téged hallgasson.

– Jól van, no – mondja Márti, és elhallgat. Végre egy kis csend van a lakásban. Ángyiék lakása egészen más, mint az övék. Itt nem földes a szoba, hanem padló van, a konyhában betonra ragasztott műanyag, s a bútorok is olyan városiasak. Egyszer, amikor Márti még kollégista volt, arról tárgyaltak, hogy zongorát vesznek neki, mert az egyik társnőjének – aki szintén tanyai lány volt vettek, de aztán mégis elmaradt a dolog, merthogy minek annak zongora, aki nem tud zongorázni. Így inkább abból a pénzből újították föl palával a tetőt.

Márti bent tanult Nagytornyoson, a közgazdasági technikumban. Amikor végzett, bekerült a faluban a téeszirodába, ott akadt össze Gallai Tibivel, a férjével, aki gépkocsivezető a téésznél. Igaz, hogy először a kis állatorvos járt utána, az Mártinak is jobban megfelelt volna, de az csak

hitegette, nem akart nőszülni. Erre Márta egyik napról a másikra hozzáment a Tibihez. Nagyanya szerint bosszúból, de jól járt vele, csinos is, szorgalmas is, csendes is. Juli igazán nem is érti, hogy bírja itt köztük, de úgy látszik, bírja. Meg véle kissé csöndesebbek is, nem akarják elriasztani, jobbat úgysem találnának. Meg aztán a Tibi még a gazdaságuknak is sokkal nagyobb hasznára van, mint az állatorvos lett volna. Mindég a telepre osztják be neki az utolsó fuvar, így aztán a gépkocsija éjszakára idehaza van. Azóta nem gond a fuvar. Amíg Márta nem volt itthon gyermekgondozásin, hanem bejárt, reggel mindig együtt mentek. Igaz, korábban kezdenek, mint az irodisták, de mégiscsak autóval, háztól házig.

Most, hogy van a családban, aki ért a motorokhoz, Gáspár bátyja úgy tervezi, kerti traktort vesz magának, jó lesz a ház körül. Ingyenbe lenne az üzemanyag is, javítás is. És a traktort csak akkor kell etetni, amikor dolgozik, nem úgy, mint a lovat. Azért is nem kellett neki nagyapa lovai.

„Hiába, ezek más ésszel élnek” – gondolja Juli, mikor Ilonka ángyi odafordul hozzá: – Hát odahaza?

– Megvagyunk.

– Édesanyámnak dagad még a lába?

– Csak estére. Igaz, van úgy, hogy reggel is puffadt még. Néha látom, hogy kapkodja a levegőt, de nem mondja, hogy fullad.

– Megint be kéne menni neki az orvoshoz.

– Mondtam már én is, de mindig azt feleli, nem ér rá.

– Biztos fél, hogy beküldik a kórházba, mint két évvel ezelőtt.

– Lehet.

– Azt pedig a mai helyzetben nem engedheti meg magának. Akkor még apánk is élt, most meg... De apánk toltta el a dolgot, amikor hatvanegyben be nem lépett. Most anyáknak mégis csak lenne egy kis nyugdíja meg lenne a háztáji, meg a tanya körül, ami most megvan. Mégiscsak könnyebb lenne meg biztosabb... Mondogatom is az uramnak, hogy nehéz így anyámnak egyedül, de még az a szerencse, hogy te ott vagy neki, van kire támaszkodnia. Meg aztán... mindenkinek megvan a maga keresztje...

– Meg... – mondta Juli, csak hogy mondjon valamit, de aztán eszébe jutott a Síratózug legvégén, a Berekoldalban a keresztben a pléhkrisztus, amiről már az Isten se mondaná meg, hogy a saját édes fia, a kereszt is kidől maholnap, senki se javítja, mert úgy látszik, keresztben is csak azt venni észre, amelyik közelebb van a mennyszághoz. Az övük meg nagyon messzire esik.

– Ennél valamit? – kérdi ángyi. Mindig megkérdi tőle, mintha odahaza nem lenne neki, pedig van. Igaz, nem élnek úgy, mint ezek, de nem is szorulnak rájuk. Vagyishogy... és eszébe jut a petrol.

– Nem vagyok éhes. Hanem Tibi hozhatna a faluból nekünk egy kis petrolt. A télen sok fogyott. Majdnem hatvan liter. A boltban meg ritkán van.

– A faluban is. De van idehaza egy kis bádoggannában. Nekünk már úgyse nagyon kell, mióta az ólban is ott a villany. Az árát sem kell meghoznod. A kanna is maradhat.

Juli összerázkódik. Tudja ugyan, hogy ángyi jó szívvvel mondta, amit mondott, de úgy tudja mondani még a jót is, hogy az ember képibe hajtja a vért. S ilyenkor teljesen megérti, hogy nagyanya miért nem akar tőlük elfogadni semmit sem.

Nem is szokott panaszkodni ángyinak soha, de negyedévben egyszer kitéved hozzájuk. Olyankor hadd lássák, hogy milyen erős ő még.

Erős is. Öreganyja erős asszony. Kemény asszony. Pedig Juli tudja róla, hogy nem egészséges. Megmondták neki két éve bent a kórházban az orvosok, hogy vigyázzon magára. Csak azt nem mondták meg hozzá, hogyan csinálja. Ráadásul már hetvenéves.

S Juli sóhajt. Kissé öregesen, szakasztott úgy, ahogy a nagymama szokott, amikor azt hiszi, hogy ő nem figyel oda. Mert tartani, azt tudja magát, de nagyon. A tartása miatt van az is, hogy sosem simogatja meg őt. Meg sohasem mondja neki azt, hogy Julikám. Mindig csak azt, hogy Juli. Ha már egyszer Julikámat mond, akkor biztos, hogy nagy baj van. De azért jó asszony. És csakis egyedül nagymama szereti őt ezen a világon. Édesapa nem szereti. Ha szeretné, legalább írna. De nem is kell, hogy írjon. Ne írjon, ha eddig nem írt. Ő a nagymama lánya. A támasza, és nem is fogja őt elhagyni soha...

Ángyi kiment a kannáért, Márti meg kivette a járókából a gyereket, hogy tisztába tegye. Közben kissé foghegyről vetette oda Julinak az újságot, de érezni lehetett, hogy dicsekedni akar vele.

– Ja, ti még nem is tudjátok, hogy megkaptuk a telket. Tudod, bent az Új utca mellett parcelláztak. Sorházat kell rá építeni, kétszinteset. Igaz, anyáék prüszköltek egy kicsit, amiért el akarunk menni tőlük, de mi keresnivalónk van nekünk idekint. Mind a ketten bent dolgozunk. És Tündét sem a kollégiumnak szültem, ha megszűnik itt az iskola, nem igaz? Meg aztán elvégre az ember a maga életet akarná élni, pláne, amíg fiatal, nem igaz?

S úgy nézett, helyeslésre várva. Julira, mintha az legalábbis magakorú, magagondú fiatalasszony lenne.

Pedig Julinak igazán nem ez a gondja. Neki ma délután még ki kell vinnie legelni a Sárít meg a Bimbót, még sokára lesz, mire csalamádét sarlózhat nekik, és mellettük nincs a Haladásnak lucernása, mint ezek mellett, amelyre rá lehet ereszteni az állatokat, és évi öt-tízezer forintokat se tudnak fizetni zöldkárta, mint az ángyiék, akiknek még így is bőven megéri, mert az állatok jórészt azon a lucernán meg a hazacsempészett tápon gyarapodnak. Így aztán igazán könnyen lehetnek.

Neki pedig nemsokára meg kéne elsőre permetezni azt a kis darab szőlejt, amely a fölső, homokos végben van, hogy el ne vigye a fene, ha már megvan. Igaz, a bor kell a nyúnek, de el lehet adni. Csak a rosseb azt a permetezőmasinát, tavaly megpróbálta a hátára venni, hát nem bírta. De nagyanyát sem hagyhatja, csak megpróbálja megint. Legföljebb nem teszi majd tele.

Ángyi visszajött.

– Ott a kanna az ajtó előtt – biccentett kifelé.

– Köszönöm – mondta, s nem bánta, hogy ángyi visszajött, így legalább Márti sem firtatja a választ. Mert ugyan mit is mondhatna neki?

Furcsa: egyszer teljesen gyerekszamba veszik őt, másszor meg teljesen úgy beszélnek vele, mint felnőttel. A fene se tud ezen kiigazodni. Igaz, mindég mindenütt fülel, s amiket hall, azokat később magában megforgatja, legeltetés közben kivált van rá idő. De hányszor van, amikor megakad, mert nem érti, hogy mit miért mondanak! De kitől kérdezze meg? Nem szaladhat mindennel Edit nénihez. Mást meg nem ismer, akihez nyugodtan oda merne menni.

Felállt.

– Lassan menni kell – mondta.

S Mártinak csak ekkor jutott eszébe, hogy megkérdezze:

– Tényleg, miért nem vagy te most az iskolában?

Gondolta, hogy ezt meg fogják kérdezni tőle, de kitervezte ő már előre a választ, mielőtt idejött. Olyan feleletet ad, hogy igaz is legyen, meg hazugságba se keveredjen. Nem szeretett hazudni. S azt sem bírta, ha neki hazudnak. Így csak annyit mondott:

– Jött a Rádiótól egy riporter, aztán emiatt nem volt tanítás. Lehet, hogy műsor is lesz. Így magában mindhárom dolog igaz, a többihez meg mi közük. Arról úgysem tudna senkinek sem beszélni.

Erre Ilonka ángyi megjegyezte:

– Úgy látszik, megint fölkarolnak bennünket egy kicsit. Ezeket a közelebbi tanyákat alighanem hagyják már éledezni. Most már bővíteni is szabad a Homokháton. Meg szervezkednek, hogy továbbviszik a villanyt. Kár, hogy a Siratózug kimarad a szórásból.

– Az állam sem fejőstehén. Meg aztán kinek van arrafelé tizenöt-húszezer forintja hozzájárulásra. Legföljebb a Rovó Illésnek – tette hozzá a maga bölcsességét Márti is. Mert könnyű okoskodni meg bölcselkedni a más bőrére.

Juli már az ajtó felé indult, mikor Mártinak még valami eszébe jutott.

– Ja, tudod, ki volt idehaza? Úgysem találod ki. A Kopasz Szilveszter lánya, Pestről. A férjével, aki építésvezető. Az mondta a Szilveszternek, hogy dolgozik a keze alatt idevalósi ember is.

Tudod-e, ki?

S jelentőségteljesen nézett Julira.

Julinak nagyot dobbant a szíve.

– Ki? – kérdezte hirtelen.

– Hát az apád. Ott dolgozik a keze alatt.

S egy kicsit leste a hatást. Leste, mit szól ehhez a Juli. Mert akárhogy is volt, mégiscsak az apja.

Juli megérezte, hogy őt most figyelik. Akár a nyúl vagy a fácán megérzi, s olyankor meglapul, hogy észre ne vegyék. Hangjában nem volt sem meglepetés, de kivált öröm nem, amikor megszólalt, merthogy erre meg kellett szólalnia. Szenttelen, hűvös hangon csak ennyit mondott:

– Szóval ott dolgozik...

Ezt aztán értse, ki ahogy akarja.

Azzal elköszönt.

Fogta a kannát, és ment.

Márti meglepetten bámult az anyjára, aztán megjegyezte:

– No nézd csak, hát érdemes volt neki elmondani...

V.

Nincs az a hét lakat, amely gondosabb őriző lenne, mint az emberi lélek. Magába zárja titkait, mint fukar a rejtett kincseket, s őrzi, dédelgeti őket, kiváltképp, ha egyebe sincsen.

Julinak tegnap lefekvéskor még semmije sem volt, s mostanra immár három nagy titka is akadt. Az egyik az éjjeli titok, a másik, amiért otthagyta az iskolát, s emitt a harmadik is. A legnagyobb. Megvan édesapa. Vagyishogy meg lehet... Teljesen rajta áll. Mert semmi mást nem kéne tennie, csak bemenni ide a Kopasz Szilveszter tanyájába, és szépen megkérni rá, írjon a vejének, oda Budapestre, küldené már el neki a Gyalog Vince címét. S akkor már rátalálna a posta.

Juli nem teszi meg azt a pár lépést. Még a gondolatától is retteg. Mert hiába az édesapja neki vér szerint, valahogy már mégis idegen. Öt éve fűroszti őt nagyanyja kimondatlan csöndes gyűlöletben, kemény paranccsal kiadott tilos tilalomban, s az nem múlik el nyomtalanul. Az olyan pánccél, amely alól csak kitömi képes a szív fellobbanó indulata, de egyik percről a másikra levetni nem lehet. Egyet azonban határozottan tud. Csak az éjjeli titkot fogja közölni. Mert azt úgyis muszáj. S azt Edit néni is mondta. De nem ezt a kettőt, ezeket megtartja magának.

Áll a dűlőúton, kezében a petroloskannával.

Vár.

A nap immár delet mutat, a Homokhát idelátszó tanyáin már az almafák meg körtefák bontogatják bő termést ígérő csokraikat, a szőlőkben itt is, ott is matatnak már, az Újerdő ritkásabb részein, a még kopasz akácok alatt haloványzöld füvek nődögélnek ki a pöndörödött, ritkás avar alól.

Csönd van. Csupán a természet neszez, a földben rejtőző erők hajtják előre a tavaszt.

Juli hiába fülel, csupán a madarak pittyegése éri el őt; a faluból a harangszó nem hallik idáig.

Vagy mégis? Valami kondul. Aztán bátortalanul, tétován, szaggatottan megszólal egy másik, egy harmadik is rátelel, s percre rá már fölismerni a birkakolompokat. Aztán hallani már a bégetést is meg a kutyaugatást.

Jön a nyáj. Alighanem az akácost legelteti Rovó Illés, az öreg fáknek már nem árt az; a fű meg a bokrok senkinek se fájnak. Arra teremnek.

Juli haragszik a birkákra. Amerre azok jártak, arrafelé már nem lehet a teheneket kihajtani. Ezeknek olyan a foguk, hogy szinte tőből borotválnak le mindent.

Jönnek, csak jönnek a birkák a Csonka-dűlő felől, az akácerdő széliben legelve, egyszeriben hersegni kezd a fű, teli pofával falják az anyajuhok, a tavaszi bárányok kényeskedve belebelekóstolnak, de a kisebbek inkább csak az anyjuk csecsit keresik. A menet széle ott tülekedik az úton. körülfogja Julit, egyik-másik megszaglássza a petroloskannát, aztán rohannak, hogy elébe kerülhessenek a legelőknak ott, ahol még bántatlan a fű.

Nem a juhász baktat a nyáj után, hanem a fia. A Jani.

Szőke, vékony, csontos. Haját hosszúra hagyta, mint a városiak, de fésűt bizonytal nem látott még ezen a héten. Az arcán pattanások, az ülepén fűfoltos farmernadrág feszül, kezében juhászkampó, a vállán táskarádió. Éppen a déli híreket kezdi mondani.

A fiú kikapcsolja. Nem érdekli. Nem is nagyon érti. Sosem erőltette meg nagyon a fejét. Nem volt annak gondja pályaválasztásra meg továbbtanulásra. Juhász lesz, mint az apja. Jó kereset, sok pénz. Igaz, a munka is sok, se vasárnap, se ünnepnap, érteni is kell hozzá, de ebbe Jani beleszületett. Ezt nem kérdezték ki tőle az iskolában. Itt járhat szabadjára a kerek ég alatt, a Görbehát-lapos, a Kövesút, a Homokhát meg az állami barackos között, s ha learattak, vagy ősszel letörték a kukoricát, akkor minden tarló és minden zörgő levelű kukoricás is az ő birodalma. Jár-kél, mint a király, magabiztosan, dölyfösen, nem félve senkit, csupán az apjától tart, mert annak hirtelen eljár a keze.

Rovó Jani ilyen volt már az iskolában is.

Tavaly végzett, mert évkimaradása volt neki.

Julival ment az iskolába, de a lány nem nagyon szívelhette. Mindég parancsolt volna, akár nagyapa, meg aztán nagyon kemény szíve volt neki. Még ma is emlékszik rá, amikor elevenen nyúzott meg egy békát. A béka rángatózott a kezében, meg valami rettenetes, vinnyogó hangot hallatott, de Jani csak röhögte. A Sanyikát meg – tavaly, amikor elsős volt – folyton-folyvást riogatta. Szellemekről, lidércekről, boszorkákról beszélt neki, és örült, amikor a gyereket kiverte tőle a veríték.

Jani már messziről meglátta Julit. Azt is, hogy egyedül van. Arra kormányozta a lépteit, és megállt mellette. Köszönés helyett csak biccent egy kicsit, s megszólal.

– No, mi van, Juli?

A hangja már kezd emberes lenni, de még nem igazi mély, még nincs meg a teltsége.

Juli vállat von.

– Mi lenne? Semmi.

– Az nem sok.

Itt aztán elakad a beszélgetés. Jani csak a szemével méregeti a lányt. A barna haját nézi, a szemét, a kicsi fülét, ami mellett visszakunyorodik egy tincs, szorosra zárt, hallgató száját, a vékony nyakát, végigtapogatja szemével a piros pulóver minden hajlatát, hogy azt is elképzelhesse, ami alatta van, aztán lejjebb siklik a derekára, le a szoknyájára, amelyen elől világosan kirajzolódik a combja, s látni, hogy oldalt meg hátul egészen feszül. Azon a feszülésen aztán hosszasan elidőzik. Kékeszöld szeme egészen odatapad a látványra, s közben hangosan nyel egyet.

Juli végigszánkázik a hideg, úgy érzi, mintha vetkeztetnék, hogy szemügyre vegyék minden porcikáját, és éppen most, amikor még magának is teher lett a teste. Ez a szem szakasztott úgy vizslat, mint amikor nagypapa jószágot vett a vásáron, azt mustrálgatta ennyire, hogy belelásson a bőre alá is. De ő nem jószág! Őt ne mustrálja senki. A hidegséget forróság váltja fel benne, a forróság haraggá villámlik.

– Mit bámulsz rajtam? – veti oda indulatosan.

– Téged – feleli amaz, zavarodottság nélkül, s szégyentelenül hozzáteszi: – Látom, megfarosodtál a télen.

– Te meg elkanászodtál. Mintha disznók közt töltötted volna a telet! – vág vissza a lány, mert azt már megtanulta, hogy az ember nyelve arra is jó, hogy védekezze vele.

A választól Jani csak vérszemet kapott.

– Kosok közt töltöttem – mondja hangsúlyosan, s közben fölhúzza a szemöldökét. – Kosok közt, akik meghágták a jerekét, akárhogy is fickándoztak alattuk.

– Csakhogy én nem vagyok jerke! – veti oda foghegyről a lány, de hiába dobbant haragosan, a fiú már egészen közel lépett hozzá.

– Még lehetsz! – fűti magát szóval is Jani, és hirtelen eleresztve a botot, odakap a lány derekához, hogy magához húzza. A lány megfeszíti magát, s nagyot taszít rajta. A hú megtántorodik, fücsomó kerül a lába alá, botladozni kezd, s a rádió lezuhan a válláról.

Mindketten riadtan nézik a földre hullott drága szerkezetet, s az imént egymásnak feszülő, üzekedő indulatok alól hirtelen előbúvik a gyerek.

Pisszenéstelenül állnak, s méregetik, mi kár eshetett.

Aztán Juli szólal meg:

– Te vagy az oka. Mért nem hagyta?!

– Mért kerültél az utamba?!

Farkaszemet néznek. Aztán a fiú egyszer csak megszólal:

– Hiába berzenkedel. Úgyis nekem nősz ott a Kétfa-tanyában.

Julit ez mellbe vágja. Levegő után kapkod, aztán csalánt szöve a szavába, hogy csípjén, visszakérdez:

– Hát ezt meg ki mondta?!

A fiú lefelé néz, hogy ne kelljen Juli szemébe néznie, úgy felel rá:

– Az apám. Ő mondta. Még a télen.

– Ő?

– Ő!

Jani egészen zavarba jött, hogy ilyesmire fordult a szó, hiszen az ember sok mindent beszélget, de most már végig kell mondania. Komoly megfontoltsággal, ahogy az apjától hallotta volt:

– Igen. Ő mondta. Mondta, hogy: „Nézd csak, fiam, ott van ez a Gyalog Juli. Ez megtanulja ott kint a tanyában, hogy mi a munka. Ez éppen juhásznak való feleség lesz. Ez nem kényeskedik majd, mint holmi falusi lány, hogy unatkozik meg hogy egyedül van, ez mindig lefoglalja majd magát.”

Jani befejezte. S azzal, amit mondott, teljesen kiadta magát a lánynak. Mostantól kezdve már Juli lett az erősebb. S immáron az erősebb biztonságával mondta a fiúnak:

– Én akkor sem vagyok jerke. Ezt jól jegyezd meg, ha valamit akarsz tőlem. És máskor ne kapkodj a derekamhoz, mert azt nem szeretem. Megértetted?

A fiú megint fölemelte tekintetét a lányéhoz, belefúrta, s hogy azért ő se távozzon vereséggel, úgy mondta:

– Talán. Majd még gondolkodom rajta. – Aztán eltöprengve még azt is hozzátette: – De jobb lesz, ha te is gondolkozol.

Aztán lehajolt, hogy fölszedje a földről a botot és a rádiót. Emezt rögtön bekapcsolta.

Szerencséje volt, szólt. Éppen a déli műsor végét mondta.

A Kútágas-dűlő felől, az iskolából jövet néhány gyerek bukkant föl a távolban.

Ez biztonsággal töltötte el Julit.

Jani is megpillantotta őket.

Nemsokára ideérnek. Akkor aztán már nem is beszélgethet nyugodtan Julival. Merthogy másra még nem számíthat tőle. Ez teljesen tiszta sor. De majd betörik. Ha elébb nem, utóbb.

– Jól van, no. Még találkozunk! – mondta a lánynak, aztán felrikoltott: – Haj, te, ne!

Suhogott a bot, ugrott a puli, a nyáj nekilódult.

Rovó Jani meg a nyomában. Már jócskán arrébb haladt, amikor még mindég az motoszkált a fejében:

– Mégsem jerke, nem biza...

De már nem is bánta annyira.

Sanyika négy homokhátival közeledett. Azok itt laknak az Akácos-dűlő túloldalán, ahol hosszan elnyúló tanyasor van.

Juli nem akarta őket bevárni. Kettő is volt köztük olyan, aki az iskolában gyilkost kiáltott. Azokkal ő már beszélni sem akar.

Arra azonban kíváncsi, mi történt azután, hogy elfutott. Azt majd Sanyika bizonyára el is újságolja.

Kicsit előrement az ő útjukon, s hátat fordított, hogy azt a két gyalázatost látnia se kelljen.

A kisfiú hamar utolérte. Juli meg rögtön azt kérdezte:

– Mi volt bent, beszélj!

Azt hitte, hogy Sanyika az ő futásával kezdi, pedig volt annál érdekesebb is.

– Miből maradtál ki! Műsort játszottunk. Én is belebeszéltem a mikrofonba, és a rádió fogja mondani.

– Mikor?

– Nem tudom. De nagyon jó volt.

– Edit néni mit szólt?

– Ő is beszélt a mikrofonba.

– Nem ezt kérdelem.

– Hanem?

– Ahhoz mit szólt, hogy eljöttem?

– Nem sokat. Csak azt mondta, hogy ahhoz majd holnap akar szólni. Amikor te is ott leszel.

– Mit?

– Azt nem üzente.

Ilyesformán Juli semmivel sem lett okosabb. Csupán a gondjai szaporodtak. Mi lesz holnap? Mit akar mondani az Edit néni? Biztos, hogy nem dicséri meg. De neki akkor is igaza volt, amért eljött. Olyan sértést senkitől sem tűrhet el! És ha nincs, aki megvédje, akkor igenis eljön, nem hallgatja.

Már éppen kezdte volna magát megint belelelovalni, amikor autóberregés hangzott fel mögöttük, aztán két rövidet szólt a duda.

Úgy rebbentek az útdalra, mint a felriasztott madár. Pedig nem is jött gyorsan az a kocsi, a dudálást is inkább csak köszöntésnek szánhatták.

Szép, piros autó volt, négyen ültek benne, két asszony, egy lány, s egy férfi vezette.

Elhúztak mellettük, aztán arrébb, ahol az út a Siratózúgnak kanyarodik, ők is bekanyarodtak.

– Te, ezek mifelénk mennek – jött lázba Sanyika. Nem csoda, hiszen a Rovó Illés terepjáróján kívül nem szokott errefelé autó jární. Traktor meg vontató még inkább, ha hoznak vagy visznek valamit.

– Kihez jöttek?

– Nem tudom. Hozzánk nem.

– Hozzánk sem.

– Gyere, Juli, szaladjunk.

Futni kezdtek, hogy az erdő sarkánál befordulva lássák, hol áll meg az a kocsi.

Amikorra a sarokhoz értek, az autó már a Sete-Balagon is túl járt.

– Mégiscsak hozzátok mennek! – lelkesedett a fiú.

– Ugyan! Ki jönne hozzánk autóval? Lehet, hogy csak eltévedtek. A Homokhátnak akartak menni, aztán erre fordultak.

– Az lehet.

– Ott a berek, tovább úgyse tudnak menni. Onnan majd visszafordulnak.

Erre azonban nem került sor. A piros autó befordult a Gólyafészek-tanya felé.

– Odamennék – csodálkozott Sanyika.

– Uramisten, megálmodta!

– Ki?

– A Bori néni! Az autót! Reggel mesélte, amikor bent jártam nála.

– Megyek veled. Én is meg akarom nézni az autót.

– Ha édesanyád enged. Szaladj előre, kérd meg őt.

A kisfiú elfüstpött. Amint futott, a kék macskapofás táskája jobbra-balra rángatózta a hátán. Ha este lenne, ki lehetne próbálni az autó lámpájánál, hogy világít – gondolta Juli, s ő is megszaporoázta lépteit.

Mire az Epres-tanyához ért, Sanyi már jött is. De csak a kapuig, onnan szólt ki csalódottan.

– Először ebédelnem kell. De utána odamegyek.

– Ebédelj csak.

Ami az autónak lassú menetben alig egy-két percig tartott, az Julinak gyalogszerrel hatszor addig is eltartott. Pedig a petroloskanna nem is volt nehéz, s még a kíváncsiság is könnyítette.

A piros autó ott állt a tanya előtt. Üres volt. Az ember meg az egyik asszony éppen az istállót szemrevételezték. Hosszasan nézegették falát, tetejét, aztán bementek körülnézni. Pedig abban ugyan már jó régen nincs jószág. A kislány, aki olyan magaforma lehetett, a gémeskutatót

próbálgatta. Lehúzta a kútostort, megbuktatta a vödröt, aztán figyelte, hogyan húzza fel az ellensúlynak felkötött kőkolonc a vizet. Látszott, hogy nagy kedvét leli benne.

Eszerint csak az egyik asszony van bent Bori néninél.

„Mégiscsak a lánya lesz” – ötlött fel Juliban, s csodálkozott, honnan is érezhette meg Bori néni előre.

Mindenesetre bemegy megbizonyosodni.

A kutya ott hevert fásultan a pitvarajtó mellett, éppen csak a fejét emelte föl. Igaz, hogy Juli ismerős neki, de olyan vén már ez a kutya, hogy elhúzhatnák ettől a házat is, föl se vakkantana.

Juli benyitott. Nyitva volt a szobaajtó, Bori nénit éppen déli szenderegésében érthette a látogató. Már fölült az ágy szélére, amaz meg állt az asztal mellett, s egyik kezével az asztal szélét támasztotta. Jó ötvenes lehetett, és hasonlított valamelyest Bori nénire.

Az ajtónyitásra az öregasszony arra vetette tekintetét, s amikor felismerte az érkezőt, örvendezve mondta neki:

– No ládd, hát nem mögálmodtam. Eljött hozzám a Teca.

Az asszony megfordult, látszott rajta, hogy legszívesebben kívül látná az érkezőt, de nem küldheti ki, még ha gyerek is, ha egyszer az anyja tartóztatná.

– Úgy nézd mög, Tecám, a Julit, hogy nélküle már eltemettetek volna. Bizony. Kint fagytam volna a hóban. De ő nem hagy el. Mindönnap rám nyitja az ajtót, amikor megyen az iskolába. Mögkérdezi ám tőlem, kell-e valamit hozni. Ő hordja neköm a könyeret. Mög a nagyanja néha egy kis leveskét is küld tőle. Jó népek laknak ám errefelé, nem hagyják veszni az egyedül valót...

Ahogy Bori néni mondogatta öregesen a magát, látszott, hogy az asszony egyre kellemetlenebbül érzi magát. Félbeszakította a beszélőt:

– Jól van, anyám, értem én, hogy milyen jó emberek laknak errefelé, de látom, amit látok. Nem jól van ez így, ahogy van.

– Az az áldott jó Gubacsi Marika is mindig ezt mondja, amikor eljön, hogy egy kicsit kimosson rám, röndbe rakjon... Mert hiába, egyedül már nem mögy. Pedig akarnám én.

– No, látja, anyám, épp erről van szó. Ezt magyarázom már, amióta csak itt vagyok. Maga már nem képes magát egyedül ellátni.

– Dehogyanem vagyok képes, csak egy kis segítség köll hozzá.

– Értse meg, anyám, a város messze van, én ott, maga itt, így hiába akarnék, még segíteni sem tudok.

Bori néni ekkor megint csak Julihoz fordult:

– Látod, ezt is mögálmodtam. Azt akarja, hogy bemönjek. De már röggel is mögmondtam, mög most is azt mondom, hogy én itt éltem, itt is akarok möghalni.

Teca közbeszólt:

– De anyám, reggel maga nekem nem mondhatott semmit, hiszen itt sem voltam.

– Az löhet, de akkor is mögmondtam... de, ha ideköltöznél... tudod, ahogy ígérted.

– Mikor?

– Hát ma röggel. Azt mondtad, hogy kikupálok a tanyát, és ideköltözöl.

– Jaj, de nehéz is magával zöld ágra vergődni. Reggel nem voltam itt, nem mondtam semmit.

Az öregasszony hitetlenül ingatta a fejét:

– Tényleg nem volt itt, Bori néni. Maga csak az álmát mesélte – szólt közbe Juli.

– Csak az álmomat. Kár, nagy kár. De akkor se akarok elmönni innét. Hova is möhetnék?

– Hozzám, anyám, hozzám. A kisszobába.

– Minek mönnék oda? Hagyjatok engömet itt möghalni.

– Ugyan, anyám, hogy mondhat ilyeneket. Azt nem lehet, magának be kell költöznie.
– Nem akarok.
– Én meg azt nem akarom, hogy az a Gubacsi Mari megint utánam jöjjön a munkahelyemre, és kiselőadást tartson a gyermeki kötelességről.
– Hát elmönt?
– El. És a világ füle hallatára ecsetelgette a maga állapotát. És a beosztottjaim előtt. Roppant kellemetlen volt. Az én társadalmi helyzetem mellett ezt nem engedhetem meg magamnak...
– Terus, hát terád rád pirítottak?
– Rám bizony.
– Jól tötték – emelte fel intőleg ujját az öregasszony. – Jól tötték!
– De anyám! Ne ingereljen...
– Ni csak, én ingeröllek. Mondd inkább, hogy az igazság bánt.
– Anyám! Rögtön itthagynom...
– Az jó lösz, nagyon jó lösz – mondta az öregasszony, és nevetgélni kezdett. – Akkor én maradhatok.

Tekintete ekkor megint Julira vetődött.

– Te, Juli, te mit mondasz? Teneköd jobban hiszök.

S Juli benne volt a kutyaszorítóban. Gyerekfejjel tegyen igazságot a felnőttek dolgában. Ez a Teca nagyon nem tetszik neki, de mégiscsak a Bori néni lánya, és napközben nincs odahaza, akkor nem idegesítené Bori nénit... s csak jobban gondját viselné, mint ahogy így van... Mit is mondjon?

– No? – nézett rá az öregasszony.

– Én... én igazán nem is tudom, és én igazán szívesen benézek meg hozom a kenyeret meg minden...
– No ugye, megmondtam? – örvendett Bori néni. – Látod, Teca, mögmondtam!

– De... – folytatta bátortalanul Juli.

– Mondjad tovább, mondjad csak.

– De meg kell mondanom Bori néninek, hogy a nyár után megint jön a tél és...
– Te is ezzel jössz! – motyogta haragosan az öregasszony, aztán elhallgatott, csak a szája járt, mintha beszélne, aztán odacsúszott ültében az ágy végéhez, hogy abban megkapaszkodva fölálljon, de nem tudott, mert remegett a lába. Mindketten odaugrottak, hogy kétoldalt belékarolva segítsék, de leintette őket, s visszaült az ágyra. Aztán ült magába roskadva, s amikor megszólalt, ezt mondta:

– Jól van, Teca, bemögyök. Remélöm, már nem tart sokáig.

Amikor ezt mondta, Juli szeme hirtelen telefutott könnyel, de nem dörgölte, hogy ne lássák, csak elkezdte befelé nyelni, hogy hangosan föl ne zokogjon.

De Bori néni még nem fejezte be. Volt neki kérdése is.

– És mondd csak, Teca, azt a papírt, hogy eladom a tanyát, és a pénzt nektök adom, azt mikor írjam alá? Most mindjárt, vagy ráér még?

Az asszony akkor fölemelte a fejét, az anyjára nézett, s azt mondta:

– Ráér.

„Úristen! Ez úgy jött, hogy rögtön vevőket is hozott a tanyára!” – hasított bele Juliba, és émelegni kezdett a gyomra.

Szerette volna Bori néninek odakiáltani, hogy ne menjen, maradjon, ő majd mindent elvégez, kétszer is átjön, ha kell, de nem kiálthatta, mert ő még csak gyerek, neki iskolába kell mennie,

aztán meg ott van a saját nagyanyja, aki csak órá számíthat, mert az Ilonka ángyiektól éppen úgy járhatna, mint Bori néni a lányával, ezzel a... ezzel a...

S Juli nem talált hirtelenjében olyan szót, amely méltón kifejezte volna felháborodását. A visszafojtott haragtól a vér a fejébe szaladt, arca egészen nekapiroson, de a kisablakos szoba gyenge megvilágításában ez nem látszott.

Aminthogy az sem volt látható, hogy elkapta őt a belső remegés, önnön tehetetlenségétől.

VI.

Öreg Bujdosó Demeterné jól látta azt a piros autót, amelyik betért a szomszédba.

Lent dolgozott a földjük alsó végén, a Tocsogós-laposban a kukorica utolját ültette, közibe meg emitt babot – ez jó lesz nekik –, amott meg tököt, az kell a malacoknak.

Kicsit ugyan már megkésett, de az ősszel nem kapott ekét, amelyik főlészántja, csak tavasszal fogott egy ismerős traktorost, aki a régi ismeretség kedvéért, jó szóra – meg néhány liter borért – megszántotta. Nem hivatalosan, csak úgy. Nem tartott neki semeddig. Igaz, amíg a lovak megvoltak, nem szorult rá ilyenre, de ezentúl már csak így lesz. Nem a maguk akaratából gazdálkodnak, hanem a mások kegyelméből. Csak így is bírja még valameddig. Legalább négy-öt esztendeig, amíg a Julit férjhez adja. Azt a napot még meg akarja élni. Akkorra befejezi, amivégre e világra rendeltetett.

Erősen tűzött a nap, kicsit előbbre húzta fekete fejkendőjét. Mindig kendőben dolgozott. Az még nyár derekán is védi az ember fejét a melegségtől.

Igyekezni kell, most jó a föld, van benne elegendő nedvesség is, melegség is, hamar kihajtja a magot.

Lassan, tempósan lépdél, vágja az agyonélesített, kifényesedett, kézhezálló kapát a földbe, a kötőjéből dobja a lyukba a három szem kukoricát. Lófogút ültet, a tavalyi legszebb csövekből fogta a szemet.

„De mit akarhat az a kocsi a szomszédban? Kik lehetnek?”

Oda-odapillant, látja a kiszállókat, a házba menőt, mert ilyentájtban, amikor még nem zöldült ki egészen a világ, mindent pontosan látni, ami a környékben történik. Igaz. mostanság nagyon kevés történik. Naphosszat semmi. Csak a munka. Azt kéne bírni valamivel jobban. De már megint fullad, meg szorít is a melle, meg kell állni kicsit, az használ.

Miközben a kapa nyelére támaszkodva kapkodja a levegőt, látja, hogy jön már a Juli, s bemegy a szomszédba.

Megnyugszik. A lány majd meghozza a hírt, mi történik odaát a Borinál.

Már megint rendesen kapja a levegőt. Folytatja az ültetést. Lassan, öregesen. Nem szalad el a munka, megvárja. Amíg mozgatni tudja kezét-lábát, csinálja, nem hagyatkozhat rá teljesen a Julira. Csak gyerek az még.

Múlik az idő.

Aztán látja, hogy Juli kilép a szomszédból, indul haza télre. A petroloskannát is látja, s ettől megnyugszik. Alig négy-öt töltésre való van már csak itthon egy régi csatos üvegben.

Látja, amint a lány hazaér. Betér a házba, aztán kijön, körülnéz, észreveszi őt. int a kezével, ő visszaint neki, s Juli bemegy a konyhába, harap valamit. Kenyeret, túrót meg hagymát, azt talál, délre nem főzött meleget. Csak estére szokott főzni, arra is kevés az idő.

Juli hamar befejezte, már látja is, hogy jön. Közben fölvette az itthoni ruháját, a munkához valót, s hozza a maga kapáját. Nem lustálkodik el az egy percet sem.

Alig várja, hogy ideérjen.

Akkor meg az az első, hogy megkérdi tőle:

– Kik jöttek a szomszédba?

S lesi a választ kíváncsian, aggodalmasan, hiszen nem mindegy az, hogy odaát mi történik.

Juliban még benne munkál a felháborodás. De ő azt az indulatot csak érezni tudja meg gondolkozni tud rajta, szava nincs hozzá elég, hogy kibeszélje magából úgy, amint érzi.

– A Bori nem lánya van itt, a Teca, a városból. Az autósok meg vevők a tanyára – fújja ki magából.

– Vevőők? – nyújtja meg döbbenten a szót nagymama, mert ezt azért nem gondolta volna.

– Azok. Valami rajztanár meg festő bent Tornyoson, aki tanyát akar venni. Olyat, amit annak idején nem adtak be a téeszbe. Mert a téesz nem adhatja el magánosoknak, így magyarázták. Lányuk is van. Ő is hetedikes. Azt mondja, hét végén fognak kijárni, de előbb rendbehozzák. Az istállóból meg garázst csinálnak.

S nézi merően a nagyanyját, az mit szól a dolgok alakulásához.

Nagyanyja arcáról azonban nem sokat lehet leolvasni. Úgy el tudja rejteni a gondolatait, mintha nagyon mélyre elásta volna. Pedig bizonyos, hogy megforgatja magában.

Jól sejtette. Bujdosóné a szomszéd tanya felé nézett, s a Bori járt eszében. Amikor idekerült fiatalasszonynak, s ezt a tanyát építették, azok már itt voltak. Bori már tapasztalt asszony volt. Ha bármi köllött, mindég szíves volt hozzá, még a gyerekeket is ő segítette a világra. Az ura, a Csombó Jakab is jó ember volt. Amikor húsz éve mélyítették a kútjukat, akkor is átjött segíteni, meg az istállótét is ő rakta még föl. Senki sem értett úgy a nádrakáshoz, mint a Csombó Jakab. Aztán most már a Bori is elmegy. Uramisten... ő is elmegy!

S Juli csak azt látja, hogy nagyanyja leteszi kezéből a kapát, veszi le a kötényét, amiben a kukorica van, lesimítja a ruháját, nézi, eléggé rendes-e, mert a folt az nem baj, csak rongyos ne legyen, aztán kibontja kendőjét, újból megköti, s csak annyit mond:

– Átmegyek. Elköszönni.

S indul. Nem túl sietősen, de még bírhatósan, egyenes tartással, keményen, több mint fél évszázad közös sorsával, emlékeivel a megfehéredett, ritkás haja alatt, a mélyben.

Juli nem sokáig bámul utána, fogja a kötőt, folytatja az ültetést. Sietni kell, mert még ki akarja hajtani a teheneket. S éppen a Gólyafészek-tanya felé, ott van egy régi lucernás, igaz, fölverte már a gaz, de ilyenkor tavasszal a lucerna még csak előbúvik, s a Bimbó meg a Sári is tudja ezt, mert már maguktól is arrafelé veszik az utat.

„Aztán – gondolta Juli – hátha itt lesznek még azok is, és odajön az új lány egy kicsit beszélgetni. Őreá igazán nincs mit haragudni, az apjáékra se nagyon, csak a Tecára. Arra igen. Nem várhatott volna ezzel addig, amíg az anyja behunyja a szemit? Minek köllött neki még ezzel is a szívét fájdtítani? Nem elég baj az, hogy elviszik innen?”

Sebesen, fiatalosan járt a kapa és a gondolatok, s fürkészett a tekintet, amikor látta, hogy nagyanyja eltűnt a szomszéd ajtaja mögött.

Ettől a Juli szíve is megfájdult, mert világosan tudta, hogy azok ketten most utoljára találkoznak az életben, és ez olyan rettenetes, és nemcsak a Bori néit sajnálta nagyon, hanem nagyanyát is.

Beesteledett. Hosszú, lapos pillantással köszönt el a nap szemközt a Görbehát-lapason túl, csak az ég pereme vöröslött az alkony sötétedő csíkjai közt. Holnap minden bizonytalán szél lesz.

Elnyugodtak a berekben a vadkacsák, s elültek a tyúkok is a hidas fölött az ólban. Jóllakottan rőfögtek a malacok, megvolt a fejés is. Bimbó meg Sári már ülve kérődztek a jászol előtt, a szalmán. Csak a láncuk csörrent néha a félhomályban. Fickó az ajtó előtt sündörgött, farkcsóválással jelentvén, hogy nála is beköszöntött a vacsoraidő.

Juli főzött. Krumplifőzeléket, jó babérlevelesen, kis paprikával, hogy rózsaszínes legyen, a tetejére szalonnát süt, keskenyen leszelve, bőröstül, hogy sütés közben körbekunkorodjék. Sok mindent megfőz már, meg a tésztát is meg tudja gyúrni. Igaz, még nem olyan keményre, mint nagyanya, de mostanában már nem is szokta kivenni a kezéből, hogy utánagyúrjon még egy kicsit.

Nagyanya a tejet szűri a kamrában, szétönti bögrékbe, köcsögökbe tejfölnek, megaludni túrónak. Hetenként egyszer érte jön Márti férje, a Tibi, viszi be, s a városban a piacon leadja egy kofának. Így egyszerűbb. A tejet már nem bírják behordani. Messze, az iskola mellett van az átvevő.

Juli megterít, ami abból áll, hogy vizes ronggyal letörli az asztalon a viaszkosvásznat – arra is ráférne már, hogy kicseréljék –, kiteszi a tányérokat, kanalakat, a kést meg a tarka kenyérruhába kötött kenyeret. Holnap már azt is kell hozni. Régebben, amikor nagyobb volt a család, nagyanya maga sütött, a kemence is megvan még az udvaron, s Juli még emlékszik a lángos jó ízére is. Zsírral ették meg fokhagymával vagy tejfölösen, sóval, de jó volt az üresen is. Most is de megenné!

Csöndesen teszi a dolgát, nagyanya is szótlán. Amióta megjött a szomszédból, azóta egyfolytában hallgat. Juli meg nem kérdi, mitől ment el a kedve, úgyis tudja.

A maga dolgával sem tudott még előhozakodni, nem került rá alkalom. Pedig már fogytán a kötőnekvaló, vizet is kell melegíteni, több kell majd, mint máskor. Azért az a jó, hogy most már nem is érzi a hasát. Vagy csak megszokja az ember?

Mire megvacsoráztak, besötétedett. A hold még csak kifli, most van növényben, ilyenkor sötétség borít mindent.

A petrollámpa sárgás fénnel világít, jó nagyra fölcsavarják, tizenhárom lámpájuk van, elég jó világot ad, csak rendben kell tartani a lámpabelet, ne kormoljon. Akkor aztán pucolhatják a cilindert, és vigyázhatnak, el ne törjön. Már azt is alig lehet kapni.

A mosogatóvizet Juli kizuttyintja az udvarra, az ajtó elé, s egy pillanatra megáll odakint, s néz. Sötétség van.

Nem világol már az ablak sem a szomszédban, a Sete-Balognál sem, csak az Árendás Sanyikáék ablaka látszik meg egész haloványan a Rovó Illésé. Két lámpa hirdeti, hogy rajtuk kívül itt még emberek élnek. S nem vigyáz rájuk senki más, csak a jó Isten – mert a nagymama váltig mondogatja, hogy van – meg a Fickó kutya.

Bemegy.

Nagyanya ül a sarokpadon, fölrakta rá a jobb lábát is kinyújtóztatva, lent van már róla a harisnya is, úgy nézi.

Erősen puffedt. De csak a térde hajlatáig. Ha erősebben megfogja az ember, megmarad benne az ujj helye. Nagyanya nyomogatja, nézi és hallgat. Juli meg nem meri zavarni a maga bajával.

Aztán a nagymama észreveszi, hogy Juli bejött, és nézi őt. Abbahagyja a nyomogatást, leteszi a lábát a padról, és azt mondja:

– Jól van, no. Reggelre talán lelohad.

S nagyot sóhajt. Mi mást tegyen?

Juli érzi, hogy most hozakodhat elő a maga dolgával. S valahogy már nem is esik olyan nehezére. Odamegy a nagyanyja mellé, megáll előtte, nagy levegőt vesz, s kimondja:

– Nagyanya... én ma nagylány lettem.

S kicsit behúzza a nyakát, és félig lehunyja a szemét, mint kislánykorában, amikor valami rossz fát tett a tűzre. Most is várja, hogy mi lesz.

– Nofene... – hangzik kissé meglepetten, aztán megenyhülten jön a magyarázat is. – Az én lánykoromban még később jött meg.

– Az Edit néni mondta, hogy mondjam meg nagyanyának.

– Elmondtad neki?

– Persze hogy el. Mondta már régebben, hogy mondjuk el, ha megjön. Meg azt is elmagyarázta, hogy mit kell ilyenkor csinálni.

– Hm – mondja erre nagyanya. – Még hogy az iskolában is beszélnek... Furcsa világ.

De azért csöppet sem bánja, hogy neki akkor már nem kell semmit mondania.

Aztán nehézkesen, derekában a mai hajolgtások merevségével feláll, odamegy a sublódhoz, kotorászik benne, s valahonnan leghátulról, a foltnakvalók mögül előhúzza egy fél csomagra való vattát. Odaviszi Julinak, odaadja.

– Ez még szegény megboldogult anyádé volt. Eltettem. Holnap kapsz pénzt, veszel a boltban másikat.

Juli fogja a csomagot, s valahogy olyan hihetetlen, hogy ezt a csomagot legutóbb még édesanya fogta.

Édesanya!

S maga előtt látja őt, nagynak és szépnek, hallja a hangját, érzi a tekintetét meg a simogatását.

Alighanem nagyanyának is ő jutott eszébe a csomagról, mert megszólal:

– Juliskám volt a legkedvesebb gyerekem.

Aztán maga elé réved, s úgy mondja megint.

– Igen, ő volt a legkedvesebb.

Majd ránéz a gyerekre, hosszasan nézi, amazt keresi benne. Végül megszólal:

– Igen, te az ő vériből való vagy. Hasonlítasz is rá, ilyen volt lánykorában. Nagyon is hasonlítasz... még a természeted is... Talán téged adott az Úristen helyette...

S felsóhajt.

– Kései gyerek volt. Háború utáni. Akkoriban fogant, amikor a nagyapád hazajött. Én meg úgy gondoltam, legalább lesz egy gyerekem az Antim helyett, aki ott maradt a leventékkal. Akkorra már a papírt is megkaptuk, hogy vége... Nem fiú lett, hanem lány. Jobb is szerettem, hogy lány lett. Azok megülősebbek, mint a fiúk. Gondoltam, legalább lesz támaszom öregségemre. Rá akartuk hagyni a tanyát is. Hogy legyen az ember élete munkájának folytatása. Másként alakult... így most már terád marad, Juli. Másom már nincs, akire hagyjam. Mind kiröpültek. A Gyulámnak megvan a magáé, Zsuzsannámat elvitte a torokgyík, a Bözsi Pesten, de rá úgyse hagynám, ő mindent elherdálna, azért hagyta ott az ura is, Ilonkáéknak megvan a maguké. Ez itten rád vár. Hallod, Juli? Terád vár...

– Hallom – rebtent meg Juli hangja, mert a nagyanya eddig még sohasem beszélt neki így. Inkább csak szalajtottta meg nyesegette, ha valamit nem úgy csinált, amint köllött. De a gondolatainak ajtaját még sohasem nyitotta meg előtte.

– Azt akarom, minden a tied legyen, ha meghalok.

– De nagyanya! Ne tessék ilyeneket mondani!

– Hallgass. Mondok. Mikor mondjam? Amikor már késő? Addig kell mondani, amíg tudom. Hogy te is tudjad. Ide nézz! Ide dugtam el a lovak árát...

S nagyanya bement a kamrába, előhozott egy szilvalekváros köcsögöt.

– Ebben van, ni... Ugye, milyen jó helye van? Ezt csak az találja meg, aki tudja, hol keresse. Nem a szalmazsákba raktam ám. Akárki jön rossz szándékkal, ott keresi először meg a sublódban, az ágyruhák alatt. Hát én nem oda dugtam. Látni ezen, hogy ebben valami van?

Juli megrázta a fejét.

– No látod! Pedig ebben van! A nagy köcsögben van egy kicsi köcsög. Levertem a fülit, hogy beleférjen. Be van kötve hólyagpapírral. Abban benne van egy pléhdoboz. Ott van a pénz. Csupa ötszázasok. Össze vannak tekerceselve befőzőgumival. Jól kifundáltam, mi? Mit látni kívülről? Semmit! Csak a lekvárt... Lehet, hogy egészen össze-keményszik, amire ki köll venni, akkor ne sajnáld a köcsögöt, földhöz vele. Már az Ilon is kérdezte, hová tettem a lovak árát, de én megmondtam neki, hogy semmi közöd hozzá! Nem neked van az eltéve.

S intőleg emelte föl az ujját:

– Jól megjegyezd, mert csakis te tudod. És el ne mondd a többieknek, akárhogy is kérdik. Ez lesz a te hozományod! Mert nagy lakodalmat akarok ám. Nagyobbat, mint a Márti volt... sok vendéggel... ne mondassák, hogy csak egy szegény özvegyasszony az örömanya... ne mondassák!

S nagyanya mosolyogni kezdett. Pedig Juli ki tudja, mikor látta őt utoljára mosolyogni. Talán akkor, amikor még egész kis gyerek volt, és mutogatta neki a tanya mellett álló két hatalmas jegenyét.

– Oda nézz, kis Juli, az ám a fa, azon lakik a rigó... az füttyül ám olyan szépen, hallod-e?

Arról a két jegenyéről kapta az ő tanyájuk a nevét.

Nagyapa ültette, amikor a tanya fölépült.

Ötvenkét évvel ezelőtt.

Az a két fa messziről mutatta az ide vezető utat.

De abból is már csak az egyik van meg.

A másikat akkor vágták ki, amikor nagyapa meghalt.

Az volt a kívánsága.

Amikor ültette, még abból gondolta a koporsót, de abból úgysem lett semmi. Ki fűrészelte volna föl, meg végezte volna el azt a nagy munkát, amikor a koporsót készen adják. Így hát csak kivágták, aztán ott hever. A szomszéd faluban van még egy teknővájó cigány, az már kérte, de nagyanya nem adta. Maradjon ott, ahol van. Várja ott, amíg a második fát is kidöntik melléje. Az azt jelenti majd, hogy sem a Bujdosó Demeter, sem a felesége nincs többé. Ezt a kívánságát nagyanya minden gyerekének elmondta. Hallotta ő is.

De nagyanya nem fog meghalni. Még erős, ha dagad is a lába. És mosolyog, úgy néz Julira.

– Tudod, Juli, azt a napot, az esküvőd napját meg megérem. Meg én! Akkor még táncolok is ezzel a két vén lábammal. Valamikor tudtam. Énekelni is tudtam. Meg szerettem is. Úgy hívtak, hogy a Dalos Juhász Zsuzsánna. De régen is vót... nagyon régen...

És lehervadt arcáról a mosoly.

– Ládd, a régiemből már csak én maradtam itt, magnak. Már csak én őrizem, hogy s mint volt itt régen. Aztán, ha behunyom a szemem, akkor már senki se tudja... senki, de senki!

Bánatosan ingatta a fejét.

– Pedig milyen érdekes dolgokat megértem én lánykoromban, az ám!... Akkoriban még szabad kéményünk volt a tanyában. Tudod, hogy takarítottuk ki? Kan pulykával. Felvittük a háztetőre, belöktük a szabad kéménybe, az meg ott verdesett aláhulltában. Olyan, de olyan tiszta lett utána a kémény, akár a patika.

A gyerekre pillantott. Leste a hatást.

– Látom, figyelsz. Akkor meg elmondok majd mindent, de mindent, úgy, ahogy vót, ha akarod.
– Persze hogy akarom – felelte Juli, s úgy érezte, soha, de soha nem volt még ennyire közel nagyanyához. Valami kinyílt előtte, mint egy gazdag kamra, ahová neki ezentúl szabad bejárása léssen.

Még amikor elfűjták a lámpát, s az ágyban vackolódtak, akkor is csurrant-cseppent a szó. Igaz, nem bőséges áradással, csak lassan, öregesen, mormolva, folydogálva, meg-megállva, mint a Tocsogósban a vizek.

Közben Juli arra gondolt, hogy neki, de neki van a világon a legislegjobb nagyanyja. Lassúbbodott a szó, nagy ásítások nyugtatgatták, aztán elhallgatott. Juli feje nehezedni kezdett, elmúlt benne a nap, az iskola, ángyiék, Rovó Jani, Bori néni és minden. Aztán, amikor megfordult, hogy összekuporodjék, ölében egy pillanatra még ott érezte a vatta melegét, majd azt sem érezte már, csak összeszorította combját, és elaludt.

Álma boldog volt, mert meglátogatta őt az édesanyja.

VII.

A nagyszívű, bölcs emberek mindannyian tudják, olyasvalami az igazság, mint a levegő, nélküle saját kétségeiben, aggályaiban, bántottságában fuldoklik mindenki, akit igazságtalanság ért.

S Edit néni nagyszívű, bölcs asszony volt. S pontosan tudta, hogy a gyermeki önérzet éppen olyan kényes jószág, mint a felnőtté. Csak még azokénál is érzékenyebb.

Amikor Lázár Panni ajkáról felhangzott a *gyilkos*, azonnal közbe akart lépni, de az események gyorsabbak voltak, mint a szándék. Mire csitító hangját hallathatta volna, már túlharsogta a kiáltozás, s Gyalog Juli becsületében mélyen megbántva kirohant. Utána már hamar úrrá lett az indulat elszabadult hullámain, de a rendet a szívekben és fejekben akkor kell megteremtteni, amikor a sértett is jelen van, s visszanyerheti az igazságba vetett hitét s szíve békességét.

Így csupán annyit mondott:

– Gyerekek! Helyettetek is szégyenlem magam azért, ami történt. Gondolkozzatok el rajta. Holnap megbeszéljük.

Nyolc óra volt, amikor szokás szerint elhangzott:

– Befelé, gyerekek, befelé.

S betódultak, csakúgy, mint máskor. A tegnapi felszólítás már valahogy a múltba süppedt, elmosták a tegnap délelőtti élményei, a délután tennivalói, mintha csak réges-rég lett volna.

Csupán ketten voltak, akik nem tudták feledni a tegnap délelőtti.

A bántott és a bántó.

Juli frissen, kialudva ébredt, tette a dolgát, mígnem eljött az iskolába indulás perce.

Aztán már minden lépés, amelyik közelebb vitte tegnapi megaláztatásának színhelyéhez, egyre nehezebb volt, pedig még a táska terhe sem nyomta. Ott van az a padban, ahol tegnap hagyta. Csak a töviseket hozta magával, s cipeli őket visszafelé, egyre mélyebbre nyomódva minden porcikájában. S hiába beszél, csak beszél mellette a Sanyika, az egyik fülén be, a másikon ki; csak arra tud gondolni, mi s hogyan lesz odabent. Mit szól Edit néni? Mit szólnak a többiek? S hogyan fog leülni ő ezek után oda, a régi helyére?

Lázár Panniéktól nem esik messze az iskola. De a szőke lány még soha nem kívánta volna, hogy bárcsak messzire lakna. Bárcsak ne is lenne. Vagy legalábbis ne kéne odamennie. Ne kéne a Gyalog Julival találkoznia.

Pedig igazából nem akart ő semmi rosszat, s csak azt mondta, amit akkoriban – amikor a dolog megesett – széltében-hosszában beszéltek. S csak akkor döbbsent rá, mennyit is lehet ártani egy szóval, amikor Juli elrohant, s amikor Edit néni azt mondta: „Helyettetek is szégyenlem magam azért, ami történt.” S akkor őrajta nyugtatta súlyos tekintetét. S világosan érezte, ezzel még nincs vége a dolognak. Este csak nehezen nyomta el az álom, reggel összetörten ébredt. S mocorgó lelkiismeretének egyre súlyosodó terhe alatt baktatott az iskola felé. A Kapás-dűlőn ment, mint mindig.

Juli a Kútágas-dűlőn, mint mindig.

S mielőtt az iskolánál a két dűlő összeérne, mindketten aggodalmas pillantást vetettek a *másik dűlő* felé. Arra, amerről „amaz” jön. Be jó is lenne véle nem találkozni.

Ám óhajuk nem teljesült.

Majdnem egyszerre pillantották meg egymást, amint ki-ki a maga útján közeledett az utak találkozásához.

Panni hirtelen lelassított, érjen be amaz hamarabb.

Juli ugyancsak lassított, hadd menjen be előbb a másik, ő majd csak azután.

S a két aggályos cammogás megint csak egyszerre közeledett egymáshoz.

Amikor Panni látta, hogy ebből menthetetlenül találkozás lesz, belegyorsított. Hadd érjen ő hamarabb oda, beül majd a padba, s legfőljebb nem néz oldalra.

Ám Juli szinte ugyanakkor jutott ugyanarra az elhatározásra. S gyors, sebes léptekkel közeledtek az utak metszéspontjához. Már csak olyan távolságra voltak egymástól, amelyről más, közönséges alkalmakkor köszönteni szokták egymást, amikor Juli hirtelen megállt, s félrefordította a fejét. Annyi szent, hogy ő ennek nem köszön, de ha amaz mégis szólna vagy csak biccentene is, azt Juli még észrevenni sem akarja.

Panni megértvén a szándékot, gyorsan, osonva – Juli felé nézve is meg nem is – beesett az iskolaudvarra, hogy eltűnhessen a többiek közt.

Juli azokkal se nagyon akart találkozni, hiszen nem egy közülük szóval is bántotta. S akik a szó kimondásáig el nem jutottak, hátha szándékuk szerint a többiekkel együtt mondták volna azt a kibírhatalanul fájó szót. Ezért aztán inkább megállt a kapu mellett, várva, hogy beszélítsák őket a tanterembe, ahol már válaszolnia sem kell, ha szólnak hozzá. Ne is szóljanak. S ne is üljön senki őmellette, de kivált ne a legeslegnagyobb ellensége. A meggyalázója!

S amikor Juli belépett az osztályterembe, odasietett egykori padjához, s a másikra rá sem tekintve, belenyúlt a padba, kivette belőle a táskáját, s elment leghátulra, ahol akadt még bőven üres pad, leült az egyikbe, abba, ahol még az előtte lévő padban sem ült senki. Itt jó leszén őneki. Itt nem szólnak hozzá, nem is bámulhatják, megvan ő itt magában.

S oda bevackolódott, mint a sebzett sündisznó, s kifelé meresztgette arcának, szemének, tartásának védekező tüskéit.

Ekkor lépett be Edit néni.

Felálltak, mint mindig.

– Jó reggelt, tanító néni!

– Jó reggelt, gyerekek! Köszöntelek bennetek a mai napon!

Leültek.

Csak a tanítónő lépett le a katedréről, oda, a középső padosor elé állt, s végigmérte a gyerekeket.

Abban a szempillantásban észrevette, ami változás történt tegnap óta az ülésrendben. Ebből pedig teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy az a tegnapi seb be nem hegesedett még, változatlan erővel buzog belőle a fájdalom.

S ez az, ami nem maradhat tovább is így.

– Gyerekek – mondta csendesen –, tegnap emlékezetes napunk volt. Rádióműsor készült veletek. Ahogy én láttam, a végére egész jól belelendültetek, ügyesek voltatok, talpraesettek. Ez örvendetes dolog, de! – s most már kissé megemelte a hangját – tegnap nemcsak az történt. Történt valami más is. Én nagyon sajnálom, hogy megtörténhetett...

Sorra vette a rászegeződő tekinteteket. Némelyik megpróbált félresiklani előle, kissé zavartan, szégyenkezve, mások tisztán, lelkifurdalás nélkül állták a nézését.

Végül is Juh barna szemét fürkészte. Ez a szempár rebbenés nélkül állta az ő kérdő pillantását.

Ekkor megszólalt. Hangja ugyanúgy csengett, mint máskor szokott, nem volt abban sem sajnálkozás, sem harag. Egyszerűen csak tárgyilagos volt és emberséges. Így mondta:

– Gyalog Juli. Állj föl!

A lány dacosan állt föl. Megszégyenítésre számított, amiért tegnap elrohant. Arca megfeszült.

A padok recsegni, kopogni, nyikorogni kezdtek, mert mindenki hátrafordult, hogy lássa őt.

Állt a szemek kereszttüzeiben, csakúgy mint tegnap.

– Gyalog Juli, te tegnap még nem ott ültél – hangzott ekkor nyugodtan, minden szemrehányás nélkül, a pusztá ténymegállapítás. – Így van, Juli?

Csönd lett. S ebben a csöndben, kissé rekedtesen az izgalomtól, elhangzott a válasz:

– Így.

S a tanítónő nyugodt hangja betöltötte a termet, utat keresvén a szívekhez és az értelemhez.

– Te tegnap még az egyik társad mellett ültél, vele egy padban, vele közösséget vállalva a tanulásban és a közös dolgokban.

A tekintetek ekkor Lázár Pannira szegeződtek. A tejképű lány szeme zavartan rebbent ide-oda. De az a tekintet, amelyiknek villámától tartott, az rá sem nézett.

– Ez a társad – hangzott tovább, immár határozottabban, de harag nélkül – téged súlyosan megbántott. Így van, Juli?

Juli torka kezdett összeszorulni, nem akart kijönni rajta a szó. Szerencsére Edit néni ezt észre is vette.

– Nem kell válaszolnod, a hallgatásodból is értünk.

Kissé fölengedett a szorítás.

– Annyira megbántott és mások is annyira megbántottak, hogy fájdalmadban elrohantál. Így volt?

Juli kicsit, alig észrevehetően bólintott, s a tanítónő által említett fájdalom most is ott sajgott benne, mélyen, tompán sajgatva egész bensejét.

– Ma pedig – hangzott tovább – úgy gondoltad, hogy azzal és azokkal, akik ezt a nagy-nagy fájdalmat okozták neked, többé már egy padban sem akarsz ülni. Hogy jobb teneked ottan, egyedül. Így van, Juli?

Juli igenlően bólongatott, s bárhogya is nem akarta, szeme sarkában megjelent egy könnycsepp, elkezdett lefelé görögni, s nagy ugrással aláhullott a keze fejére, s ott nedvesen, forrón szétterült.

Azt a könnycseppet sokan látták.

Edit néni ekkor a többiekhez fordult.

– És tudjátok, gyerekek, mi a legszomorúbb az egészben? Az, hogy Gyalog Juli odaült a legesleghátsó padba, ahová mi nagy ritkán – de akkor is csak rövid időre – azokat szoktuk ültetni,

akiket időlegesen, büntetésből kiközösítünk magunk közül, mert vétettek a közösség ellen. És Gyalog Juli azzal, hogy odaült, minket, valamennyiünket vetett ki megbántottságában a saját szívéből. Így van, Juli?

S Gyalog Juli, aki eddig megpróbálta magát valahogy tartani, leborult a padra, arcát kezébe temette, s vállát remegtetve rázta őt a visszafojtott, hangtalan zokogás.

De a tanítónő nem hagyta még abba. Nem hagyta önmagába visszahullani Juli néma könnyeit, hanem rámutatott, s így szól a többiekhez:

– Nézzétek, nézzétek, és emlékezzetek rá mindig, milyen bánatot lehet okozni egyetlenegy szóval, amit meg nem gondolunk, mielőtt kimondjuk.

Pisszenéstelen csend volt.

Valamennyien a Julit bámulták, de ő ezt már nem látta, könnyei ekkorra már végtelen áradásban omlottak, s velük együtt patakozott szétpattanni akaró kebléből a bánat.

A tekintetekben már felvillant az együttérzés, s az agyak lassan, csikorogva kezdték el forgatni a gondolat-malmot. Vitorlájába dagasztó, jó szélnek belekapaszkodott Edit néni hangja is, megindítván az őrlőkerekeket:

– Ti tegnap egy súlyos, nagyon súlyos szót mondtatok ki. Azt a szót, hogy gyilkos.

Némán hallgatták.

– Tudjátok, ki a gyilkos? Az, aki szántszándékkal embert öl. De tudjátok is ti, mi történt a Gyalog Juli édesanyjával? Honnan is tudnátok pontosan, hiszen öt éve még azok, akik ma a legnagyobbak közületek, azok is csak kicsik voltak.

A gyerekek kikerekedett szemmel bámultak.

– Az történt, hogy fölborult vele a vontató, és ő alákerült. Vagyis: baleset történt. Baleset. De a balesetnek mindig oka van. Vagy műszaki hiba, vagy emberi. Az a traktor túl gyorsan kanyarodott, azért borult fel. S a vezető vérében alkoholt is találtak. Tehát: felelős volt a balesetért. De nem az, aminek ti mondjátok, hanem egy súlyos hibát elkövető, szerencsétlen ember. Aki a legtöbbet veszítette, amit ember csak veszíthet. Elveszítette a feleségét, nem láthatja a gyermekét... Ti nem is ismeritek azt az embert, azt sem tudjátok róla, ki ő, milyen ember, mi lakik benne. Az az ember a ti egyik társatoknak az édesapja. S ámbár balesetet okozott, akkor is Juli édesapja, aki közel áll hozzá, aki szereti őt, s aki nagyon sokat szenved nélküle.

Juli fülébe mintha nagyon messziről jutottak volna el a szavak. De eljutottak. Hallgatta a higgadt, nyugodt magyarázatot, de a szavak rögtön képpé alakultak át benne. Fölrémlett benne a temetés napja, édesapja törődött arca, amint sírva mondja neki: „Julikám, én nem ezt akartam...”

– aztán valahonnan a ködből előúszik az a karácsonyfa is, élete első igazi karácsonyfaja, amikor még együtt voltak mindnyájan, hallja édesapja hangját: „Julikám, Julikám, kislányom...” – ezt mindig olyan kedvesen tudta mondani, annyi szeretettel...

„Igen, édesapa nagyon szeretett... – sajog benne. – De szeret-e még? És mért mondja Edit néni azt, hogy nagyon sokat szenved nélkülem? Akkor miért nem jelentkezik, miért nem ír? Miért nem jön soha?”

S a könnyek tompultságát kezdte felváltani a gondolatok zsidongása.

A tanítónő pedig még nem fejezte be:

– És ti, gyerekek, tegnap nem is azt a számotokra ismeretlen embert bántottátok, hanem azt, aki semmiről sem tehet, aki itt él köztünk anya nélkül és apa nélkül. S ha már az egyiket vissza nem adhatjuk, legalább a másikat, a szerencsétlen élőt ne bántsdátok. Mert azzal csak társatoknak okoztok fájdalmat és szenvedést... Most pedig maradjatok egy kicsit csöndben, és gondolkozzatok azon, amit elmondtam!

Elhallgatott. Állt némán a gyerekek előtt, és az arcokról próbálta leolvasni szavainak hatását. Csend volt. A kemény koponyák némán öröltek, s egy-egy óvatos, cseppnyi mozdulatra is bántóan nagyot reccsent a pad.

Juli könnyei is elapadtak, keze fejével dörzsölgette őket felvörösülő arcán, amelyet a szeme árkában lassan csipni kezdett a forró patak nyomán lerakódott só.

Percek is múlhattak, mire Edit néni megszólalt:

– Lázár Panni, most állj föl szépen.

S Panni, a tejesképű, kissé nyafka Panni, riadtan engedelmeskedett. Olyan buzgalommal hajtotta végre a felszólítást, hogy majd kiesett a padból. Máskor az ilyen hangosan nevetnének, most csak a szemek felcsillanása jelezte, hogy valami történt. De mindenki azt várta jobban, ami még ezután következik.

– Nos, Panni, van-e valami mondandód Gyalog Julinak?

Panni ekkor hátrafordult, és Julira nézett.

Juli is éppen abban a pillanatban emelte föl a fejét.

Egy pillanatra összeakadt a tekintetük, aztán Panni röstelkedve lesunyta a magáét. Hallgatott. Birkózott a szavakkal, hiszen nem könnyű dolog belátni a saját tévedésünket, kivált, ha sok a tanúja.

Végül mégiscsak kibukott belőle, töredeazve, nyafogósan, ám úgy tetszett, hogy őszintén:

– Nézd, Juli, most már tudom, hogy nem kellett volna... és én nem akartam, hogy fájjon...

Ennyit mondott.

Juli meg csak nézte, amint ott szerencsétlenkedik, gyűrögeti a szoknyáját azzal a semmire se jó, fehér kisasszonykezevel, s a szívében lakozó harag lassan vékonyodni kezdett, s megvető szájalommá olvadt.

– Elhiszem – mondta, ám gyorsan utánatette –, de akkor se kellett volna...

Ennyire futotta csak a megbocsátásból. A tanítónő azonban ennyivel is beérte.

A teljes nyugalom helyreállítása most már csak az idő dolga. Bár nem szívesen látja, hogy Juli ott ül kirekesztve leghátul, de erővel visszaparancsolni őt a régi helyére, az nagyon értelmetlen dolog lenne. Annak a maga akaratából kell megtörténnie. Ő legföljebb segíthet benne. Tapintattal, érzelmekkel.

– Most pedig, gyerekek, ami történt, több föl ne hánytorgassátok. Volt. Elmúlt.

S ez a „volt” meg ez az „elmúlt” mintha csak valami titkos jeladás lett volna, egyszeriben megtelt az iskolai élet megszokott apró neszeivel a tanterem. Mert még a mocorgásnak meg a lélegzésnek is olyan jó telt, barátságos hangja van, a visszafojtott lélegzetek némasága után.

Ebben az immár felszabadult mocorgásban, mint valami tóban, úsztak immár kedvesen, derűsen, megbocsátóan a tanítónő szavai:

– Tudjátok, valamikor régen volt nekem egy kedves tanítványom. Olyasforma fiúcska lehetett, mint most az Árendás Sanyika. Talpraesett volt, eleven.

A szemek a mesélőre szegeződtek. De ez már egész másfajta figyelem volt. Kényelmes, feszélyezettség nélkül való. Sanyika még a mellét is kidüllesztette, hogy vele kezdenek példázódni, de nemigen vették észre, inkább a történetet figyelték.

– Szóval, ennek a fiúnak volt egy fanyelű kis bicskája. Én persze csak akkor vettem észre, amikor maga előtt jó mélyen a padba faragva már ott ékeskedett a neve. „Mit csináltál, fiam?” – kérdeztem tőle. Ő azonban nem jött zavarba, fölállt, és azt mondta: „Az írást gyakoroltam, tanító néni.” „Na hiszen, mondtam, mi lenne, ha mindenki ilyesformán gyakorolná az írást? Mi lenne

akkor a mi padjainkból? Meg aztán, hogyan akarsz te majd írni? Hiszen ha rátéved a tollad arra a hepehupára, menten kibicsaklik a hegyel!” Néz az én kis emberem, csak néz, s ráfelel: „Úgy igaz. De egyet se féljen, Edit néni, megcsinálom én ezt a padot.” „No, erre már magam is kíváncsi vagyok.” Tanítás után látom, hogy nem megy haza, hanem bent marad. Fogja a bicskát, megint csak farag. Kifaragta a padból a betűket, de úgy, hogy egy kis táblányi mélyedés keletkezett a neve helyén. Azzal elmegy haza. Nem szóltam utána, gondoltam, megvárom, másnap mi lesz. Az lett, hogy az én kis emberem hozott magával egy fadarabot meg az Isten tudja, honnan ragasztót is, méricskél, farag meg ragaszt, s úgy befoltozta a padon azt a gödröt, mint asszonyok fedik be folttal a lyukas nadrágot. „Ehol a, megcsináltam” – jelentette. Igaz, hogy az a kis táblácska csak úgy világított ki a pad zöldjéből, de amikor később átfestettük a padokat, bizony eltűnt. Pedig még ma is megvan...

Többen önkéntelenül is a padjukat kezdték vallatni, az-e a szóban forgó.

A tanítónő pedig még biztatta is őket.

– Keressétek csak nyugodtan, kíváncsi vagyok, ki lesz az ügyes, aki megleli.

Keresik szorgalmasan, a régi, be sok gyereket kiszolgált, be sok firkálást, karcolást megért padokon azt a nyomot, s innen is, onnan is felhangzik:

– Ez az! Megvan!

De Edit néni csak ingatja a fejét.

– Nem az, fiam. Nem az, kislányom. Keressétek tovább.

Most már mindenki benne van a nagy keresgélésben.

Mindhiába.

Nincs. Nincs sehol.

S mikorra a csalódottság morajlani kezdene. Edit néni csöndesen azt mondja:

– Julikám, kislányom, mondd csak, megnéznéd a régi helyedet is, hátha ott felejtődött.

Juli pedig, aki immár maga is részt vett az iménti keresgélésben, feláll, előre megy, szemügyre veszi a régi padja tetejét, nézi, vizsgálgatja, s akkor a festékréteg alatt mintha úgy látná, hogy megvan a keresett.

– Talán ez az – mondja kissé bizonytalanul.

– Bizony az, gyerekek. Megtalálta!

A szomszédos padokban ülők ágaskodni kezdenek, hogy ők is megnézhessek, a tanítónő meg hagyja, nem is szól érte, nézzék csak, hiszen azért kerestette velük. Ő pedig lassan odamegy Julihoz, megáll előtte, vállára teszi a kezét, úgy kérdi:

– Aztán mit gondolsz, Julikám, ki volt az a faragó kedvű kis tanítványom, akinek a keze nyomát őrzi ez a pad?

Juliba pedig belevillan valami, de szinte még végiggondolni sem meri, csak néz Edit néni kerekre tágult szemmel, még az orra cimpája is beleremeg.

– Jól gondolod, kislányom. Azt a tanítványomat úgy hívták, hogy Gyalog Vince.

Egy pillanatra csönd lett, aztán pusmogás, suttogás, s forni kezdett a levegő.

– Az apja... az apja, na... A Juli apja! Az édesapja... – hangzott itt is, ott is szinte megkönnyebbült morajjal. S egyszeriben maguk közül valónak érezték azt a réges-régi gyereket, aki bicskájával nemcsak hogy meg tudta faragni a padot, hanem még úgy el tudta tüntetni is a nyomát, hogy szinte észre sem venni. Senki sem tudta, miért, de megnyugvás kezdett terjengeni a levegőben, hiszen aki ilyen gyerek volt valamikor, az közülük való, s az felnőttnek sem lehetett rossz ember.

Juli pedig nézi, csak nézi a padot, amelyikben eddig ült, s azt a kis, alig észrevehető négyszöget, amelyen ki tudja, mennyit írt már, s eszébe sem jutott eltöprengeni, hogyan is kerülhetett az oda.

S miközben a szíve melegséggel kezd telni, megint csak hallja Edit néni hangját, amint kérdi őt. Halkan kérdi, hangja elvész a duruzsolásban, de nem baj, hiszen a kérdés csakis neki szól:

– No, kislányom? Itt akarsz-e ülni vagy amott hátul?

Juli pedig nem felel, a tekintetét sem emeli fel, csak néz, néz lefelé, oda, ahol már kissé megkopott a festék zöldje, s lassú, gyengéd érintéssel megsimogatja a padot.

VIII.

Van az úgy néha, hogy az ember ül, csak ül gondolatai legtetején, hagyja, hogy ringassák, s nem vesz tudomást arról, ami körülötte történik.

Juli is így járt.

Az a pad, ami eddig semmi nem volt, csak pad, most egyszeriben mintha életre kelt volna attól, ami hozzá fűződik. Még ülni is más volt abban, mint eddig. Feszengett, mocorgott benne, tapintgatta a támláját a hátával, ide-oda helyezkedett az ülőkéjén, bele-belenyúlt a táskatartó fiókba, majd ott nyugtatta kezét az asztali részen. S az öreg pad még sohasem volt ilyen kényelmes, ilyen barátságos, ilyen otthonos.

Megédesítette az, aki egykoron benne ült.

S Juli ezen a délelőttön nem figyelt oda a magyarázatra, a könyv is éppen csak nyitva volt előtte, idegen lett a füzet, távoliak a hangok, neszezések; csak a saját belső hangjára tudott odafigyelni, csak a saját kérdései motoszkáltak benne, s képzeletének gazdag képernyőjén életre kelt a múlt.

Megpróbálta maga elé képzelni az apját, akkorának, mint most a Sanyika, de először kissé nehezen ment. Nem készült róla fénykép, s valahányszor az arcát fölidézi, leginkább olyannak látja, mint amikor utolszor találkozott vele. Akkor, amikor nagyapa vasvillával kergette ki a tanyából.

Abból a törődött felnőttarcból már nagyon-nagyon nehezen bomlott vissza az egykori gyerek képe, de végül valahogy mégiscsak összeállt. A szeme édesapáé volt, a mozdulatai is meg a szava csengése is. Igaz, a hangja meg a termete Sanyikáéra hasonlított, de mégsem ő volt az, hanem édesapa.

Gyalog Vince... Vince... Vincécske...

„Vincécske, milyen érdekesen hangzik. Vajon mondták-e így neki valaha? És milyen volt gyerekek? Figyelt-e az órákon? Tudott-e, amikor kérdezték? Mi volt a kedves játéka? Kivel barátkozott? Kivel birkózott az udvaron? Ő vajon kire haragudott meg, és miért? S kit szeretett?”

Mennyi, de mennyi megválaszolatlan kérdés.

S Juli rájött, hogy milyen, de milyen keveset tud az ember azokról, akik a legközelebb állnak hozzá. Mert ritkán beszélnek el. Vagy módjukban sincs elbeszélni.

Lám csak, az Edit néni bizonyára sokkal, de sokkal többet tud az ő édesapjáról is, édesanyjáról is, mint amennyit ő, a tulajdon édeslányuk.

Igen, mert édesanya is idejárt. Ő vajon hol ült, melyik padban? Milyen kislány volt? Talpraesett? Félénk? Visszahúzódó vagy cserfés? Kivel puszogott tízpercekben odakint az iskolaudvaron, és miről is beszélgettek?

S az az egykori Vince gyerek vajon mikor vette észre először Juliskát? Öt évvel volt idősebb nála. Már hatodikos, amikor az még csak elsős. De hiszen akkor egy darabig együtt jártak be az

iskolába. Kézen fogva, mint ő a Sanyikával. S amikor apa volt kicsi, akkor az Ilonka ángyi volt nagylány, s így ők is jártak együtt. Meg akkor járt ide még a Siratózugból a Sete-Balog is meg a Bori néni legkisebbik lánya. Itt ültek együtt, ezekben a padokban, szakasztott úgy, mint ahogy ők ülnek, az Edit néni meg magyarázott, kérdezett, feddett és dicsért. Csak akkor még ő is fiatalabb volt. Meg akkor még – úgy mondják – mindkét terem tele volt gyerekekkel, és a férje, a Rigó Mihály bácsi sem a szakszövetkezet elnöke volt, hanem itt tanított. Szinte hihetetlen, de így volt.

Lám, itt a padon annak a régi-régi faragásnak a megjavított nyoma is mutatja.

Vajon apa is annyit gondolkozott ebben a padban? Ő is szeretett kinézni az ablakon? Szeretett elgondolkozni? Ábrándozni? Vagy azt csak a lányok szokták? A fiúk másabbak? Vagy mégsem? Hiszen apa később is szeretett tervezgetni...

Igen, most már határozottan emlékszik rá, amikor édesanyjának magyarázta, hogy benzinmotort kéne vásárolni, hogy a kútból felhajtsa a vizet, akkor locsolni is tudnának, meg új kutat kéne ásni lent a Tocsogós mellett, ahol magasan áll a talajvíz, mert abból a legnagyobb szárazságban is lehetne öntözni paprikát, uborkát, káposztát. Meg másfajta házról is hallotta őt beszélni, csak akkor ő még kicsi volt, és nem figyelt annyira oda. De most, hogy fölrémlik benne, most már teljesen világos, hogy édesapa akart valamit. Forgatni akart valamit a sorsukon. Lehet, hogy azért nem állhatta őt nagyapa?

S Juli elgondolkozva nézett kifelé az ablakon az udvar felé, ahol már levelesedtek a diófák, s hányni kezdték a barkájukat. Ha nem jön rájuk kései fagy, az idén sokat teremnek.

A tanítónő, aki immár a szokott mederbe terelgette a délelőttöt, s a mai napra rendelt tudományt ültethette el a fejekbe, észrevette, hogy Gyalog Juli gondolata mindenütt kalandozik, csak itt nincsen velük. Pontosan tudta, ha most szólna hozzája vagy kérdezné, megrebbenne, mint a vetésben felzavart fácán, s csak verdesne szava, tekintete.

Nem akarta őt felriasztani. Kell az, hogy az ember néha kézen fogva járjon önnön titkos gondolataival, hogy eligazodhassék az élet dolgaiban. S Juli szorgalmas lány, bepótolja majd, amit most elábrándozik.

Juli már éppen az édesanyjánál időzött. Ő milyen volt? Csendesebb mint édesapa, anyai bizonyos. Amikor édesapa mondta neki a magáét, ő csak hallgatott. Úgy tudott hallgatni, mintha közben mosolyogna, mint odabent a falusi templomban a Szűz Mária képe. Mit jelentett édesanya hallgatása? Azt, hogy egyetértett édesapával? Vagy csak nem akart ellentmondani neki?

De hiszen akkor, azon a napon, amikor az történt, akkor édesanyjának választania kellett nagyapáék és édesapa közt. S ő édesapával ment. Akkor hát mégiscsak azt akarta, amit ő akart.

Mit is akarhatott édesapa? Valami mást. De mit? A falut? Vagy visszakíváncozott a városba, hiszen ő ott is dolgozott? S hogyan is képzelte el? Biztos, hogy nem akart rosszat. Nem akarhatott rosszat. De nagyanyáék sem. Hiszen ők is nekik gyűjtöttek. Lám, nagyanya még a lovak árát is félretette most, őneki...

S vajon melyik jó is az igazi? Van-e igazi jó? Olyan igazán igazi?

S Juli tudatlanságában felsóhajtott.

Sóhajtása útra kerekedett, egy pillanatra megakadt Edit néniben, aztán megkerülte őt, kiszállt a nyitott ablakon, ki a szabadba, ahol csak a szél terelgeti a sóhajtásokat a végtelen földek fölött.

Hosszú volt a sóhaj, miként vég nélkülinek tetszett ez a délelőtt is.

Egyszer azonban mindkettőnek vége szakadt.

Addigra Julinak szinte már a feje is fáj a sok gondolkozástól. Legtöbbet azon töprengett, hogy miért is mondta az Edit néni azt, hogy édesapa sokat szenved nélküle? Honnan veszi? Hiszen ha hiányozna édesapának, már jelentkezett volna. De nem jelentkezik. Vagy csak nem mer

jelentkezni? Fél a nagymamától? Vagy talán *tőle* fél? Attól, hogy ő is annak tartja, aminek olyan sokan mondják? Lehet... Nagyon is lehet. S akkor édesapa azért nem jelentkezik, mert nem *mer* jelentkezni. S nemcsak a nagymamától tart... ő, ki is igazodik ki ezeken a dolgokon?

Lassan, töprengve szedte elő táskáját, s becsatolta, hogy útnak indulhasson. Tán majd a szabad levegő meg Sanyika cserfelése kifűjják belőle az önemésztő gondolatokat, s akkor megint jó lesz és könnyű, a kedve is felszárnyalhat, mint a madárdal.

De a komoly gondolatok mások, mint az ének, azok olyanok, mint a fészkelő madár, mely megülvén forgatja maga alatt természet adta tojásait, mindaddig, amíg kikelnek belőle dédelgetett fiai. Nehéz és keserves kivárni neki azt az időt, nap süti addig, zápor veri, de ki kell várni, mert ez az élet rendje.

A gondolattal is így van. Hozzá tartozik az emberhez.

Amikor Juli töprengve sodródott kifelé a többiek közt, egyszer csak egy kéz ért hozzá.

Az Edit nénié.

– Várj egy percet – mondta neki a tanítónő.

Megvárták, amíg a többiek kimentek.

Akkor Edit néni csöndesen megszólalt.

– Láttam, kislányom, hogy egész délelőtt gondolkoztál. Nem akartalak benne zavarni. De ha úgy gondolsz, hogy segítség kell, akkor csak szóljál.

Juli meg csak állt meglepődve, nem értette, hogy van az, hogy még az ember arca, tekintete, szeme rebbenése is árulkodik egy másiknak, annak, aki megtanulta a szívben olvasás titkát.

Amikor aztán megbizonyosodott arról, hogy nem a titkait firtatják, s csak őérette való a szándék, kissé megenyhült feszültsége, megforgatta gondolatait, s az bukott ki a száján, amelyik a legjobban foglalkoztatta. Lassan, bizonytalanul alakult a kérdés, de érthet a félig kimondott gondolatokból is az, aki meg akar bennünket érteni.

– Azt tetszett mondani... igen... azt... hogy én... neki nagyon...

– Hiányzol, mert szeret... – fejezték be helyette a mondatot.

S akkor mélyről, egész mélyről, mint kút fenekéről jön fel a vödör, úgy tört ki a Juliból:

– Ez... ez bizonyos?

S szemét úgy függesztette a másik biztató tekintetébe, mintha csak az élete függne azon a válaszon.

– Bizonyos – hangzott komolyan, a szívbeli melegség biztonságával a válasz. – Egész bizonyos.

Ám az évek folyamán rögződött kétségek, a hallott szidalmak s az ösztönösen keresett mentségek kuszaságát nem oszlatta el egyik pillanatról a másikra még ez az oly áhított válasz sem. Furkálódni kezdtek a kétkedés nyilai, útnak eresztvén a maguk kérdését.

– Honnan tetszik tudni?

– Tudom.

– De honnan?

S ekkor, mint amikor valami eddig rejtegetett titokról elhúznak egy súlyos, nehéz szövetfüggönyt, s hirtelen rávetődik a világosság, úgy hangzott fel, immáron megfellebbezhetetlenül:

– A leveleiből.

Csend lett.

Julit hirtelen elöntötte a forróság, szerteáradt benne, s túlcserdülve kibuggyant a száján gyorsan, türelmetlenül.

– Hát ír?

- Ír. Gyakran ír.
- Miket?
- Arról, hogy dolgozik és gyűjt. De legfőképpen felőled kérdez. Rólad akar tudni.
- Rólam?
- Rólad.
- Miket?
- Mindent, kislányom. Mindent, de mindent.

S ez a szó, ez a „mindent”, puhán, mint a madáranya szárnya, takarta be a nyomában sarjadó érzéseket, de befedte azt a titkot is, hogy ezek a messze híradások tartják egy távolban, Pesten élő, sokat szenvedett emberben a lelket és a reménységet. De ez az utóbbi csupán kettejükre tartozik.

Hosszan hallgattak. Ez a csend immár végre valami megnyugovást hozott.

S amikor utána Juli megszólalt, hangjában nem lüktetett a bizonyosságvárás remegése, hanem a mindent tudni akarás csendes nyugalma feszítette.

- És nekünk... miért nem ír?
- Írt már sokszor. De a Bujdosó-tanya sosem válaszolt.

S ekkor villámként cikázott Juliba a felismerés:

- Akkor az én nagyanyám... – de nem volt ereje végigmondani.
- A te nagyanyád, Julikám – hangzott ekkor nyugodt, hűvös simogatásként –, nagyon jó asszony. Nagyon sokat szenvedett életében, és ő téged mindenekfölött valóban szeret és félt... és neked őt, bárhogy is van, meg kell értened.

Juli lassan elindult, végigbukdácsolt a szavak fonálán, de botorkálni kezdett, fejét beleverte a körülmények emelte rideg falba, s ez fájta neki. S ezért a fájdalomért kicsiny neheztelés kezdett benne sarjadoszni a nagyanyja iránt.

– Mindketten szeretnek téged – hangzott ekkor ismét a szó – a maguk módján. Ahogy tehetik. Még egyetlenegyszer nem fordult elő az sem, hogy apád el ne küldte volna érted a tartásdíjat. Ide küldi hozzám, én szoktam odaadni nagyanyádnak.

- Hát pénzt is küld?
- Mindig.

– Ezt nekem sose mondták! – szakadt föl ekkor Juliból a döbbenet. – Miért nem mondták? Hogy ne tudjam? Hogy csak a rosszat tudjam? Hogy elfelejtsem? Hogy rá se is gondoljak? Miért?

S a kérdések kopogtak, mint a jégeső, szétszagatván a gyermeki gondtalanság és tudatlanság foszladozó leveleit.

A tanítónő a vállára tette a kezét.

– Ne ítéld, Juli, ez nem az ítélet órája, hanem a tisztánlátásé. Úgy adódott, hogy megtudj dolgokat, elég nagy vagy már hozzájuk. De ahhoz kicsi, hogy most gyorsan, hebehurgyán ítélsz. Megbánnád te azt még nagyon...

- Lehet... lehet, Edit néni, hogy megbánnám, de akkor is... tessék nekem megmondani, miért tette ezt velem? Mert gyerek vagyok? Mert egy gyerekkel mindent lehet? Annak lehet hazudni is?
- Megállj! Nem mindig hazugság az, amikor elhallgatjuk az igazat. Védni akart veled!
- Kitől? Tőle?
- Tőle. Meg saját magadtól. A kétségeidtől.
- Nem értem. Nem értem... semmit sem értek... csak azt, hogy itt valami nincs rendjén, de nem tudom, mi az...

– Hagyd most, Julikám. Ne emészd magad. Meglásd, lassan leülepednek a dolgok. Tisztázódnak is. Ígérd meg, hogy nem oktalan lázongással akarod magadban rendezni azt, amit még alaposan meggondolva sem egyszerű.

S felsóhajtott.

Aztán, mintha csak magának mondaná saját töprengéseit:

– Lehet, hogy hibát követtem el, amikor elmondtam, de úgy ítéltém, ez az az alkalom, amikor el kell mondanom azt, ami úgysem maradhat titok az idők végeztéig.

Juli indulataira féket tett ez a tárgyilagos hang. Csillapulni kezdett benne a lobogás, s amikor már egészen alábbszállt a lángja, csak ennyit mondott:

– Köszönöm, Edit néni, köszönöm, hogy el tetszett mondani.

S hirtelen le akart hajolni, hogy megcsókolja a kezét.

A tanítónő idejében észrevette a szándékot, kezével átkarolta Julit, és odavonta a mellére. Akárha édesgyermeké lenne.

Ettől a hirtelen támadt testi közelségtől, a megnyugtató, anyai melegségtől Juli lassacskán lecsillapodott.

Aztán lassan felegyenesedett, úgy mondta:

– Akkor most én megyek, Sanyika már bizonyára vár.

– Eredj, és ne emészd magad.

– Úgy lesz, Edit néni.

Fogta a táskáját, s megindult kifelé, ahol már várták. Sanyika szemrehányást is tett neki, de amikor látta, hogy Juli mennyire komoly, hirtelen elhallgatott.

Így mentek csöndben egymás mellett sokáig. Aztán amikor a napsütés már nemcsak a füveket meg a leveleket kezdte melegíteni, hanem a lelket is, megindult köztük a beszéd fonala is.

Sanyika a tegnapi piros autót emlegette, amit délután azért csak megnézett, aztán egyszer csak irigyen megszólalt:

– Jó neked, te Juli.

– Miért?

– Mert te mehetsz Pestre!

– Én? – nézett rá meghökkenően a lány. – Ezt meg honnan veszed?

– Honnan, honnan? Hát a riportertől. Tegnap meghívta az iskolát. Vagyis csak a felsősöket. Be a Rádióba. Igazán disznóság, hogy csak a felsősöket.

S miközben dohogott és zúgolódott, Juh lassacskán fölfogta, amit a gyerek mondott.

– Mikorra hívta? – kérdezte valami hirtelen keletkezett, rettenetes mohósággal.

– Valami gyereknapot emlegetett. Nem tudod, mikor van az? A tanító néni meg azt mondta, hogy vasúton mentek... félárú jeggyel, mert ez kijár a csoportoknak. Igazán, engem is elvihetnétek.

Juli ekkor azonban már nem figyelt a gyerek dohogására. Egyszeriben teli lett azzal, amit hallott.

– Pestre... Pestre... – kezdett benne zakatolni valami, de nem azt a titokzatos s neki oly idegen Rádiót látta maga előtt, hanem az édesapját. Ő is ott van, Pesten. Ott van valahol... S ha akkor megkeresné őt, és elébe toppanna... mit is szólna hozzá... mit is szólna?

Már elérték az Epres-tanyát, Sanyika is elment mellőle, ő meg csak lépdelt, lépdelt a Siratózugon végig, lába alatt szerteomlott a dülő száradó homokja, s neki zakatolt a feje.

Valahogy úgy érezte, mintha a talpáról a fejére állították volna, azután megint a fejről a talpára, aztán megint és megint.

S Julival forgott, csak forgott a világ.

IX.

Hosszú és feszítő volt a délután.

A tavasz rázúdította melegét a földekre, meglódítva vele a természetet, az meg hirtelen sürgetősre parancsolta az ember munkáját.

Túlhan a Görbehát-laposon, a Haladás földjén paradicsomot palántáztak. Elmúltak a Fagyosszentek, bíznak a tartós jó időben. Bár május végén az Orbán még hozhat fagyokat, de egy olyan nagy gazdaság még a károkat is könnyebben bírja. Sok asszony hajlong, jobbára negyvenesek, ötvenesek, de ott van köztük a Lukács Kati anyja is. Őt megismeri Juli, innen messziről is.

Sietnek a munkával. A fullasztó meleg esővel biztat, s az jól belocsolná a palántákat. Bár a múltkor Lukács Kati újságolta, hogy vett a téesz valami paradicsomkombájnt vagy mit. Állítólag az palántáz majd, de még szedni is az fogja. Ezt ugyan Juli nehezen tudja elképzelni, nagyanyja is csak hümmögött, amikor emlegette. De miért ne lehetne? Hiszen tavaly a kukoricájukat is repülőgépről gyomirtózták, egészen alacsonyan szállt a gép, s olyan lassan, hogy Juli még a pilótának is integetett, az meg visszaintett. Nagyanya meg csak dohogott, hogy „könnyű azoknak, a repülőgép kapál helyettük”.

Bezzeg Juliék helyett nem kapál senki. Már a lókapa sem.

Ma azt a darabka szőlejtüket kellett rendbetenni, már kezdett gazosodni. Nem nagy darab, kétszáz öl ha van az egész, de az is huszonegy sor. S amire ő végighalad egy soron, nagyanya még csak a felinél tart. Gyakran meg kell neki állni, s ha nem is mondja, Juli látja, hogy már megint fullad.

Pedig Juli mondta már neki, hogy hagyja a kapálást, inkább hajtsa ki a teheneket helyette, de nagyanya úgy látszik, röstelli a gyerekmunkát. Ezt meg nem bírja. Csak be kéne neki mennie megint a kórházba. Ha előbb nem, a nyáron, amikor nincsen iskola. Akkor ő valahogy elkínlódik a jószággal, amíg bent van, és egy kicsit megint helyrehozzák. Mert tudja, hogy két évvel ezelőtt is használt neki a kórház. De csökönyös. Sehogysem akarózik neki befeküdni, inkább megvárja, amíg fölbukik.

És Juli most meg emiatt kezdett haragudni nagyanyára. A csökönyössége miatt. Hogy magának keresi a bajt.

Pedig lehetnének könnyebben is.

Miért kellett édesapát két évvel ezelőtt vasvillával fogadni? Miért? Ami történt, megtörtént, azt nem lehet visszacsinálni, de tudhatták volna, hogy nem akarta. Ha a nagyapa nem kötözködik, talán el sem megy. És akkor édesanya is élne, és milyen jól meglennének. Ki volt a hibás: az, aki elment, vagy az, aki elzavarta?

S Juli gondolatai már megint gomolyogni kezdtek, mint az égen összeverődő felhők.

– Eső lesz – mondta nagyanyja az égre nézve. – Mégiscsak ki kéne hajtani a teheneket, mielőtt elered.

A lány felsóhajtott, fogta a kapát, s ment be a tehenekért. S gyorsan, sürgetősen hajtotta ki őket a tegnapi helyre, maradt még ott a lucernából, falják magukat degeszre. Ha megázik, úgysem zabálhatnak belőle, mert fölfújódnak.

Amint ott áll mellettük, s hallgatja, amint fújtatva, hersegve tépik a zöldet, teli pofára, látja, hogy megint jön a tegnapi piros autó.

„Lám, az új szomszéd” – gondolja, s szeretné, ha a lánya is vele lenne. Akkor közelebb hajtaná hozzájuk a teheneket, mert jó lenne valakivel beszélgetni. Úgy legalább valami másra is tudna gondolni, nemcsak a maga bajára.

A piros személykocsi nyomában egy megrakott teherautó is befordul a Siratózugba. Lassan, kicsit himbálva jön, s bekanyarodik az utat mutató személykocsi nyomában a Gólyafészek-tanya udvarára.

Erre előkerül a szokott helyéről a Bundás is, áll, nézi őket, aztán az üres ház felé les tanácstalanul, s nem tudja, ugasson-e vagy sem. Úgyszincs már itt, akinek meg kéne azt hallani.

– Né, a kutyát meg itthagyták – állapítja meg Juli, és sajnálni kezdi. Az elhagyott kutyának még rosszabb, mint az elhagyott embernek, mert az még panaszkodni se tud. Vagy tán az új gazda elvállalta a kutyát is?

Úgy látszik.

Az autóból előkerül az ember meg a kislány.

A lány odamegy a kurvához, ennivalót hozott neki.

A kutya szaglássza az ennivalót, nézi a gyereket, mintha csak gondolkozna, mit tegyen.

Aztán csak hozzányúl az ételhez.

Közben kezdik a teherkocsit lepakolni. Az új gazda is munkaruhában van, ő is beáll a sofőr mellé. Gerendákat, léceket szednek le. rakodják be a ház elé a tornácra, hogy ne verje majd az eső, aztán cserepet kezdenek rakodni.

Juli reménykedik, hátha a lány idejön. Látja, már észrevette, hogy ő itt legeltet, néz is errefelé. Juli int neki, úgy köszön. A lány visszaint. Látni rajta, hogy jönne is erre, de az apja szól neki valamit, ő bólint, és megy nekik segíteni cserepet rakodni.

Sietni kell, már fekete az ég.

S ha azokkal a kocsikkal itt bent kapja őket a zivatar, a Kútágas-dülő kátyúin keresztül bajosan mennek ki innen.

Nyugatról, a falu felől megdördül az ég, s végigcikázik rajta az első villám.

Körös-körül szürke felhőkupola ereszkedik alá, beszorítva, megsötétítve a szemhatárt. Aztán villám hasítja ketté, majd még egy mély morgás dübörög végig a tájon, mintha a föld gyomra korogna, s nagy, kövér esőcsepp hullik Julira.

Bent a tanyában éppen befejezték. Szállnak be a kocsikba, hogy kijussanak innen. Beszállás előtt a lány ideint. Juli válaszul fölemeli a kezét, aztán ő is hajtani kezdi a teheneket haza.

Akkorra már szaporán kopog az eső. Veri a port, mosdatja a fűvet, leveleket, a frissen ültetett, még meg sem lankadt paradicsompalántákat odaát, ahol az asszonyok még most sem hagyták abba, dolgoznak az esőben, mint a megszállottak, hogy befejezhessék, csak aztán borítják magukra kötényüket, kabátjukat, de mit használ már akkor az, hiszen bőrig áztak.

Juli alig látja őket a tanyából, sűrűn kopog már, riadtan elültek a tyúkok, a kislibák is ott rázogatóják pelyhükről a vizet az istálló eresze alatt, ahová nem ver be az eső.

– Az ördög is elvitte már a mai napot – mondja nagyanya, majd hozzát teszi –, de azért nem baj. Költött már az eső. Májusi. Aranyat ér.

S az aranyat érő zuhog, ömlik, nem győzi beszívni a föld, s a meginduló ujjnyi patakocskák tócsákba gyűlnek össze a tanyaudvaron.

Lassan bealkonyodott.

Az eső után páras, földszagú levegő ült a tájra, áttetsző, fehér, fátyolos gomolygással, aztán hűvösödni kezdett az idő. Az este beszorította őket a konyhába, a lámpavilág meg-megrebbenő

sárga fénykörébe. De ma valahogy nem volt olyan meghitt, közelséges az este, mint tegnap. Az akkor megnyílt zsilipek leereszködtek, ma nem patakzott át rajtuk a szó.

Öreg Bujdosóné fáradt volt, a melle is szorított, megviselte őt a nap. Nem jó neki ez az idő. Mindig szorít a melle, amikor jön a zivatar, már jóelőre megérzi.

Juli sem volt beszédes kedvében. Sok volt neki mára. Szívében – bárhogy igyekezett elnyomni – neheztelés lapult. Mert hiába is szépítgetjük a dolgot, nagyanya csak becsapta őt. Megcsalta. Eltitkolta, hogy igenis, neki is van gondviselő édesapja. Lehet, hogy hibázott, s igaz, hogy messzi van, de mégiscsak van. S gondol reá. Törődik vele. Tán többet is törődne, csak nem hagyják. Legalább láthatná, hallhatná, beszélgethetne véle... Igen, az lenne jó... azt kellene...

A lány szívében elhintődtek a sóvárgás magjai, amelyek hamar kikelnek, nőnek, csak nőnek, meg sem lehet őket állítani. S most még a körülmények is az ő kezére játszanak. Itt van ez a pesti kirándulás. Mintha csak az Isten küldte volna. Fölmennek, aztán ő ott elválík a többiektől, és megkeresi édesapát. A címét megszerezni sem gond, már be sem kell menni neki a Kopasz Szilveszterhez, hogy írjon a vejinek, hiszen Edit néni is tudja a címet. S tán még a városban is eligazítaná, merre is menjen.

A sóvárgás dagadozni kezdett Juli lelkében, mint kovásztól kél a kenyér, s addig nődögélt, amíg csak vágy nem lett belőle. S nem maradt meg csöndesen, nyugodtan, hanem munkálni kezdett, megteremték benne a gondolatok, melyek a vágyat megvalósítható cselekedettel kormányozzák célja felé.

Világosan fölmérte, hogy azt a célt ő nagyanyának meg nem említheti. De elhallgatni lehet. Miért is ne?! Nagyanya is elhallgatta előle az apja leveleit. Abban meg igazán nincs semmi rossz, ha a többiekkel együtt Pestre megy. Még úgysem járt ott soha, pedig többen jártak már. Egyszer neki is kijár. Ki bizony! Miért is ne?!

S igyekezett magát belelovalni, hogy bátorságot nyerjen az engedelem kivívásához. Világosan érezte, hogy az küzdelem lesz, első hadakozás az őt kormányzó akarat ellen, de azt neki meg kell vívnia. Igenis kell! S nagyanya ma fáradtabb a szokásosnál, talán engedékenyebb, beletörődőbb is lesz.

Ki tudja, hol terem meg a ravaszkodás abban, aki még sohasem próbálta, de amikor a szükség úgy kívánja, előbúvik, hogy hasznát vehesse, akinek kerülő úton kell járnia.

Juli sokáig forgatta, hogyan is kezdjen hozzá.

Aztán mégis nagyanya teremtette meg önkéntelenül is az alkalmat.

Vacsora után a szomszéd tanyát beszéltek, azt, hogy milyen sürgős amazoknak az új tető, hogy máris hozzák az anyagot, találgatták, vajon milyen szomszédok lesznek, aztán a nagyanyja megkérdezte:

– Hát odabe? Ma is volt vendég?

– Ma nem – mondta könnyedén Juli, aztán ugyanolyan könnyedén említette a riporter meghívását, s azt, hogy Pestre mennek.

– Pestre?!

– Oda hát, Pestre.

Így hát kimondatott. Juli egy pillanatra megkönnyebbült, de hiába, mert nagyanyja szájából máris súlyosan, gyanakvóan hömpölygött ki a kérdés:

– Aztán mit akarsz te azon a Pesten?!

S a kérdező tekintetében kigyúlt a gyanakvás vizsgáló lámpása.

– Mit akarnék? Mondtam már, nagyanya, meghívták a fölsősöket, és mi megyünk.

S Juli – bár belülről már elkapta őt az izgalom – mégis nyugodtan fölemelte tekintetét, egészen a nagyanyjáéig, hadd nézzen beléje. Hadd lássa, nincsen semmi hamisság. Csak titok van benne, de azt Juli gondosan elrejtette.

Ám, mintha nagyanyának valami hatodik érzéke lenne, amelyik jelzi a leselkedő veszélyt, nem engedett szíre-szóra a Juli ártatlanul kérő tekintetének.

– Megyünk, megyünk – kezdett el dohogni. – Mintha az csak úgy vóna, mintha ahhoz senkinek egy szava se vóna. A kölykei csak gondolnak egyet, és máris utaznak.

– Nem egyedül megyünk. Edit néni visz.

– Visz, visz. Egy fölött, annyi gyereket...

– Csak tízen leszünk. A fölsősök.

– Tízen! Aztán egy embernek hány keze van, mi? Kettő. Egyszerre csak annyit tud kézen fogni. Mert Pest az ám nem Zajgatósállás, ott forgalom van... autók meg villamosok... tudom én...

Most nyolc éve jártam én fenn a nagyapáddal, amikor az a vásár volt... Ott könnyű ám eltévedni.

– Edit néni ismerős. Meg az a rádiós is mondta, hogy vár bennünket...

– És ha vár, akkor is, nem úgy van az, hogy fogjuk magunkat, és megyünk. És a költség?! Azt ki teremti elő?!

– Féláron utazunk.

– Miért?! Féláron nem pénz?

– Még a Hidi Lacit is elengedik, pedig ők igazán szegények.

– Az ő dolguk, hogy hová teszik a pénzüket. A miénknek száz helye van.

– De nagyanya!

S méregették egymást, miként a vívók, hogy kitapogassák, melyik a másiknak az a gyenge pontja, ahol engedni kénytelen. Mindkettejükben munkálni kezdett az elszánt konokság, amely végsőkéig ragaszkodik a maga szándékához, ha kell, tűzön-vízen átal.

Az öregasszony elhatározta, bármi is történjék, ő ezt a lányt nem engedi. Nem engedheti. Hátha véletlenül összetalálkozik az apjával. Igaz, nem tudhatja, hogy ott van, de mégis találkozhat véle. Annak pedig nem szabad bekövetkeznie. Azt neki meg kell akadályoznia. Kell! Mindenáron!

Julit viszont éppen e találkozó reménye fűtötte. Csak azt nem árulhatja el, hogy tudja, hogy hol van az apja. S hogy nem is arra a Pestre kíváncsi, hanem a rég nem látott arcra, tekintetre, simogató szóra... S abban, hogy fölmenjen, őt semmi, de semmi nem akadályozhatja meg. Sem tilalom, sem kérés, sem parancsolat. S ha szóval kell győzni a nagyanyja által elibe rakott kifogásokot, hát majd győzi!

– Nem olyan sok az az útiköltség.

– Nem ám, de jól tudod!

– Hallottam. Meg aztán úgyis dunnacihát akart venni a staffirungomba... Egy ciha árából az út is kitelnék. Oda-vissza.

– Ki ám! Aztán mennyit kell dolgozni egy ciháért?! De az legalább megmarad, ez meg az ablakon kidobott pénz.

– Mikor kell még az a ciha?!

– Az mindegy. Kell! Különben is, mit akarsz, még nem adtuk át a süldőket, a tavalyi pénzt meg már elvásároltuk. A tejpénzt meg kell a mindennapira... A nincsből meg honnan adjak?!... Nem mondanád meg?!

Kemény szóval ripakodik rá a gyerekre, azt akarja, hogy magától visszakozzék, de nem tudja, mi bújt ebbe a lányba, hogy ennyire fújja a magáét. Még sosem volt így vele.

Juliba meg mintha csak az ördög bújt volna belé, nem riad vissza, ő is mondja a magáét:

– Megmondhatom, ha akarja!

– Ki vele!

– Van a lekvárosköcsögben. Ott a lovak ára. Azt úgyis rám szánta...

– A lakodalmadra! De nem elherdálni! Az a pénz olyan, mintha nem volna. Bánom, hogy említettem. Nincs, és kész!

S néz a lányra haraggal, s kezdi érezni, hogy mégis ott bujkál benne valahol az apja vére, az is csak ment volna a maga feje után, aztán lám, hová jutott vele. De ezt a lányt, ezt nem engedi. Ennek úgy kell hajolni, ahogy ő mondja! Néz rá, amint ott áll vele szemközt, egészen neki van pirosodva, mintha valami lelte volna, s szinte szűrja feléje a szavakat.

– Ha nincs, hát nincs. De azért annyi talán még van idehaza – s olyan tekintettel figyel, mintha a veséjébe akarna látni.

– Aztán honnan vóna, ha olyan jól tudod? – veti oda neki foghegyről, hogy végre észrevegye magát.

De Juli most már nem gondol semmi másra, csak arra, hogy neki mennie kell. Mindenáron. S ha minden egyes szavára akad újabb kifogás, akkor mond majd ő olyanokat, amire fennakad a szó, amire még maga az Úristen se tudna nemmel válaszolni. A szíve sebesen kalapál, majd kiugrik a helyéből, agya pattanásig feszül, s tudja, hogy még két szó, még egy bántás, s akkor ő igenis kimondja azt, amiről hallgatnia kéne.

De még nem mondja. Csak annyit szól konok makacssággal, hogy:

– Van!

– Nincs!

– De van!

– Meghazudtold a nagyanyádat? Te, taknyos!

Kemény ütésként vágódik a szó, Juli szinte belerándul, de állja.

Aztán csöndesen, a végsőkre elszántak csökönységével mondja:

– Én nem akarok meghazudolni senkit, de én igenis tudom, hogy van... – és halkán, szinte csak sóhajtásként rebbend útjára – abból, amit *az apám küld*...

Nincs fegyver, amely oly fájó sebet tudna ejteni, miként a jól irányzott szó. Annak a nyomán nem serked vér, nem roncsolódik a test, nem törik a csont, az láthatatlanul hatol be az ember legbelsejébe, hogy ott hasítson védhetetlenül.

Óreg Bujdosónéban az a két alig hallható szó nagyobb pusztítást vitt véghez, mintha kést döftek volna beléje. Az a két szó, az azt jelenti, hogy amitől a legjobban tartott, az bekövetkezett. Mintha csak hirtelen betoppant volna az, akit – vélte – örökre elüldöztek, hogy visszakövetelje jogait. S az, aki életének végső reménysége volt, ez a lány, íme ellene fordult.

Arcából hirtelen kiszaladt a vér, elfehéredett, kiszállt belőle az erő, keze-lába remegni kezdett, az imént még oly erős szava szárazán csörgött, mint ősszel a kukoricalevél.

– Az apád?

– Ó! – csilingelt föl a válasz, mint a csikócsengettyű, amikor viselője hirtelen nekiindul elporoszkált anyja után. – Ó! Minden hónapban küld. Tudom. De ezt nekem nagyanyám soha nem mondta, csak azt, hogy elfelejtett, hogy nem is törődik velem, és a leveleket, azokat se láthattam soha... de soha...

Az öregasszony összeszedte erejét. Nem lehet gyenge. Most nem lehet az, mert akkor mindennek vége.

– Honnan tudod? Ki mondta? Mit mondtak? – tartotta védőpajzsként maga elé a kérdéseket, de hiába.

– Az igazat mondták, nagyanyám, az igazat... és én Pestre akarok menni.

„Tudja... azt is tudja” – hasított bele az öregasszonyba, s világossá vált, hogy nincs többé titok, s nincs többé akarattalan gyermek sem, csak szándékok vannak, amely szándékokat ki kell fürkészni, beléjük kell csimpaszkodni, ha erővel nem megy, szép szóval, kérleléssel, mert immáron ő az, akinek a nagyobb szüksége van a másokra, s aki nélkül nincs is már értelme semminek.

– Minek akarsz menni? – kérdi sebzetten, töredezetten. – Írt neked? Hívott magához? Tudod a címét? Mit akar tőled?

S lesi a választ, félelemmel.

S a válasz megérkezik. Tüstént, s egyre följebb kapaszkodva az indulatok lajtorjáján.

– Nem írt, és nem hívott... és a címét sem tudom még, de Pestre akarok menni. Érti, nagyanya? Pestre! Egyszer az életemben kérek, nem is kérek, *akarok* valamit... és én most tel akarok utazni Pestre!

S ekkor a gyerek szokatlan lángolása még egyszer fölszítja benne a haragot, az ellenkezést, a régi önmagát, s csökönyösen koppan szájából a szó.

– Nem. Egy vasat sem adok rá!

S néz maga elé makacsul, valahol bent érzi, hogy ezt most nem lett volna szabad mondania, de már kimondta, már nem szívhatja vissza, mert azzal megalázná önmagát.

Aztán rátéved a szeme a gyerekre, látja, hogy amannak a szemét elfutja a könny, s megszólal, ugyanolyan konokul, mint az apja azon a napon. Csöndesen szól, mégis parázslík a szava, miként a szívós akácoké, parázslík, mielőtt hamvukba hullnak.

– No jó – mondja a lány. – Ha nem ad, hát nem ad. Akkor elmegyek a többiekkel a vasútig, és amikor beszállnak, akkor én megvárom, amíg elindul az a vonat, és akkor... akkor olyat teszek... hogy...

S nem fejezi be, de nincs is ezen mit befejezni, mert ez már maga a rettenet. S a legrettenetesebb, érzi hogy Juli képes is lenne megtenni, amit mondott.

– Neem! – bukik ki száján, szinte felsikoltva, aztán elhallgat, s csak annyit suttog utána – Úristen...

S odaereszkedik közük a néma döbbenet, ami elkezd szorongatni a szívet, hogy vallatóra fogja, hogyan is jutott el idáig.

Juli nézi a nagyanyját, aki ott, a szeme láttára kezd öregedni, szeme egészen beesik, mélyebbek lesznek a ráncai, árkosabb az orra tövéből aláfutó barázda, szája keserűen lebiggyed, s amikor megszólal, hangjában nincs többé erő és nincsen ellenállás. Kín van már csak abban, mérhetetlen kín, egy hosszú élet kínja.

– Úristen, Julikám... Hát te is el akarsz hagyni? Akkor mi lesz velem?

S lassan ingatni kezdi a fejét.

– Hetven múltam. Öreg vagyok és fáradt, és csak az tartja bennem a lelket, hogy téged még fel kell nevelni... férjhez kell adni... És akkor te most... te el tudnál hagyni? El tudnál? Ezt érdemlem?

S néz meredten, s úgy csillog a szembogara, mintha kút lenne, amelynek egész a mélyiben ott a víz, amibe bele kell ugrani, hogy elmerüljön az ember, és ne kelljen többet gondolkozni, semmire se kelljen gondolni.

S Juli, akinek volt ereje ellentmondani a kemény szónak, ellenszegülni a parancsnak, Julinak nincs ereje nemet mondani a bánat fekete kútjának, hiszen ő nem akar rosszat, nem akar hálátlan lenni, ő nem akar rossz lenni, csak egy kicsit szeretné már a maga életét is. De hogyan lehet az

ilyet elmondani, megmagyarázni, amikor maga sem tudja pontosan, mi lenne a helyes, a jó, az igaz?

– Nem... én nem akarom nagyanyát elhagyni – mondja védekezésül annak a fekete bánatnak –, én csak...

– Csak el akarsz menni, el, és én már többet vissza se tudlak tartani...

S dübörögnek a szavak, amiként anyja koporsójára hulltak a göröngyök, hogy aztán felhangozzék a riadt könnyörgés, amely belekapaszkodik, s nem engedi el.

– De visszajössz? Ugye, visszajössz, kislányom? Nézd csak, összeteszem neked a két kezem, és úgy rimáncodok, ahogy eddig csak az Istent kértem, hogy ott ne maradj, hogy visszagyere... hiszen te vagy az én boldogságom... reménységem... a mindenem... s ha te elhagysz, akkor végem van... végem, mindörökre...

S néz magába roskadtan, s már nem is a másíknak mondja, hanem csak egyes-egyedül magának motyogja halkán:

– Akkor már ki sem kell vágni a második nyárfát, elég lesz egyetlen ága... Isten engem úgy segítjen...

S a szóval mintha csak a lélegzete is elfogyna, elsápad, ajka elkékül, a melléhez kap, hogy megragadja a rátörő rettenetes szorítást, de az erősebb nála, megmarkolja, összeszorítja, tartja, hogy ne kapjon levegőt, elsötétül előtte a világ, s feje ráhanyatlík az asztalra.

Juli látja a rettenetes birkózást, hallja a fej koppanását, s felsikolt:

– Nagyanyám! Drága jó nagyanyám!

S húzkodja a magáról nem tudót az ágyhoz, tépi le melléről a magas nyakú fekete blúzt, a mellét dörzsölgeti, s ajkáról nem szűnik meg a kiáltozás.

– Nagyanyám... ne haljon meg! Drága jó nagyanyám!

Örökkévalóságnak tűnő pillanatok múlnak, s az öreg mellkasból feltör egy hatalmas sóhaj. Engedett a szorítás, s az első, életet visszaadó lélegzetet követi a többi.

Amikor kinyitja a szemét, akkor látja, hogy az ágyon fekszik, a blúza kinyitva, s mellette a földön térdelve, arcát az ágytakaróba fúrva ott remeg a gyermek, s mondja, csak mondja görcsösen a legeslegszebb szót:

– Nagyanyám, drága jó nagyanyám...

Odanyúl a kezével, megsimogatja az arcát, s a visszatért lélegzet első szavával ezt mondja:

– Julikám. Drága kislányom...

S érzi, amint a kislány forró könnyei a keze fejét áztatják.

X.

Magányosságnak ember az orvossága.

Hasonszőrű, megértő ember. Ám ebből a patikaszerből Juli eddigi élete során sohasem részesült. Magakorú játszópajtása, barátja nem akadt, az iskolában Lázár Panni volt vele egyívású, de őt nem szívelhette; így mindig felnőttek közt telt az élete. Felnöttes szavak, mozdulatok rakódtak rá, még a gondolata sem lehetett igazán gyereki. Pedig hányszor gondolt rá, be jó is Sanyikának, amiért húga van. Bár neki is lenne testvére vagy legalább barátnője.

Hiába, nem volt.

Most pedig kivált ráfért volna.

Igaz ugyan, hogy azon a nehézemlékű estén a felszakadó indulatok meghozták Juli és nagyanyja közt a békességet. Megtanulták kímélni a másik érzékenységét.

Juli nem emlegette a pesti utazást – pedig közeledett a napja –, nagyanyja sem prüszkölt ellene. Igaz, szóban sosem mondott igent, csak Juli iskolatáskájára tett oda kétszáz forintot. Tudták azt mindketten, hogy mire adja.

A lány megkönnyebbüléssel nyugtázta, nagyanyja pedig azt figyelte, elveszi-e onnan?
Elvette.

Ebből pedig nyilvánvaló, hogy a szándék nem változott.

Amúgy Julira szava sem lehetett. Dolgozott kétannyt, mint eddig, úgy kímélte nagyanyját, hogy magamagát nem kímélte. Ezzel akarta kimutatni, hogy szereti és számíthat rá. Még akkor is, ha nem tágít az utazástól.

Kéretlenül tette azt is, hogy amikor az iskolánál kint volt a faluból az orvos, szólt neki a nagyanyja miatt.

Új orvos volt, nem ismerte öreg Bujdosóné régi kórházi leleteit, de azért kiment hozzájuk. Száraz volt az út, autóval érkezett.

Megvizsgálta a meglepett nagymamát, megnézte a sublódból előkerült kétéves kórházi zárójelentést, majd korholni kezdte a beteget, amiért nem szedi rendszeresen a felírt gyógyszereket.

– Nézze nénikém, a szívvel nem lehet játszani. A magáé meg rászorul arra, hogy kíméljék. Persze legszívesebben megint befektetném két-három hétre a kórházba. Sokat segítene.

Erről azonban nagyanyja hallani sem akart. Most nem. Talán. Majd. Alkalmasabb időben.

Az orvos nem erőszakoskodott. Amúgy is csendes embernek látszott, elég fiatal is volt még, bár már magasodott a homloka, szemüveget is viselt. Alaposan körülnézett, s megkérdezte:

– Más felnőtt nincs a tanyában?

– Nincs.

– Hm... – Mit is feleljen erre? Ő ugyan előírhatja a pihenést meg a kíméletet, de a körülményeket meg a lehetőséget ki biztosítja hozzá?

Azután rendelkezett.

– Kéthavonta bejön, nénikém, az iskolához a rendelésre, hogy megnézzem. Ott megkapja tőlem az orvosságot is. Ha neheze érnék bejönni, üzen értem.

– Igenis, doktor úr.

– Te meg, nagylány, ellenőrzöd, hogy a nagymama beszedje a gyógyszereket. Azt rád bízom. Megértetted?

– Megértettem.

Azzal indult. Még a pénzt sem vette el, amit a nagymama nagy hirtelen a zsebébe akart gyömöszölni, amiért idefáradt.

– Hagyja csak, mert megharagszom – mondta, s ment.

Ők meg maradtak.

Juli a gyógyszert nézte, amit itthagyt az orvos. Abból kell a nagymama nyelve alá tenni, ha szorítana a melle.

Nagymama Julit nézte. Aztán megszólalt:

– Igazán nem köllött volna idefárasztanod. Bementem volna egyszer magamtól is...

Azzal elhallgatott. Jóval később mondta csak:

– Azért mégiscsak jó, hogy megvizsgált. Most már nyugodtabb vagyok miattad...

Ebből teljesen nyilvánvalóvá lett, hogy nemcsak Juli gondolt a nagyanyjára, amikor idehívta az orvost, de nagyanyját is a lány sorsa izgatta. Őmiatta nyugtalanította még a saját baja is.

Ettől a felismeréstől mindkettejüket elfogta a jóleső melegség.

Többet azonban nem szóltak róla.

Szűken csordogált a szó, pedig Juli véghetetlenül áhította, hogy egyszer már istenigazában beszélgethessen valakivel.

Ez a meg sem fogalmazott, lappangó kívánság hajtotta őt a hét végén a Gólyafészek-tanya felé is, a tehennel.

Szombat volt, s odaát már jókor reggel megjelent a piros autó meg még egy.

Többen szálltak ki férfiak, s azon nyomban nekiálltak leszedni az épület tetejéről az avult nádat. S amikor már csak a szarufák és keresztlécek bordázata meredezett lemeztelenített halgerinc gyanánt, azt is végigvizsgálták, melyik bírja, melyiket kell kicserélni. Láthatólag úgy találták, majd valamennyit, mert a tetőszerkezetet is bontani kezdték.

Juli nézte őket, s arra gondolt: lám csak, milyen hamar is semmivé válhat egy épület, amelyik oly sokáig volt menedéket adó emberi hajlék! Ezek pedig, ha istenigazában nekimennének a falnak is csákányokkal, estig rommá lenne ott minden. A többit már elintéznék az esők és a téli fagyok.

A falakat azonban nem bántották. Új tetőszerkezetet kezdtek rá ácsolni.

Reggeliidő felé érkezett meg egy újabb kocsis, azzal jött ki a szomszéd lány meg az anyja meg még két asszony. Elemózsiát hoztak ki az embereknek.

Olyan lett a Csombó Bori néni egykori tanyaudvara, mintha népiünnepélyt tartanának.

Juli megszámolta őket, tíz felnőtt nyüzsgött ott és az új lány. Ő is tett-vett volna, de a férfiak alighanem elparancsolták, nehogy meglegyintse valamelyik gerenda.

Erre fogta magát meg valami táblafélét a hóna alá, s otthagya az udvart.

Juli felé tartott.

Régen észrevette már, hogy a szomszéd lány a közelben legeltet. Az pedig igazán áhított szórakozás egy városinak, aki a tejjel többnyire csak zacskóban találkozik már.

Juli alaposan szemügyre vette őt, amint közeledett toronyiránt a két éve műveletlen parlagon, ahol a zöldítő gyom fölött még ott magasodtak a tavalyi bábakalács meg a kék katáng szélcsupálta kórószárai.

Kék farmernadrág feszült rajta, szinte a repedésig, lábán magas szárú tornacipőt viselt, felsőtestén rövid ujjú, sárga trikó, az egyik zenekar fekete, nyomott képével. Az egyik bajszos gitáros éppen úgy helyezkedett el, mintha a lány kerekedő melle dombjáról kiabált volna valamit.

Fekete, rövidre nyírott haja volt, kicsit göndörkés, s arca is, karja is kezdte már lassan felöltetni nyári barna színét.

A szeme azonban nem fekete volt, ahogy várni lehetne, hanem kék. Sötét, ibolyakék.

A kezében nagyobbfajta rajzfüzetet lóbált, könnyedén, szinte táncolva lépkedett, mintha minden egyes lépésben külön öröme tellett volna.

Derűs, kiegyensúlyozott teremtésnek látszott, amint örült a szép szombatnak, a fűnek, a mezőnek, a tág szemhatárnak s annak is, akivel majd találkozik.

Amikor odaért, egész közel lépett Julihoz, s miközben alaposan megnézte őt magának, megszólalt:

– Szia. Kalász Réka vagyok – s nyújtotta Juli felé a kezét. – És te?

– Juli. Gyalog Juli... – mondta Juli kissé zavartan, aztán úgy, ahogy a másiktól látta, próbálta a kezét nyújtani.

S a két kéz találkozott.

Rékának puha tapintású, városi tenyere volt, Juliét már megkeményítette a munka. Amúgy termetre eléggé hasonlóak voltak, de Réka valamivel mintha magasabb lett volna s talán kissé már teltebb is, Juli csontosabb fajta.

Amint kézfogás közben alaposan megnézték a másikat, mindketten úgy vélték, az új ismerős nem ellenszenves. A szem ítéletét fülük is jóváhagyta, mert a másik hangja sem keltett semmilyen ellenérzést.

Julinak súlyosabb, kissé ércesebb, karcolósabb hangja volt, Rékéé meg mintha csak csilingelt volna. De a csengők közt nem céna vékony csingilingi lett volna, hanem szép, telt hangú csöngő, amelyiknek a zengése belopja magát abba, aki hallgatja.

– Te hanyadikos vagy? – kérdezte derűsen a csengettyű.

– Hetedikes – felelte Juli.

– Hiszen ez remek! Én is! S ha jól láttam, te itt laksz a szomszéd tanyában.

– Itt.

– Régóta?

– Itt születtem.

– Én meg bent a városban. Nagytornyoson. Ott is lakunk, bent a tízemeletesben. Fönt a tizediken.

– Olyan magosan?

– Igen. Persze van lift, azzal járunk. Igazán csak egész ritkán rossz. Van erkélyünk is. Látni róla az egész várost. Az újavárost is meg a Piac-tér környékét, arrébb a régi házakat, a színházat, a szállót, mindent, de mindem. S olyan érdekes, hogy csak a nagy torony emelkedik magasabbra nálunk. Tudod: az, amelyikről a város a nevét kapta. Olyan muris. Én szeretek ott fönt lakni, de az anyu kicsit szédülős, nem mer nekitámaszkodni az erkély korlátjának. Apu meg azt mondja, hogy ez a magasság nem inspirálja az embert. Nem emberi léptékű onnan a magasból. Merthogy az apu festő. Vagyis hogy az is meg rajzot is tanít a gimiben, de csak azért, mert festésből nehezebb lenne megélni. De azért azt jobb szereti... Főleg a tájképeket... Már kiállítás is volt neki. Te voltál már kiállításon?

Réka közvetlensége, derűs hangja valahogy megfogta Julit. Frissen, természetesen ömlött belőle a szó, nem volt benne szemernyi nagyképűség sem. Érződött, hogy közlésre teremtődött, örül, hogy van, aki érdeklődéssel hallgatja, ő pedig szívesen mondja a magáét. Érdekes, neki éppen úgy megvolt a beszélőkéje, mint Lázár Panninak, de az csak a tévét tudta hajtogatni, nyafkán, kényeskedve, ez a Réka, ez pedig saját magát mondja. S ahogy mondja, az valahogy olyan érdekes. Igaz, hogy Juli nem tudja elég gyorsan követni, másként röpköd a gondolata, mint ahogy Juli a tanyai iskolában megszokta, de röpköd. S ezt a röpködést mindjárt megérezni, s ez csábít. Hogy az ember véle együtt csapongjon. A kérdés persze meghökkentő. Azt kérdezni Julitól: volt-e már kiállításon?

Juli válaszul csak nemet int a fejével, de valahogy nem röstelkedik. Mikor is lett volna? S csak hallgatja tovább.

– Az édesapámnak már öt kiállítás is volt. Igaz, hogy számon kérték tőle, miért csak tájképeket fest meg falusi portrékat, de ő csak nevetett rajta, s azt mondta, hogy ilyen névvel, amilyen nekem van, az ember eleve predesztinálva van arra. Akit Kalász Árpádnak hívnak, az ne tagadja meg a nevét. Fessen tájat és parasztokat. Azokat is realista látásmóddal festi, amiatt aztán egyesek ódivatúnak tartják, de ez őt nem zavarja. Azt szokta mondogatni, hogy nem baj, ha egy festőnél tudják, hogy mit akart ábrázolni. Hát nem igaz?

S ránéz Julira, s abban a pillanatban látja, hogy Juli képtelen volt őt követni. De ő maga a hibás, minek rohanta le ilyesmikkel, hiszen ez még az ő osztálytársai nagy részének is magas!

Visszafogja az iramot, úgy mondja:

– Tudod, ezt a tanyát is azért vette meg apu, hogy a hétvégeken meg a nyáron ide kiköltözzön, járja a tájat, és fessen. Azt mondja, így a tanyában lakva másképpen lát mindent. Megjegyzem, ezt nem értem, de nem baj, ha az ember valamit nem ért, nem igaz?

– De... de igaz – mondja megkönnyebbülten Juli, és egymásra mosolyognak.

– Ez a két tehenetek van?

– Most csak ez a kettő. A Sári meg a Bimbó.

– Melyik melyik?

– Az innenső, a tarkábbik a Sári, a másik a Bimbó. De az a jobb fejős.

– Te fejed?

– Nem. Öreganyám kezéhez szokott. Ő feji őket. Másnak nem adnának le annyit.

– Érdekes. Ezt nem gondoltam volna! – mondja Réka, s nézi a teheneket.

Juliban meg föl villan, hogy no lám, van amit meg a Réka nem tud. S máris kérdi tőle:

– Kapáltál már?

– Még nem. De szívesen kipróbálnám.

– Jó. Majd átjössz hozzánk. Anyakocánk is van. Éppen két hete fialt. Meg sok kislibánk.

– Még le is rajzolom őket – mondja Réka. – Mert, tudod, szeretek rajzolni. Apu szerint van hozzá érzékem. Lerajzoljalak?

– Le tudnál?

– Talán. Így, ahogy a teheneket legelteted.

S máris arrébb megy egy kicsit, megfelelő látószöveget keres magának, letelepszik, ölébe veszi a kemény táblás rajzfűzetet, kinyitja, vázolni kezd. Föl-fölpillant, rajzol néhány vonalat, megint néz, megint rajzol.

Amikor a ceruzát a papírra teszi, egészen komolynak látszik.

„Milyen szép” – gondolja önkéntelenül Juli, s végiggondolva azokat, akiket ismer, nem tudna hozzá foghatót.

– De azért nehogy összeszidj ám, ha nem ismersz majd magadra – mondja Réka rajzolás közben –, mert ez még csak vázlat. Ezt ki kéne dolgoznom... ha tudnám. Teheneket pedig még sohasem próbáltam. Még szerencse, hogy ők nem kritizálnak – s elneveti magát.

Juli is vele együtt nevet.

Értik egymást.

Egyik sem okoskodik, egyik sem akar másmilyennek látszani, mint ami, s elfogadja a másikat olyannak, amilyen.

Juli pedig csak áll a tehenek mellett, úgy, ahogy máskor szokott, de most minden egészen más.

Nincs egyedül.

Persze olyankor sincs egyedül, amikor Sanyikával megy az iskolába, de az mégis más. Ő érti Sanyikát, de a kisfiú még nem érti őt. Szeretné, ha mindig csak az övét hajtogatnák, s ez olykor fárasztó is. Pedig Sanyikát nagyon szereti.

Ez most más.

Kölcsönös köztük az érdeklődés a másik iránt, s akkor is érezni amannak jelenlétét, amikor éppen hallgatnak. S Juli rádöbben, hogy még hallgatni is jobb, ha egyszerre ketten hallgatnak.

Siklik a papíron a ceruza, herseg a fű, farkuk bojtjával csapkodják a tehenek az elkanászodó legyeket, kapaszkodik az égen fölfelé a nap.

Juli úgy érzi, mintha ünnep lenne. Mintha ez a nap más lenne, mint a többi.

Náluk nemigen van ünnep. A jószág enni kér, akár vasárnap van, akár karácsony, akár újév, akár húsvét. Ritkán veszik föl az ünneplőt, templomba se mennek be, mert akkor ki maradna idehaza az állatokkal. Inkább csak olyankor szokott ünneplőt ölteni, amikor az iskolában valami ünnepség van. Ilyenkor mindenki felölt az ünneplőt, legalább arra a fél napra. Aztán hazasiet, fölveszi az otthonit, megy a dolgára. Vannak persze, akik máskor is kiöltöznek, mint a Lázár Panni is, akit vasárnap autóval visz be apja a városba, olykor még Pestre is, de Juliéknál más rend járta. Náluk csak akkor öltözött ki az egész család ünneplőbe, ha keresztelőre mentek valahová vagy lakodalomba, vagy temetésre. Mert annak meg kell adni a módját. De csakis annak.

S most Juli ünneplő nélkül, mégis ünnepet érez.

Pedig minden szakasztott olyan, mint máskor. A Bimbó is meg a Sári is olyan. Olyan a határ is, s ugyanúgy fújja a pacsirta is a magosban.

Mégis ünnep van.

Juli csendesen nézi azt a másikat, aki hol őreá pillant, hol meg a papírra, rajzol, őt rajzolja, s érezni, hogy fontos neki, amit csinál, fontos neki Juli, a tehenek és minden, ami körötte van.

Megérezni, ha valaki valamit szeretettel csinál. Az kiárad, terjengem kezd, ünneppé varázsolván a közönséges hétköznapot.

S Juli eszébe az járt, hogy ezentúl neki mennyi sok ünnepnapja leszen. Szombatok, vasárnapok, az egész hosszú nyár. Szép, komoly hallgatások rezdültek végig rajta, kedves vidám trécselések, s bizonyos, hogy nevetni is fognak. Sokat fognak nevetni. Milyen jó is leszen...

Gyalog Juli ezen elmosolyodott. Ajka széthúzódott kissé, arca közepén gondtalan gödröcske támadt, még a szeme is mosolygott.

– Hát te? Min mosolyogsz? – kérdezte Réka.

– Én csak úgy – mondta, s kissé megvonta vállát.

– Csak úgy? Értem – felelt a másik.

– Érted?

– Persze hogy értem. Vagy azt hiszed, én tán más vagyok? – s ő is elmosolyodott. – Igaz, hogy anyu néha azt mondja, ez komolytalanság, de nekem igazán jólesik. Örülök, hogy neked is.

S alighanem a Megértés Tündére szállt alá valahonnan a fellegekből, odatelepedett közéjük arra a darab parlagra, hogy ő is velük örvendezzék.

Juli szívébe pedig belecsilingelt Réka hangja, megpendítvén benne egy eddig olyannyira elárvult húrt, amely talán nem is tudta addig, hogy egy másik zöngés visszhangzására termett a világra.

Az a húr most megpendült, de csak Juli hallotta, s rögtön meg is értette a jelentését.

Azt hirdette, most már ő sem magányos többé.

Neki is van már barátja.

XI.

Az idő néha úgy meglódul, mintha ostorral kergetnék.

Elszaladt a szombat, elfüstölt a vasárnap, elszelelt a hétfő, s máris kedd este lett.

Holnap lesz a nagy nap. Az utazás. A hajnali vonattal mennek, az estivel jönnek.

Juli az utolsó pillanatig halogatta a bejelentést, s akkor is csak ennyit mondott:

– Hajnalban utazunk.

Könnyedén mondta, hangsúly nélkül, hogy ne üssön a szó.

Nagyanya fölkapta fejét, ránézett, a tekintetét vizsgálta, kutatta, milyen gondolatok bújnak a szó mögött, aztán kissé sóhajtva ennyit mondott csak rá:

– Szóval holnap hajnalban.

Azzal elkezdte kirakodni a sarokpadra Juli ünneplő ruháját. Azután elővette a bukszáját, s odatett melléje egy százforintost. Kell az a hazai mellett is ételre, villamosra.

Nehéz szívvel rakodott, félt a holnaptól, de nincs mit tenni, elibe kell menni annak, aminek jönnie kell. Irgalmas az Isten, hátha nem fordítja el tőle a lány szívét, bármi is leszen.

Nehéz volt köröttük a levegő, mintha csak halottjuk lenne, pedig az öregasszony csak Juli hozzá való kötődését temette. De az is csak olyan, mintha igazából siratnánk. Akinek a szíve elfordul az embertől, azt előbb-utóbb végképp elveszítjük.

Julira rátelepedett ez a csönd.

Megérezte ő azt, mi lapul mögötte. S ahogyan nyomni kezdte az ő szívét is, távolodni kezdett Pest, az édesapjával se nagyon gondolt, csak a nagyanyját szánta.

Szeretett volna rajta segíteni. Ha most odabújna hozzá, megölelné s vigasztalhatná, hogy ne féljen, nem akar ő semmi rosszat, s az édesapját is csak egy pillanatra szeretné látni, akár csak messziről is, akkor talán megnyugodna nagyanya is. De Juli nem tudott most odabújni hozzá, régen elmúlt már az, amikor őt testi közelségben becézgette, s ami elmúlt az ember életéből, azt nehéz visszahozni.

Így aztán szótlánul vizet melegített, s elhúzódott a konyha sarkába, hogy tetőtől talpig lecsutakolja magát. Mert bárhogyan is alakul, a holnap ünnep az ő életében, s jó, ha az ünnepnek tisztán megyen elébe.

„Akár ha menyegzőre készülne” – állapította meg magában a nagyanyja, de nem tette szóvá, jobb, ha hallgat az ember, amikor keserűséggel teli a szíve.

Eljött a lefekvés ideje.

Mielőtt elfűjták volna a lámpát, Juli odament a nagyanyjához, frissen, szappanszagúan, fölemelte tekintetét a nagyanyjához, s egyszerűen csak annyit mondott:

– Ne féljen, visszajövök.

Szavai súlyosak voltak, mintha nem is gyerek mondta volna már azokat, hanem meglett ember, aki ura annak, amit kiejt a száján.

Mikor már csak a sötétség motozott köröttük, s fészkelődött alattuk az ágyban a szalmazsák, jelezvén, hogy még mindketten ébren vannak. Juli arra gondolt, csak el ne aludja a pirkadatot, nagyanyjának meg ez járt az eszében:

– Visszajön. Vissza, ha mondta. Igen, a *testét*, azt mindenképpen hazahozza. De a lelke, az vajon hol marad?

Fellobbanó piros sugárral vágott bele az egyre derengőbb szürkületbe az új nap. Fölvirradt.

Julit már a szürkület ébren találta.

Nem akart elkészni.

Ötkor van az iskolánál a találkozó, onnan a szakszövetkezet teherautója viszi be őket a faluba, az állomásra, a hat óra ötessel mennek.

Pestre.

Életében először.

Az apjához.

Két év után.

S Juli nekieresztette ennek a még soha nem volt napnak a gyeplőjét. Fussanak a kerekek, szaladjon az idő, mint még soha. S az idő nekilódult... Öltözés... sietés... találkozó... autó... állomás... vonat... tárcsa... sípolás... és megyünk... megyünk... megyünk...

Ment a vonat.

Sok kocsijának még több kereke kattogott, dobogott a síneken. Amerre elhaladt, körötte rengett a föld.

Ment a vonat.

Vitte magával Gyalog Juli tizenhárom esztendejének súlyos terheit.

Erős volt a vonat, elbírta.

A többiek zsinatoltak, mint fecskék a nagy vándorlás előtt, de ő nem tartott velük. Odaállt átellenben az ablak elé, s bámulta, hogyan rohan mellettük a táj. Szakasztott olyan volt, mintha egyes-egyedül csak ő állna egy helyben, s körötte minden, de minden mozogna. Először közeledik, aztán távolodik. Jönnek a dolgok, valahonnan a semmiből, egy darabig vannak, aztán tűnnek megint a semmibe.

Néhány akác tövében gubbasztó kis tanyák tűntek fel, olyanok, mint az övék, aztán meg nagy szántóföldek zöldelltek, friss szántásban gépek húzattak, amott egy major, aztán nagy-nagy falu, sok házzal, újabbakkal, módosabbakkal, mint az övék, kerített kertek, gyümölcsfák, kisudvarok, tyúkók, vasútállomás.

Itt megálltak. Emberek jöttek, kapaszkodtak fölfelé, aztán megrándult a szerelvény, s mentek tovább. S telt, csak telt a vonat, mintha az egész világ bele akarna térni.

Sok-sok ember. Némelyik ismerőse egymásnak, de többnyire ismeretlenek. S mindegyik jön valahonnan, és megy valamerre. S úgy rémlik Julinak, mind tudja, hová tart.

Csak Juli nem tudja.

Fut véle a vonat az ismeretlen, a még több ember felé, lassan elmaradnak az ismeretlenül is ismerős tanyák, elfogynak a nagy, szabad földek, sűrűsödnek a faluk, már egymásba érnek, egyre nőnek a házak, testvéri akácok és szélbe feszülő jegenyék helyett kémények magasodnak, a zöld helyett barnásszürke látszik, a föld helyett kő.

Minden másabb, minden szokatlan, minden idegen.

S Juli megretten.

Mit is akar ő itten? S hogyan is lehet itten eligazodni?

S vajon hogyan is lehet megtalálni egy, egyetlenegy embert ebben a nagy idegenségben? Hiszen az ember kicsi. Magukba zárják őt az utcák, a házak, a falak, s eltűnik a többi ember közt. Itt térség sincs, ahol messzire lát a szem, s ahol a dülőúton jövet egyetlenegy ember is meglátszik. Látszik alakja, formája, ruhája, színe, arca, s tudni róla mindjárt, hogy kicsoda.

Teljesen elbátortalanodik. S a feléje rohanó, idegenségükben immár fenyegető képek fölött, a képzelet mezsgyéjén fölsejlik az ő kis tanyájuk, a kút, a nyárfa, nagyanya, a Fickó, a Bimbó és a Sári, a Görbehát-lapos és a Berek, mint az egyetlen kézzelfogható bizonyosság ebben a nagy-nagy, megfoghatatlan valamiben, amit úgy hívnak, hogy *Élet*.

S most, ebben a pillanatban kezdi érteni vagy talán csak érezni nagyanyát, aki azt szokta mondogatni:

„Ládd, kislányom, ez a mienk. Ebben élünk, ebben halunk. Hová is mehetnénk mi innen?”

Valóban, hová is?

Pedig errefelé is emberek élnek. Vajon azoknak is megvan az, amihez úgy ragaszkodnak, mint nagyanya a Kétfa-tanyához?

S vajon apa? Ő hogyan van itt?

Mi az, amihez ragaszkodik?

S neki nem hiányzik a Siratózug? Az Újerdő? Az Akácós-dűlő vagy a falu?

S ennek a sok embernek, akit itt már látni, nem hiányzik valami, amit úgy ismerhet, mint a tenyerét?

Vagy ismerik? De hogyan lehet ismerni azt, ami úgy látszik, kiismerhetetlen...

S Gyalog Juli lelkére rátelepedett a vonatablaktól rárohanó, zakatoló város, idegenül, félelmetesen, egy tömegben, az apró részletek ezernyi csodája nélkül. Azokhoz idő kell, hogy beigya őket a szem.

Nyolc óra harminchetet mutattak a pályaudvar órái, amikor befutottak a csarnokba.

Az emberek meglódtak, Edit néni kotlósként tartotta őket össze, még egymás kezét is megfogták, hogy el ne sodorják őket egymástól, aztán ott álltak a szerelvény mellett, a szilárd betonon, s a magasban rájuk borult a csarnok acélvázasa üvegkupolája, amely átívelt mindent. Oly hatalmaságosan feszült ott, hogy az egyik sarokba kucorodva elfért volna alatta a falu temploma is, tornyostul.

Juliban egy pillanatra felötlött: hogy mi lenne, ha rájuk szakadna? De nem szakadt le, s úgy látszik, ettől nem is tartott senki rajta kívül. Még tán a társai sem.

A tíz közt, akik jöttek, Julival együtt négyen voltak, akik még sohasem jártak itt. De a másik három is többet járt be Nagytornyosra, s az is város, ha nem is ekkora; de ahhoz elég nagy, hogy ottfelejthessék a csodálkoznivalójukat.

A fővárost megjártak Edit nénit ostromolták:

– Ugye, megyünk az Állatkertbe? A Vidám parkba? Metrózzunk! Nézzük meg a kirakatokat! Menjünk áruházba! Nézzük meg a Dunát!

Ki-ki azt mondta, amit már látott, amire emlékezett vagy amit hallott odahaza.

S Juli riadtan gondolt arra, hogy vajon ennyi kívánság közt hogyan jut majd idő az ő egyetlen kívánságára? Ez rajta kívül ugyan senki mást nem érdekel, de neki mind közt a legeslegfontosabb.

– Jól van, gyerekek! Bízátok rám! – hangzott ki Edit néni hangja a kívánságok gyűrűjéből meg a pályaudvari hangzavarból. – Hosszú még a nap, sok helyre eljutunk!

S megindultak.

Emberek siettek köröttük bőröndökkel, vonatról és vonatra, mert több szerelvény is állt bent.

Oldalt kis elárusítópavilonok, cukorka, dohány, kávé, ital, újság, kölnivíz, de még hajás baba is volt az egyikben.

Juli szívesen megállt volna egy kicsit nézgelődni, de nem lehetett, mentek előre, ahol vége a vonatoknak. A vágányok végén aztán feliratokat látott. Rajtuk a földrajzban már tanult, térképen már látott városnevek, köztük még egy külföldi fővárosé is. Azon nem fekete szerelvény állott, hanem kék. S nemcsak magyar szót lehetett hallani, meg a hangszóró is szólt valahonnan, Juli meg kapkodta a fejét, hogy honnan is szól, miközben mentek, csak mentek előre, ahol lépcsők voltak lefelé, azon indultak meg valahova le, az ismeretlenbe.

Nagy terembe értek, ahol világos neonfények égtek, pénztárak voltak, sok-sok pénztár. Juli meg sem tudta őket számolni. Az egyik sarokban érdekes szerkezetek, az előttük ácsingózók pénzt dobáltak bele, az meg zsemlyét adott ki nekik, vagy poharakba zúdította magából az italt.

Juli ekkor úgy érezte, ő is megszomjazott, szívesen közelebb ment volna, nem kipróbálni, de legalább nézni, de nem lehetett, mentek tovább, csak tovább. S ott a föld alatt kirakatok voltak meg újságbolt meg virágüzlet, olyan virágokkal, amilyeneket Juli még sohasem látott.

S kiértek egy nagy-nagy térségre, amely valahogy a föld színe alá volt süllyesztve, fent a peremén villamosok mentek, arrébb autók, magas házak, hátuk mögött a pályaudvar csarnoka, s a tapasztaltabbak már ujjongani kezdtek.

– Éljen! Megyünk a metróra!

– Készítsétek elő a forintokat – mondta Edit nem, s máris újabb ajtó, lépcsők lefelé, aztán valami kis karámféle kerítések közt kellett átmenniük.

Juli is megindult a többiek után, de ahogy át akar menni a karámok közt, egyszer csak kattanás, s egy vaskar bucskázik ki eléje, ő meg csak nekiment.

A többiek nevettek rajta, s mondták, hogy nem dobta be a forintot. S mutatták a lyukat, ahová be kell dobni. Visszalépett, erre visszasüllyedt a kar is. Bedobta a pénzt, s újabb akadálytól tartva, óvatosan át akart osonni, hogy a vaskar meg ne csapja őt. De akkorra már kigyulladt egy zöld lámpácska, s ő mehetett nyugodtan útjára.

S mentek. Egészen a mozgólépcsőig.

Amikor Juli megpillantotta a föld gyomrába vezető mélységes alagutat, ahol zúgva duruzsoló lépcső szaladt föl-le az emberek lába alatt, megriadt. Hiszen az a lépcső folyton ment, megállás nélkül. Arra ha rálép, biztos hanyatt esik, és gurul, csak gurul lefelé, ki tudja, meddig, s ki tudja, mi van ott, a lépcső végén!

S bámulni kezdte az embereket, akik csak jönnek, megkerülik őket, rálépnek arra a futó valamire, s az máris viszi őket lefelé. S egyikük sem fél, s egyikük sem zuhan alá a mélybe. Most egy fiatalasszony jött, talán ha két-három éves gyereket vezetett kézen fogva, s az a csöppség is csak bátran rálép, s semmi baja sem esik. Látszik rajta, hogy megszokta, hogy beleszületett.

Ám azt is észrevette, hogy közülük nemcsak ő tart kicsit a lépcsőtől, hanem a többieken, a Pestet megjártakon is végigbizsereg az izgalom. Bennük már nem az aggodalom munkál, hanem a virtus: az, hogy vajon meg tudják-e mutatni a többieknek, hogy ők már tapasztaltak, hogy ők úgy lépnek rá arra a futó micsodára, mintha maguk is pestiek lennének.

Edit néni nyugalomra inti őket.

– Nyugodtan lépjetek rá, és fogjátok meg a gumikorlátot. Lent pedig nyugodtan lelépni. Indulhat az első.

Vagyóczki Pista volt az első. Lépett, fogott, s még csak meg sem szédült.

Utána sorban a többiek.

Volt aki kicsit várakozott, nekikészült, s nagy elszántsággal lépett, meg is szédült egy kicsit, de senki sem esett el.

Juli maradt a gyerekek közül utolsónak. Rajta kívül már csak Edit néni volt fönt.

– No, Julikám – biztatta, s a kislány, félelmét leküzdve, kissé merev lábbal, elszántan lépett, s görcsösen megmarkolta oldalt a gumiszalagot.

Kicsit megtántorodott, de nem botlott, nem esett. S futott alatta a gumiszalag, aztán lépcső lett belőle, és vitte, csak vitte lefelé a mélybe, oda, ahol a leérkezettek már csoportba verődve várták az ezután érkezőket.

Juli úgy elbáméskodott, nézve a szemben fölfelé haladókat, akik közt egy csoport néget is látott, hogy szinte észre sem vette, hogy a lépcső már megint egyenesbe fordult, csak a kiáltást hallotta:

– Vigyázz! – s kiszaladt a lába alól, ami eddig hozta, alulról kicsiny ütést érzett, s ő a lendülettől zuhanni kezdett.

Egy egyenruhás lány vagy asszonyka kapta őt el. Keményen tartotta, amíg ijedségéből felocsúdott.

– Máskor jobban figyelj! – mondta neki, Juli ijedten bólintott, s azt sem vette észre, hogy a többi gyerek közben összenevet.

S máris mentek a föld alatt, egy hosszú folyosóba, ahol sínek voltak lent alattuk.

Góhér Imrus oda is ment a járda szélére, hogy közelebből megbámulja, amikor megszólalt egy hangszóró, s azt hajtogatta, hogy „Kérem, a biztonsági sávot hagyjuk szabadon”.

Edit néni gyorsan visszahúzta Imrust, aki csak ekkor vette észre, hogy az a hangszóró neki beszélt. De hiába tekergette a fejét, hogy ki szólt, meg honnan is figyelte, nem látott senkit.

– Ipari tévén figyelnek – mondta Edit néni, s ez Julinak teljesen idegenül hangzott, hisz ő rendes tévét is csak hébe-hóba láthatott.

Zakolás. Az alagútban két fényes szem jelent meg, közeledett, s befutott a szerelvény. Ajtók nyíltak – maguktól –, az emberek besodródtak. „Vigyázat, az ajtók csukódnak!”, hallatszott megint egy ismeretlen eredetű hang, s a metrószerelvény meglódult.

Juli majdnem elesett, de egy kiskatona idejében elkapta a karját, s tartotta, amíg a lány megtudott kapaszkodni. Alagútban száguldottak, ami egy kicsit félelmetes volt, aztán megszokta. S a rohanás kezdett érdekessé válni. A második megálló után, ahol ülőhelyet is kaptak, már határozottan élvezte. A harmadik után már azt kívánta, bárcsak nagyon sokáig rohannának így.

S Gyalog Juli számára voltaképpen ettől a pillanattól kezdtek kibontakozni a város ismeretlen csodái. A félelem szertefoszlott, átengedte helyét a csodálatnak, a csodálat kíváncsisággá változott, annak ágai érdeklődést teremtettek, az pedig nyitott szemet és fület adott, hogy el ne múlhasson ez a nap nyomtalanul.

Először a Várba mentek. Autóbusz vitt oda a metrótól. S minden érdekes volt. Az is, hogy a jegyeket úgy kellett kilyukasztani, az is, hogy jelezni kellett a leszállásnál, meg amerre mentek, az is érdekes volt.

S ott álltak a Halászbástyán.

Alattuk, a szikrázó napfényben, ott terült el a város. Minden olyan kicsi volt innen a magasból, mintha játékszer lenne vagy pedigré kép.

S Juli rádöbrent, hogy ezeket a képeket ő már ismeri. Lám, az ott szemben a Parlament... ismeri a tankönyvből... ott a Duna... a hidak... a Gellérthegy, a hátuk megett a Mátyás-templom.

Nézett, csak nézett, s figyelte, amint Edit néni kezével mutogatva magyaráz nekik.

Arrébb, az alájuk terülő kép oldalában kocka alakú házakból álló lakótelepek voltak, s távol, a láthatár párába burkolódzó peremén még mindig nem szüntek meg a házak, úgy foszlottak át az ég lehajló boltozatába, mintha seholy sem érnének véget.

S érdekes, de innen a magasból, szilárd talajon állva s minden rohanás nélkül, a maga valójában szemlélve olyannak, amilyen; már semmi sem volt félelmetes, s elmúlt az idegenség, ami a száguldó vonat ablakából tört rá Julira.

Ez a kép már barátságos volt, s olyan szép, hogy órákig el tudta volna nézni.

Nagy csoport ember jött melléjük, fényképezőgépekkel, idegen nyelven szóltak egymáshoz, s ők is bámultak lefelé, föl-fölkiáltottak, magyaráztak egymásnak, amiből Juli egy szót sem értett, csupán érezte, hogy nekik is tetszik, ők is csodálják, amit látnak.

S ettől valami különös megnyugvás szállta meg, valami homályos büszkeségféle, amit már a múlt vasárnap is érzett. Akkor Réka odaát volt náluk, jól megnézegetett mindent, s kint az udvaron, miközben a gémeskútjukat próbálgatta, s húzta teli a vályút, halkan sóhajtott: „Milyen szép itt nálatok minden. Egyszerű és mégis szép.”

Akkor érzett valami ilyesfélét, mint most. Nem tudja, mi ez, nem is gondolkozott rajta még, de jó ezt érezni. S milyen érdekes, hogy itt most, ahol először van életében, ugyanazt érzi, mint amit odahaza érzett. Hát nem furcsa?

S már nem is nagyon figyel Edit néni magyarázatára, csak néz körül, mindenfelé, a szeme beissza, amit lát, hogy megjegyezze alaposan, hogy mindig is láthassa, amikor csak akarja.

S amikor tekintete fölfelé siklik a Dunán, ahol kicsiny, fehér hajók úsznak a széles vízpántlikában, amit játék hidak gyűrűznek át, ott fent egy pillanatra megáll a tekintete azokon a szögletes kis dobozokra emlékeztető házakon, amelyekről Edit néni az imént azt mondta, új lakótelepek.

S ekkor hirtelen belenyilallik:

„Hiszen apa is építkezéssel dolgozik...”

A szíve nagyot dobban, s legszívesebben vallatni kezdené azt a távoli képet, megtudni róla, mikor és hogyan termett oda, s van-e valami köze annak is hozzá, akire most ő gondol?

A tárgyak azonban nem tudnak felelni. Azok némák, ha mégoly nagyok és maradandók is.

De az ember emlékezete beszédes. S titkos rekeszeiből teljesen váratlanul törnek elő régi dolgok, amik pedig mintha csak aludnának valami nagy-nagy éjszakában, hogy azután egy pillanat alatt teljesen megvilágosodjanak.

S Juli előtt megint felvillant az a nap, amikor édesapja összekülönbözött nagyapával.

Még a hangját is hallja. Úgy, mint akkor. Teljesen világosan hallja, még az indulat is süt belőle.

„Mit tudnak maguk a világból?... én az apámmal... amikor innen elfutottunk, bejártam az egész országot... igen... bejártam... és olyan házakat alapoztunk, amilyeneket még csak nem is láttak... én olyan kirakatokat láttam... meg olyan ruhákat...”

S világosan látja az akkori szeme villanását, amint Juli édesanyjára néz, és szinte zokog belőle a fájdalom.

„Mit bámulsz, Juliskám... Hát nem érted?... Rettenetes... A saját feleségem nem érti, mit beszélek... Nem érti, mert nem látott még semmit a világból...”

Most meg szinte a bőrén érzi azt a perzselő tekintetet, amint rávetődik, és mondja, csak mondja kétségbeesetten, bele a nagy értetlenségbe:

„Julikám meg csak olyan, mint egy kis birka... néz, néz... Én nem birkát akarok nevelni, hanem embert... és embernek emberek közt a helye... nem itt, a Siratózugban.”

Eltűnik a kép, de nyomában itt marad a néma döbbenet. S Gyalog Juli nem hall többé semmit, se magyarázatokat, se bámulatot, s nem kell neki a szépség, még a szemét is behunyja, hogy jobban láthasson, erősen hunyja, mígnem a ködös karikák valami nagy-nagy fényességet nem kezdenek árasztani, amiből előpattanhat a megvilágosodott, tiszta gondolat:

– Értem... – kezd dörömbölni Juli agyában – értem... értem, hogy mit mondott! Most már megértem, annyi esztendő, annyi könny és annyi szenvedés után megérteni...

A torka összeszorul, gombóc támad benne, fullasztani kezdi, s érzi, hogy ezt a gombócot ki kéne onnan beszélni, ki kellene onnan kiabálni, hogy belerobbanjon a világba, hogy mindenki megtudja:

– „Az én édesapám akkor nem hazudott, nem hazudott... ő akkor igazat mondott... igazat! Csak mi nem értettük meg, mert nem volt fülünk hozzá, de most... most már értem... én megértem... megértem...”

S szeretne volna odavetni magát az apja mellére, a két karja közé, hogy ott sírhassa el, bocsánatért esdekelve elevenek és megholtak helyett is:

„Teneked volt akkor igazad, édesapám...”

XII.

Nemcsak a madár száll haza fészkére, oda törekszik a gondolat is.

Juli gondolatainak fészke ezen a délelőttön csordultig telt.

Belételepedett az a fájdalmasan szép igazság, amit nem kiabálhatott ki magából, s melléköltözött társnak a város ezernyi csodája.

Járták a város közepét, ácsorogtak a kirakatok előtt, betódultak a nagyáruház lengő üvegajtáján, mozgólépcső vitte fel őket legfölülre, hogy onnan aláereszkedve mindent bejárjanak, beigyanak minden látnivalót.

S miközben Juli szeme végigsiklott a tucatszám ott álló motorkerékpárokon, fejét tekergette a sokféle csillár felé, amihez mindhez villany kell, bámulta a ki tudja mire használatos edényeket, háztartási szerkezeteket, az ezerszámra odafogasolt ruhákat, a párosával sorakozó cipőhadsereget, ingek és fehérneműk töméntelen garmadáját, arra gondolt, hogy itten, ebben a nagy boltban tán még eladó is több van, mint ahányan odahaza lakják az egész falut. S hát még azok hányan lehetnek, akik ezt a sok mindent elkészítették és ideteremtették!

S amit csak nagy nehezen tehet meg bármiféle könyv is, pillanatok alatt megtette a szem, amely nézett, látott, s a látottakkal gondolatokat kezdett el forgatni.

Gyalog Juli életének eddigi tizenhárom esztendeje alatt nem láthatta, nem érzékelhette ennyire, milyen nagy is a világ. Pedig még élni sem élt benne, csupán belepillanthatott.

Az áruház után a múzeumba mentek. Nagy épület volt, szokatlan alakú, sok lépcső vezetett fel a bejárathoz. Körötte kert, s előtte ott állt Arany János szobra is, Toldi Miklóssal meg Piroskával.

Odabent pedig, ahol magas és tágas volt minden, s ahol még a lépések is jobban visszhangoztak, mint ahogy egy üres templomban kongának, valami ismeretlen áhítat telepedett Julira.

Hallgatta Edit néni nyugodt magyarázatát, s szemét ide-oda kapkodta a sok látnivalóra.

Látta István király koronáját, s szinte hihetetlen volt, hogy már majdnem ezeréves, aztán továbbmentek, vissza, újabb ezeréveket, egészen a kőszerszámokig, aztán megint előre az időben, s ott volt előtte minden, amit a történelemórákon tanultak.

S mentek tovább az ismeretek országútján, látott ásványokat, kitömött állatokat, melyeket eddig csak iskoláskönyve képei mintáztak, s úgy figyelt minden magyarázó szóra, hogy még a feje is egészen belefájdult.

Nemcsak ő lehetett így, mások is.

S az, hogy a koponyákba már nem lehet többet rakni, mert máris csordultig teltek, kiült a gyerekek szemére. Edit néni észrevette, s bár lett volna még mit nézniök, kivezette őket a Múzeumkertbe, ahol padok voltak, nagy fák, virágok, madarak, ahol lehetett hangosan beszélni, kiabálni s nekirohanni kicsit a kavicsal beszórt utaknak.

– Gyertek, gyerekek, leülünk, van elég pad, aztán elő a hazait, régen ettetek már a vonatban.

S a tanyai kis magyarok elfáradván a csodalátásban, lerittentették magukat a padokra, előkerült a nagyon is kézzelfogható hazai, papírok zörögtek, fokhagymás kolbász, füstölt szalonna, sült hús és rántott csirke szaga kezdett terjengem köröttük, faltak, kiéhezve, elégedetten, két falat s egy jó nagy nyelés közben föl-föleregetve a frissen átélt élmények előcsiholta gondolatszikrákat.

Amikor jóllaktak, külön élmény volt, hogy fölfedeztek egy olyan ivókutát, ami fölfelé köpte a vizet, bele az ember szájába, csak kortyintani kellett, aztán ha az ember befogta a vízfröcskölő lyukat, a víz oldalra tört ki, messzi sugárban, megloccsintva azokat, akik arrafelől álltak.

Volt nevetés, visongatás, öröm.

Juliban felötlött, hogy de jó is lenne belőle kicsikét szakajtóba szedni, jól befedni, hogy ki ne repülhessen, s hazavinni belőle borúsabb napokra.

De a jókedvet nem lehet sem bezárni, sem eltenni, röppen az fölfelé, magától, belé sem lehet csimpaszkodni, hogy el ne szálljon.

Pedig az övé, lám, máris elillant.

Belésajdul, hogy már dél is elmúlt, s még fel sem vetődött az a látogatás, amit ő most már mindeneknél jobban áhít. Pedig Edit néni még a délelőtt – amikor a címet kérdezte tőle – megígérte, hogy elkíséri őt oda.

De mikor?

Szalad, csak szalad az idő, s fogytával az ő reménysége is.

Ott sündörög a tanító néni körül, igyekszik elkapni a pillantását, hogy a szemével kérdezhesse tőle: „Mi lesz?”

Mindhiába. Sok szem keresi most az övét, sok száj mondja hangosan a magáét, elvész köztük a csak a szemben rebbenő, csöndes aggodalom.

Aztán Edit néni hirtelen az órájára pillant, s máris hallatszik a hangja:

– Cihelődjünk, gyerekek, cihelődjünk. Várnak a Rádióban!

– Az ám! – röppen fel az érdeklődés, hiszen már majd kirázódott belőlük az, hogy voltaképpen a meghívás miatt jöttek épp ezen a napon. Valami fölvétel lesz a stúdióban, amin ők is részt vehetnek. S az ilyesmi talán csak egyszer adatik meg az ember életében.

Veszik a csomagjukat, máris csoportban állnak, s várják, hogy merre.

Meglepődve tapasztalják, hogy a Rádió itt van, a Múzeum mögött, egészen a szomszédban.

– Bródy Sándor utca – olvassák a táblát, s a sokat rádiózók máris az ismerős házszámot keresik a kapuk fölött.

Aztán ott, ahol egy óra nyúlik ki a falból, ott megtalálják.

Egyszerű, közönséges kapu, még csak annyira díszes sincs, mint odahaza, bent a faluban a kultúrházé. Lehet ugyan, hogy van másik kapu is, díszesebb, fényesebb, de a műsorban mindig ezt a címet szokták bemondani.

A kapu alatt, ahol a portások ülnek kicsiny fa- meg üvegkalickában, ott várja őket a riporter.

Eléjük jön, mosolyog, s viszi a társaságot az ablakhoz, ahol belépőjegyet kapnak, s ez megint csak furcsa, hogy az emberek nem járhatnak csak úgy ki-be, hanem engedély kell hozzá.

Kis udvaron mennek keresztül, kerek, betonkeretes virágágyás magasodik ki belőle, aztán szemben van egy csupa üveg falú, befelé gömbölyödő tetejű kis épület. Abban asztalok, műbőr bevonatú székek, padok.

Amint belépnek, a Lázár Panni máris elnyaffintja magát:

– Oda nézzetek: a Sinkovits Imre! Meg a Gobbi Hilda!

Mindenki odakapja a tekintetét, s bámulja az egymással beszélgetőket, mint valami csodát.

Azután akik szoktak tévét nézni, más hírességeket is fölfedeznek, nevek röpködnek a levegőben, áhítattal, csodálattal, s hárman, akiknek van tévéjük odahaza, dagadozni kezdenek a gyönyörűségtől, hogy ilyen hírességekkel szívhatnak egy levegőt.

Julinak semmit sem mondanak a nevek. Neki mindegy, hogy melyiket minek hívják, ő nem szokta őket nézni, még hallani sem. Moziban is csak akkor volt egyszer, amikor még az apja vitte be, színházról meg csak az iskolában hallott.

Ezért neki nem bámulnivaló az a nagyság, amit még érzékelni sem képes, s csodálatot is csak az kelthet benne, ami kézzelfogható.

A riporter hagyja őket kicsit bámészkodni, közben Edit néninek magyarázza, hogy egy nyilvános felvételen vesznek részt. Olyanon, ahol a színészekon kívül közönség is van.

– Meddig tart az? – kérdi a tanítónő.

– Öt óráig. Miért kérdi?

– Mert én addig elmennék. Megígértem Julikának, hogy megkeressük az édesapját.

Juli füle elkapta a szót, s máris odafigyel.

– Azt, akiről a múltkor – mondja a riporter, aztán elharapja.

– Őt.

– Értem. Tudja, hogy meglátogatják?

– Nem értesítettük előre.

– Ez érdekes. Magam is szívesen elmennék erre a nem mindennapinak ígérkező találkozásra. De akkor ki vezeti a műsort? Hanem tudja mit, várjon egy kicsit, hátha tudok egy kocsit szerezni, azzal hamarabb megjárnák.

S megy a terem oldalán egy kisasztalon álló telefonhoz, tárcsázás, érdeklődik, magyaráz, de Juli már nem őt figyeli, hiszen neki édes mindegy, hogy mivel mennek, csak menjenek már, csak odaérjenek egyszer. Igaz, autóval bizonyára hamarabb, de Juli tudatába ez még nem rögződött bele, ő tán ha kétszer ült autóban, amikor az unokasógora, a Tibi elvitte őt egyszer az ángyiekhoz, egyszer a faluig.

– Sikerült! – jön vissza a riporter elégedetten. – Idejön az autó a kapu elé.

S Edit néni máris igazítja el a gyerekeket, lelkükre köti, hogy felvétel után, ha addig nem érnének vissza, itt várják őt, aztán kezében fogva a cédulát a kocsis rendszámával, végre kimondja a várva várt szót:

– Gyere, Juli. Menjünk!

S mennek.

Kapu... autó... utcák... forgalom... kocsisorok... lámpák... megállnak, nekilódulnak, megint megállnak...

Juli látja, érzékeli, de nem gondol velük. S attól sem tud félni, hogy velük párhuzamosan és velük szemben alig könyöktávolságyira autók rohannak, cikáznak, előznek.

Megy az autó.

De most már nem az utazás érdekes.

Egész mással van teli minden porcikája.

A találkozás heve ég benne tűznél lángolóbban.

Milyen is lesz? Hogy néz ki most? Még mindig olyan sápadt, mint amikor utolszor látta, most három éve? Mikor utolszor látta. Úristen! Hiszen akkor bántotta apát, nagyon bántotta...

S megint elébe ugrik a kép.

Nem szépítve, hanem a maga bűnével együtt.

Amikor apa jött haza, s nagyapa vasvillát fogott rá, s azt mondta neki: „Ki innen! Takarodj!”, akkor nagyanya is ott volt és ő is. S akkor a nagyanya is kiáltozni kezdte: „Takarodj!” Aztán megszorította az ő kezét, és ráparancsolt: „Mondd te is neki! Hallod?! Mondd te is!” S oly erővel szorította a kezét, hogy ő ijedtében nem tudott tiltakozni, de talán nem is akart... de azt a szót, azt igazán nem akarta mondani, és nem is mondta ki egészen, csak annyit mondott, hogy „...rodj!” De azt is csak egyszer, egyetlenegyszer. De apa azt bizonyosan meghallotta és megjegyezte. Egész életére megjegyezte, mivel fogadta őt a tulajdon lánya, és akkor ő most...

Szeretett volna szólni a gépkocsivezetőnek, hogy álljon meg, forduljanak vissza, ne menjenek sehová, ő nem akar... de igenis akar, csak nem mer odamenni, eléje állni azok után...

Mire a kocszi megállt, már minden összekavarodott benne.

– Itt vagyunk. Ez az – hallotta, s nyílt az ajtó.

Előttük magasodott a munkásszálló.

Újfajta épület volt, s régi sem lehetett.

Tágas üvegajtajai voltak, sok emelete, sok ablaka, némelyik nyitva, kikönyököltek rajtuk, a másikon meg színes függönyt lengetett ki az ablakon zászló gyanánt a szél.

S Juli, bármennyire is reszketett, tartott a találkozástól, most fölneézett, s azt találgatta, melyik ablak az övé.

De az ablakok egyformák voltak.

Pedig itt van... itt lakik valamelyik szobában, és mennyi ember, és ő az egyik a sok közül...

– No, gyere szépen, keressük meg – hallotta Edit néni hangját, s máris ott álltak a portásfülke előtt. Edit néni szólt helyette is, s kérdezett. A portás pedig megnézte őket, azután egy nagy könyvben keresgélgni kezdett.

– Na, várjunk csak... Azt mondja: Albert, Almási, Ábrahám, Balogh, Cserei, Dániel, Éliás, Faragó, nna megvan, itt van na. Gyalog Vince, ez az, harmadik emelet tizenkettes...

S amikor Juli erre sem akart megmozdulni, még egyszer mondta, immár hangosabban: – Mondom, harmadik emelet tizenkettes...

– Köszönjük. Gyere, Julikám – hallotta Edit néni megnyugtató hangját, s ő ment.

S ahogy elindult, valahogy egy pillanatra minden összefolyt előtte, a nagy előcsarnok, a sok ember, a dohányfüst, s mintha egy pillanatra meg is szédült volna, de mégsem... semmi baj, csak az, hogy itt van, hogy rögtön itt lesz, s ő azt sem tudja, mit mondjon neki. Mit is... mit is? Vagy ő fog először szólni? Igen, az lenne jó, mert akkor bizonyára érezné, mit is válaszoljon. De így...

S az anyyira vágyott s immár anyyira félt pillanat előtt összezavarodott benne minden, csak a szíve kalapált, kalapált rettenetes erővel, mintha ki akarna szakadni.

Itt a lépcső. Mennek... Föl... Nehéz a lába... Lépések... Számolja... egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz... tizenkilenc... huszonhat... harmincnyolc... negyvenhét... ötvennyolc... ötvenkilenc... – hatvan.

Ez az. A harmadik emelet.

Szobák. Ajtók. Számok.

Erre?

Arra! Ott van. Ott a tizenkettes.

Reszketni kezd a lába.

Még egy perc. Nem. Már annyi sem.

Emeli az ujját... a kopogás úgy hangzik, mintha dörömbölnének... most... most fog kiszólni... benyitok... és jaj...

S a harmadik kopogtatásra bentről egy reszelős hang kiszólt:

– Tessék!

S maga elé tuszkolja Edit nénit védőpajzsna, menedéknek, úgy nyomja le a kilincset. Az ajtó kitarul.

Szoba. Ágyak. Egy-kettő-három-négy ágy... Kettőn hevernek, kettő üres. S bámul az arcokra. Nem, nem ő az. Ő sem.

– Kit keresnek? – kérdi az iménti hang. A túlsó ágyról szól egy őszülő, kopaszodó, borostás ember.

– A Gyalog Vincét – mondja helyette Edit néni.

– A Vincét? Nincs itt. Pedig az az ágya.

Juli elsápad.

– Nem tudja, hol lehet?

– Nem mondta. Neked sem? – szólt át az öreg a másik ágyon heverőnek. Cigányképű fiatalember volt, egykedvűen bámulta őket, s miután nem őt kérdezték, nem is válaszolt, csak az öregnek.

– Hol lehetne? – vont a vállát. – Megint elment vagont rakodni...

– No persze, gondolhattam volna – így az öreg.

– Vagont rakni? – kérdi meglepetten a tanítónő.

– Azt. Sokszor elmegy munka után. Kell neki a pénz.

– Mire?

– A fene tudja mire. Még ha inna... De egy fröccsöt se...

S elhallgat.

Juliban pedig ott zakatol a kétségbeesett, néma tiltakozás.

„Nem, az nem lehet, hogy ne legyen itt. hogy ne lássam, hogy ne találkozzunk, ne beszélhessek vele... az nem lehet!”

S nézi, csak nézi meredten az ágyat. Az apja ágyát.

Újabb a szálló, nem vaságyak vannak, hanem heverők.

Kissé használtasak már, szövetük pokróccal van letakarva, de adnak némi nyugalmat annak is, akinek másutt nincs hol lehajtania a fejét.

„Itt van, itt él, ez az ágya...” – forr tovább Juliban, s megpróbálja, hogy az ágyra odaképzelve azt, aki ezen éli az életét, de nem sikerül őt fölidézni, nem és nem.

A tanítónő látja Juli arcán a kétségbeesést, s tovább faggatózik:

– Mikor szokott megjönni a rakodásból?

– Onnan? Aszerint, hogyan végeznek. Alkalmi munka az, kérem. Van úgy, hogy éjjel is rakodnak, onnan bejön reggel műszakra. Miért keresik?

– A kislánya – mutat rá ekkor Edit néni.

– A kislánya? – csodálkozik az öreg.

– Mi a fene? – tápáskodik fel a cigányképű is, aztán átszól az öregnek: – Magának említette?

– Nekem ugyan nem mondta.

– Nem? – kérdi csodálkozva a tanítónő.

– Nem? – kérdi riadtan a gyerek.

Egyszerre csapódik ki a két hang.

– Nem! – hangzik határozottan. Aztán az öreg mentegetőzve a távollevő helyett is, hozzáteszi: – Nem beszél ez, kérem, semmit magáról. Sem azt, hogy honnan jött, sem azt, miért van itten, sem a családját nem említi, se semmit. Csak güzül, güzül, de nem tudom, mire. Először még azt hittem, van valakije, nősülni akar, de van egy fenét...

És legyint.

– De hogy lánya van neki? Hogy ezt se mondta? Hát kérem... – s megint legyint. De azért készségesen megkérdi: – Izennek neki valamit?

– Nem. Semmit – szakad ki Juliból csalódottan, s legjobb szeretne elfutni innen, erről a helyről, ahol még azt sem tudják, hogy ő a világon van. S megfogja Edit néni kezét: – Menjünk innen, tanító nem.

– Várj! – mondja Edit néni határozottan, és nem mozdul. – Nem megyünk sehova. És üzenni is fogunk.

– Minek? – nyöszörgi Juli. – Hiszen még csak nem is említett.

– És ha nem említett?! Gondolkozz csak! Miért nem említett?! Miért nem beszélt semmit?! Mert nem akar! Vagy álljon oda kiabálni a maga bánatát?! Akkor talán jobb lesz neki?!

S megfogja Juli mindkét vállát, erősen tartja, miközben a szemébe néz.

S Juli megérti őt. Aztán határozatlanul csak annyit kérdez:

– Most mit tegyek?

– Írsz neki. Megírod, hogy itt voltál. Ha már én elkövettem azt a hibát, hogy nem jelentettem az érkezésünket... Pedig bizonyára megvárt volna, itt lenne. De te magad sem tudod, mit akarsz. Én most megmondtam: írsz neki.

S a retiküljéből noteszt vesz elő, golyóstollat, s odanyomja Juli kezébe.

Juli elveszi. Tartogatja egy darabig, azután odamegy a heverőhöz, és leereszkedik a sarkára. Úgy van ott féloldalasan, hogy ül is meg nem is. Onnan kérdi:

– Mit írjak?

– Írd meg neki, hogy itt voltál... Írjad, mire vársz...

S Juli akkor ültében összehúzza két térdét, hogy ráfektethesse a noteszt. Nézi a papírt, s nem tudja, hogyan is kezdje.

Azok meg mind a hárman őt figyelik. A tanítónő együttérző biztatást küld felé, de nem ér el hozzá, átszáll fölötte, az öreg csak bámul, mint aki érzi, hogy most valami fontos dolog történik, a cigányképű arcára meg kiül a kíváncsiság. Látszik rajta, kérdezősködni, de úgysem remél választ.

Juli pedig még mindig nem tudott határozni.

Aztán egyszer csak ráteszi a toll hegyét a papírra, elkezd vele szántani, s kerek, iskolás betűivel leírja:

Apa!

Nézi a szót, aztán áthúzza, s odairja mellé:

Édesapám!

A késsel írott szó visszabámul rá a fehér papírról, s akkor a kislány már áthúzás nélkül, de még egyszer odairja alája:

Kedves Édesapám!

S megszületik a többi is.

Itt jártam Pesten a tanító nénivel meg a gyerekekkel. A múltkor járt az iskolában egy rádiós bácsi, ő hívott meg bennünket. A többi gyerek most a rádióban van, de én inkább eljöttem ide, hogy megkeresselek, mert látni akartalak. És meg akartam mondani, már nem is tudom, mit akartam megmondani, csak meg akartam...

Kislányod,

Juli

Kitépte a cédulát a noteszból, összehajtogatta, s odatette a pokrócra. Úgy, hogy aki errefelé veszi a tekintetet, rögtön észrevehesse.

Köszöntek és mentek.

Vissza a Rádióba, a vasútra s haza.

Juli egész idő alatt nem szólt, csak égett a szeme. Pedig száraz volt az, könnyét se hullatta. De az a messzire néző szem egyre csak azt az üres ágyat látta. Amelyik olyan egyes-egyedül áll a világban, mintha annak a lakója lenne a legeslegárvább.

De azt már semmiképp nem láthatta, hogy éjfél tájt, amikor Gyalog Vince fáradtan megtért a rakodásból, s elolvasta azt az üzenetet, keserveset rikoltott, hogy az alvók mind fölriadtak tőle:
– Az Úristenit! Mért engedtétek el őt?! Mért engedtétek el?!

S hasra vágta magát fekvőhelyén, úgy kapaszkodott bele abba a tarka pokrócba, hogy az a kezében majdnem darabokra szakadt.

XIII.

Éjjel csak ott világul a lámpa, ahol virrasztanak.

Siratózugban csak egy ablak pislákol, az is a dülő legeslegvégén, a Kétfa-tanyában.

Odabenn, az ablak mögött, a konyhában le volt csavarva a lámpabél, jó rövidre, ne fogyjon fölösen a petrol. Amennyi világosságot ad így, annyit ad. Így is megláthatja az, akit várnak. Aki meg virraszt, annak ugyan mindegy, ég-e a lámpa vagy sem. Sötét gondolatokhoz minek a világosság.

Öreg Bujdosóné ült az asztal mellett, s várt. Hosszú, irgalmatlanul hosszú napja volt így egyedül. Belefért az egész élete. Hiába, öregnek a sorsa az emlékezés.

Az övé végigéri majdnem az egész századot. Apja, anyja emlékezetével már a száz év is kitelik.

– Uram Isten, száz év... de mérhetetlenül hosszú idő!

Nem itt született, hanem valahol a Dunántúlon, egy majorságban. Nem is cseléd volt az apja, hanem annál eggyel följebb: kertész. Feles kertész, uradalmaknál. Ott, ahol jó volt a föld, volt víz az öntözéshez, s szót lehetett érteni az urasággal. Mert egy hold kertészet hozott annyit, mint öt hold szántó. S az apja, a Juhász Ignác értette a dolgát. Mindegy volt annak, hogy káposzta, zöldség, paradicsom, paprika vagy dinnye, csodákat tudott művelni. Van valahol a sublódban egy régi fénykép, tán úgy a harmincas évekből. Áll az apja a kartali piacon egy hatalmas paprikahegy előtt, és átvesz valamilyen aranyoklevelet. Akkora paprikákat azóta sem látott.

Mégsem mentek semmire. Az apjának nemcsak a keze volt szorgos, de húsz másikra való önérzet is szorult belé.

Elég volt egy rossz szó, egy térde tekintet vagy rosszul kimért járandóság, s ők mentek. Másik majorba, másik urasághoz. Ő még a Dunántúlon született, a Gyula bátyja is, de másik majorban, a Kálmán öccse már a Tiszántúlon látta meg a napvilágot, Kunszentmártonban. S a major mindenütt major volt. Legföljebb abban különbözött, hogy az egyik helyen négy család jutott a közös konyhára, jobb helyeken csak kettő. S ott saját kamrájuk is volt.

Úristen, de sok káposztafalántát elduggatott iskola helyett! Hányszor is kellett pótolni a paprikát, paradicsomot, mert elfogyott! Legjobban a dinnyét szerette... Mindig sok dinnyéjük volt. Nyáron kint aludtak vele a kunyhóban, hogy ne lopják. Kutya is volt velük, néha kettő is. Aztán mindig teli volt bolhával a szalma. Hol a kutyaugatás tizedelte meg az éjszakát, hol a bolhák, hol a dinnyetolvajok. Pedig a hitványából mindig szívesen adott az apja a majorbéli gyerekeknek. Csak hát a gyerek – gyerek. A javát szeretné.

Ő meg mindig azt szerette volna, hogy ülnének már meg valahol. Bármilyen kis darab hitvány földön, ami az övék. De az apjának sose jutott.

Amikor összeismerkedett a Bujdosó Demeterrel, s annak kinézett egy darabka bérlet itt a Siratózugban, a városi földekből, a bizonyosság adta őt hozzá. Aztán meg is lehetett váltani a bérletet...

Egy ládában elfért minden, amikor idejött asszonynak. Először csak egy putrit építettek maguknak, egy színt a jószágnak. Mert egy hasas üszőt is kapott az apjától. A Demeter meg az egyik szemére vak kancát vásárolt, akár a cigányok. Annyira tellett, de csikó nézett ki belőle. Amikor a Tocsogós mellett törték a gyepeket, s az egy vemhes ló nem bírta az ekét, Demeter odaállt melléje, s azt mondta neki:

– Fogd az eke szarvát, és hajts!

Pedig akkor már viselős volt az Antival...

Úristen! Ami itt van és itt volt, azt mind, de mind ők verejtékezték ki ketten. Meg a gyerekek. Az ötéves már ki tudta hajtani a tehenet legelni. A nyolcéves már megfoghatta a kiskapát. De a neheze csak nekik, kettejüknek maradt. De a maguk ura voltak mindig. Még a téesz sem fogott ki rajtuk. Az ura bevette magát a berekbe, ő meg, amikor jöttek az agitátorok, azzal fogadta őket:

– Nincs itthon a gazda.

Végül is ráuntak, nem jöttek többet. Ők pedig megmaradtak egyéninek.

Mindig megvolt a kenyerük. Olykor szűkösen, de megvolt. Fölnevelték becsülettel az Antit, a háborúnak; a Gyulát, a kis Zsuzsannát elvitte a torokgyík – de megmaradt utána a Bözsi, az Ilonka meg a Juliska. Akinek olyan szomorú vége kellett, hogy legyen...

Uramisten, ha az ő ősz hajszálai beszélni tudnának, mindnek lenne rá egy története, mibe is öszült bele.

De nincs, aki meghallgassa azt a sok keserűséget. Kinek is mondhatná? Így csak föl-fölmelengeti magamagában, hogy legalább addig ne felejtődnek, amíg tart az ő fogyó napjaiból.

Ma is csak rosszul lett, amikor kiganézta az istállót. Aztán hiába szedte a gyógyszert, amit az orvos adott, csak nem használt. Le köllött ülni, hogy megkönnyebbüljön. De úgyis eltartott a szorítás jó darabig. Azóta is gyöngé.

Most meg csak támasztja az asztalt, mint emberek a kocsmában, és vár.

Julit várja.

Azt ígérte, megjön.

Igazából ígérte, csak betartja.

De hová is mehetne máshová? Ahhoz a tekergő apjához? Hiszen annak még saját ágya sincs, nemhogy saját fedele. Ha megkereste őt, láthatta a saját szemével. S van a Julinak feje, amivel gondolkozhat. Bár az ilyen gyerek fejét könnyű elcsavarni... Pár szép szó, egy ajándék, s mindjárt szebb lesz még a semmi is. Akkor aztán rögtön elfelejti, hogy ki nevelte, ki gondozta, ki etette, ki ruházta, kinek mit köszönhet. De csak nem felejti. Hallhatta elégszer. Bár ki tudja? A minap is, amikor kierőszakolta azt az utazást... akkor a Juli tudta, miért akar fölmenni, de nem mondta végig, valamit csak elhallgatott. De mit? Mi a szándéka? Ez az egy nap is milyen hosszú volt így egyedül. Mi lenne, ha minden egyes napot így kéne lemorzsolgatnia. Minek? Kiért? Akkor már inkább könyörüljön meg rajta az Úristen, és inkább szólítsa magához.

Késő van, nagyon késő, mért nem jön már az a lány?

Siethetne.

Pedig már a dülő elejéről meglátni, hogy lámpavilággal várják. Vagy túl kis lángon ég?

Odanyúl, és feljebb csavarja a lámpabelet. Világítson csak, világítson ki az éjszakába. Látni lehessen, hogy itt még ember lakik.

A szomszédban már nem, azon túl sem... a Sete-Balog van is, meg nincs is. Az Árendások is beköltöznek, no, a Rovó Illés, ő marad, itt tartják a birkái.

Mi lesz velük így? Hiszen ha egy dűlőből egy ember elköltözik, az még nem számít, ha kettő elmegy, akkor már gondolkozni kell, de ha a többi is megindul... Akkor még az egerek is átköltöznek oda, ahol még emberek laknak.

Gondolkozna még tovább is, de itt már meg kell állni, ezt már gondolni sem szabad tovább, mert abba csak belebolondulni lehet. De akármi is legyen, ki kell tartani.

Csak a Juli, ő hol lehet?

Jön.

Jön a növekvő kiflihold gyenge világánál a dűlőn. Lába ismeri az utat, kikerüli a kerékvágásokat, átlépi a fűcsomókat, s lépked fáradtan, tétován.

Az embernek valahová mennie kell, ahol nyugovóra térhet, s Gyalog Julinak csak ez az egy útja adatott.

Hová is mehetne?

Oda a szállóba, oda nem. Oda az apja még akkor sem hívhatná, ha akarná. De akarja-e? S egyáltalán mit akar? Dolgozik. Gyűjt. Mire? Kinek?

S ez utóbbi kérdésnél valami megmoccan Juliban, s azt súgta neki: „Ezt ne kérdezd. Ezt úgyis tudhatnád...” – És ha tudom! – pörölt magában dacosan. – És ha úgy van? Pénz! Minek az? Mire megyek veled?

Nagymama a lovak árát, édesapa a boldogsága árát, de minek? És miért? Azért, hogy lakodalom legyen belőle? Hogy eligyák, elmulassák, eltáncolják? Vagy hozomány? Vagy újabb pár ló? Vagy egy tehén? De azt... azt ki kérdi már egyszer meg tőlem, hogy én mit szeretnék? Hogy nekem mi kéne? Nekem mi lenne a jó?

S Julinak teli van daccal a szíve. Nem úgy sikerült a nap, ahogy elképzelte, s neki egyáltalán semmi, de semmi sem sikerül. A Lázár Pannit ott várta az apja kocsival az állomáson, az iskolánál meg többeket vártak. Még a Vagyócki Imrust is, pedig azok alig kétszáz lépésnyire laknak. De őt? Őt ki várja már egyszer?!

Aztán megpillantja annak a távoli lámpásnak a világát, s nekikeseredése csillapulni kezd.

Mert az a lámpa, az őt várja.

Nagyon várja.

Látja arról, amennyire fölcsavarták. Pedig nagymama különben nagyon spórol a petrollal. De most nem. Most neki égeti. Csakis neki...

S ez egy kicsit megnyugtatja.

Sietősebbre fogja lépteit.

Egyre közelebb világít az a lámpa.

Már kivehető az ablak is, aztán nőni kezd, már látni az ablak mögött ülő körvonalait is, amikor érkezőt szimatolva felugat a Fickó.

Erre megvilágosodik az ajtó téglalapja is, amint kinyitották, s ott áll az, aki eddig egymagában virrasztott.

– Jön! – bomlik ki benne immár a bizonyosság. – Mégiscsak megjött!

S nagyon, de nagyon megkönnyebbül.

S feltűnik már a lány alakja is a sűrű szürkességben feketéllőn, közeledik, találkozik a lámpa vetette halvány fényvel, s már itt is van.

Fickó is ott nyöszörög körülötte, örvendezve rajta, hogy megérkezett.

– No, hálistennek... – mondja nagymama.

– Bizony. Jó későre járhat – mondja a lány.

S beteszik maguk mögött az ajtót.

Juli elrakja a csomagját, nagyanyja meg azt kérdi:

– Eszel-e? Bablevest főztem. Sonkát is főztem bele, ahogy szereted. Még langyos.

– Ehetek.

S csörömpöl a fazékban a merőkanál, s koccan a tányér az asztalon, ahogy odateszik.

Juli nekilát.

Igazából nem is nagyon éhes a fáradtságtól meg a nap izgalmaitól, de azért eszik. Legalább azalatt is tele van a szája, nem tud vele beszélni.

Nagyanya ül az asztal túlfelén, őt nézi, az arcát vizsgálja, hogy mi van arra ráírva, de nem tud rajta eligazodni.

Talán majd a szó, az segít benne.

– Hát hazajöttél? – kérdi, de kedvesség is bujkál a hangjában, hiszen nagyon várta azt, aki végül mégiscsak megérkezett.

– Haza... – mondja Juli két kanál közt, de hangjában nincsen öröm.

– Mi volt? Mesélj már!

– Semmi. Mi lett volna?

– Sok minden. Pest az nagy város.

– Az bizony nagy.

– Sok ember lakik benne.

– Sok.

– Merre mindenfelé jártatok?

– Sokfelé.

– De mégis.

S Juli hiába igyekezett kurta válaszokkal megteremteni a maga nyugodalmát, látja, nem megy velük semmire. Nagyanyja szeme rátapad, igyekszik a szavak mögé látni, bele egészen a veséjébe, a szívébe, hogy kifirtasson mindent, de mindent, még azt is, amit saját maga elől is titkol az ember.

Jobb tehát, ha elébe megy egy kicsit a faggatásnak.

– Voltunk a metrón – mondja –, mozgólépcsőn kellett lemenni meg föl is, meg voltunk a Várban, a Halászbástyán, onnan belátni egész Pestet, aztán kirakatokat néztünk, múzeumot, még a koronát is láttuk meg a Rádiót, meg áruházban is voltunk. Erről jut eszembe, vettem is valamit magának ott... Az ajtó mellett egy pultnál fejkendőket árusítottak. Leszállított áron. Gondoltam, jó, ha hozok. Igaz, nem fekete, hanem sötétbarnás, de csak sötét az, nagyanyámnak való.

S azzal kezdi elővenni.

Nagymama kibontja a papirosból, nézi, s megállapítja.

– Jó lesz. Jó nyári kendő.

De nem kérdi meg, mibe került, pedig az lenne a legtermészetesebb tőle, de nem a kendő érdekli, nem arra kíváncsi.

– Aztán... *más*, más nem volt? – kérdi teljesen célzatosan, s bár nem mondja ki, mindketten értik, hogy mire kíváncsi.

Juli megpróbálja elkerülni.

– Mi lett volna? – kérdi könnyedén, de nem tutija elég könnyedén kérdezni, mert nehéz a szíve, húzza őt lefelé, jó lenne már lefeküdni, elaludni, kialudni a fáradtságot, Pestet, a kérdezősködést és mindent, de mindent.

S ekkor nagyanyja, kapva a hangsúlyon, kereken és szemből kérdezi meg, hogy ki se lehessen térni előle:

– Láttad őt?

Aztán hogy nem kapott hirtelenjében választ, megint csak megkérdezte:

– Láttad őt? Hallod, Juli, kérdeztelek. Láttad?

De erre már rosszul visszafogott sóhajban szakad ki belőle:

– Nem láttam...

– Mert nem tudtad a címét. Igaz?

S megint csak néz. Aggódva és kíváncsian. Juli hirtelen megsajnálja. Miért is ne mondaná meg, hogyan volt. Úgyis mindegy. Minden mindegy.

– De tudtam. Csak nem volt odahaza...

Nagymama ráncosodó, aggodalmas arcán átsuhan az öröm.

– Nem volt, persze hogy nem volt, miért is lett volna, bizonyára a kocsmában...

– Nem kocsmázik! – szakítja félbe a lány, s haragudni kezd, amiért nagyanyja rögtön azt nézi, hogy pocskondiázhatná azt, aki még védekezni sem tud ellene.

Hangjából érzik a visszautasítás, s nagymama menten visszakozik.

– Jól van, no, nem kocsmázik. Nem volt otthon, és kész. Nem láttad, hát nem láttad. Nem dőlt össze a világ.

Juli erre már nem válaszolt. Mit is mondhatna. Erre nem lehet felelni, ezt csak érezni lehet, az érzés pedig úgy benne lapul az emberben, hogy nincs az a kés, amivel ki lehetne vágni onnan.

Abból, hogy nem volt válasz, nagymama tudta a választ. S érezte, hogy itt most vigasztalás szükséges, nagy-nagy vigasztalás, akár kedvére való, akár nem, most neki kell magán erőt vennie.

– Julikám, nem köll azért elkeseredni... ahogy volt, úgy volt. Nem hallod? Szólj már valamit. Hát nem vagyok én itt neked? Itt vagyok. Megvan mindened. Mindened megvan. Mondd már te is, hogy megvan.

– Megvan – hallatszott fásultan, meggyőződés nélkül.

– S ami nincsen, azt megvesszük ám. Ha akarod, még új biciklit is veszünk, mert a régit már úgysem tudod használni... meg az ünneplő ruhádat is kinőttesd már. Akarod? Mondd, hogy akarod, Julikám. No, mond meg... Vagy azt mond, ha mást akarnál... meglesz... Mit vegyünk?

– Semmit, de... nagymama, adja ide nekem a rádiót.

– Rádiót? Miféle rádiót?

– Azt, amit édesapám hozott. Ne tegyen úgy. mintha nem emlékezne rá. Akkor hozta, amikor elkergették, amikor maga rám parancsolt, hogy én is mondjam... Hát énnekem azt a rádiót, azt adja ide...

– Mit akarsz vele?!

– Semmit. Adja ide. Tudom, eltette.

– Igenis, eltettem. De minek az neked?

– Kell. Hallani akarom...

– Hagyd, kislányom, veszek neked másikat, nagyobb, jobbat.

– Maga nekem ne tegyen semmit. Nekem az kell.

– Hogy közben órá gondolhassál, mi?

– Azért. Igenis azért.

Kimondta. Kimondta, ami fojtogatta. S Juli föllélegzett.

Nagyanyja pedig nem tudta, mit tehetne véle. Aztán mégiscsak rákezdte. Nem veszekedve, inkább csöndesen, rábeszélve, nem a fejéhez, a szívéhez intézve a szót.

– Julikám, minek teneked órá gondolni? Gondolj te inkább az édesanyádra... Hát már elfelejtetted, hogy az édesanyádat...?

– Hagyja ezt most! – szakadt ki a lányból gorombán a tiltakozás. – Nem ő tehet róla. Baleset volt. Az a vontató fölborult.

– Föl, mert apád ivott!

– De miért ivott?! Ugye, most elhallgatott! Mert nagyon jól tudja, hogy miért ivott... és amiért én akkor még kicsi voltam, azért hallottam ám mindent, még ha nem is értettem meg... De ma már másképp látom ám.

– Ugyan, Julikám. Hiszen igaz, megnőttél, de azért gyerek vagy még. Mit tudod te még, kinek mi a jó. Tudod is te, hogy mit kínlódtunk, mit szenvedtünk az életünkben... az édesanyádért, meg érted, amikor még meg se voltál. Dolgoztunk, hogy nektek majd jó legyen, Hát nem jó neked itten? Nem szereted te ezt a tanyát? Hol van még egy ilyen jó vízű kút? Ilyen jó levegő? És pontosan tudod, hol kél a nap, és hol nyugszik... és megismered, ki közelít a messzeségből, mert mind ismerős, aki erre jár... és a magadéban vagy, nem parancsol senki. Hát mit akarsz még?

– Nem tudom.

– Na látod...

– De azt a rádiót, azt...

– Azt nem adom. Hogy mindig arra gondolj, aki adta. Mire lenne az jó? Különben is csak megzavarna. Annyi mindenfelét beszél az a rádió... mindenfeléket beszél.

– Ez az. Beszél. Szól. Mindent. Mindenről. Arról is, amiről mi nem tudunk, amiről azt sem tudjuk, hogy a világon van, pedig annyi minden van a világon, de annyi minden...

– Mi dolgunk velük, Julikám? Mi dolgunk velük? Ők ott, mi itt. Mindenkinek ott a helye, ahová a sors rendelte. A mi sorunk ide rendelt. Amikor most két éve annyira beteg voltam, hogy bent feküdtem a tornyosi kórházban, ott énnekem mindenem, de mindenem megvolt. A doktorok meg a nővérek folyton csak azt kérdezték, mi lenne jó, hogy szeretné. Zsuzsi néni. Én meg csak azt mondtam nekik, hogy semmi nem kéne nekem, kedveskéim, csak az, hogy hazamehessek már. Hol van még egy ilyen térség? Hol látni el ilyen messzire? Hol lehetnél még ennyire szabad? Julikám, kislányom, itt születél, itt tanultál meg járni, beszélni, itt nősz fel, itt születnek majd a gyermekeid... itt növekszik majd neked is egy nyárfa...

– És az örömöm, az ugyan hol növekszik?! Erre válaszoljon, ha tud! Mím van itt énnekem? Ezen is kéne ám egyszer gondolkozni!

– Űristen! Juli! Hát már te is kezdted?! Úgy látszik, igaza vagy az írásnak: a vér nem válik vízzé.

S nézi Julit rettegve, mintha félne tőle vagy attól, ami még ezután következhet. S a nézése olyan, hogy a kislány csaknem beleremeg.

– Mért néz úgy rám? Mért?

– Nézlek. Nézlek, hogy beléd lássak. A gondolataidat akarom látni, a szándékodat... Mondjad, hogy mi bajod van! Hogy mi a nem jó! Erős tanya ez, a falak még száz évet is kibírnak. Nem jó a szalmatető? Rakatunk rá cserepet, új gerendát, akkor az is kibír még két emberöltőt... – Hallod, Juli, az kibírja! Csak a benne lakók... azok is kibírják...

S nagyanya állt, erősen, keményen, mint odakint a nyárfa, amelybe már villám is vágott bele, mégis túlélte, s szerette volna a maga erejét, hitét átplántálni ebbe a lázadózó gyereklányba, hiszen ő a legutolsó a sorban, akibe még lehet, azután meg már úgyis vége mindennek.

Juli pedig megkeményítve magát állta a tekintetét, meg nem juhászkozott.

Nem nyelvelt, nem kiabált vissza, csak ki tudja honnan támadt megfontoltsággal, csöndesen ennyit mondott:

– Nagyanya, itt most már nem erről van szó, és ezt... így... már nem lehet elintézni.

– Nem? Hát akkor miről? És hogyan? Mondd csak, ha te olyan jól tudod.

S akkor Juli nagyon szomorúan felelte:

– Hiszen ha tudnám. De nem tudom... és érzem, hogy maga sem tudja, csak azt tudom, hogy ezen kellene gondolkoznunk. Addig, amíg nem késő...

Leszállt közéjük a csönd. Hallgatott az éj, aludt a természet, minden nyugodott.

Csak a nyugalom nem tudott nyugodni.

XIV.

Az ember mindig arra törekszik, hogy jobbra fordítsa a sorsa kerekét. S Julit a körülményei egyre inkább emborsorba taszították, noha kora szerint még gyerekeknek számított volna.

Hol van már az az idő, amikor megrettentette őt ölének első kibuggyanó vére? Amikor tétován ment tanácsot kérni Edit nénihez, s félő bizonytalansággal állt oda először nagyanyja elé, megjelteni az újságot?

Be régen is volt már!

Három hete is van talán.

S három hét alatt néha többet komolyodik az ember, mint mások három esztendő alatt. Csupán az kell hozzá, hogy rászakadjanak az élet próbatételei, amikkel vagy szembefordul az ember, vagy vessen keresztet magára.

Juli szembefordult. Egyre tudatosabban érlelődött benne: ha mozdítani akar a sorsukon, neki kell lépnie. Nagyanyának inkább csak akarata van már, mintsem ereje. Szeretne az mindent tenni, úgy, mint régebben, de hiába, nem megy neki. Pedig látnivaló, hogy erőlteti a munkát, rejtegeti rosszulleteit.

Tegnapelőtt reggel fejes közben fordult le a fejőszékről, a sajtár tej meg kiborult. Aztán még azt emlegette föl, csak a maga bajával ne foglalkozzék. De azt nem. Szakasztott olyan, mint az Ignác dédapa lehetett. Igaz, Juli nem ismerte őt, csak hírből, de az elmúlását, azt sokszor hallotta emlegetni. Volt neki egy hamis lova, a Vitéz. Az amikor egyszer hátrarúgott, elérte a combját. Erre Ignác dédapa föltápáskodott, elő az ostort, megfordította, és a nyelének a boldogabbik végével neki a lónak, hogy majd megtaníjtja. Vitéz meg addig rángatta a hámat, amíg elszakadt, akkor aztán hátrarúgott, bele az Ignác dédapa hasába. Az meg három hétig hentergett az ágyon, mielőtt az orvost kihívta, mert süldőre szánta a pénzt, nem doktorra. Aztán a süldőből mégiscsak doktor lett meg patika, a Vitéz árából meg kifizették a koporsót meg a temetést. Ő ezt nem várja meg a nagyanyánál. Ne hajtson addig, amíg fölbucskázik bele. Igenis menjen be a kórházba, ha ott segíthetnek rajta.

Azt viszont tudta, hogy ajtóstul nem ronthat be a házba.

Először azt kéne rendezni, hogy s mint lesz a gazdasággal, amíg ő oda van. Meg azt, hogyan is lesz övele?

Legjobb lenne, ha az Ilonka ángyi addig kiköltözne ide. Az anyjáért igazán megtehetné. Ő meg csak kibírná vele valahogy, bár nemigen állhatja.

Megy be hozzájuk a Kútágas-tanyába.

Ilonka nénye éppen a süldőket hajkurászta kifelé, a hátsó udvarkapun, be a téesz lucernájába.

– Menjetek már zabálni, a franc belétek, lakjatok jól, ne hiába fizessem a zöldkárt utánatok!

Amikor hallotta, hogy valaki jön az első kapun, hirtelen elhallgatott, de látván, hogy csak Juli jött, még a pálcát is a süldők után vágta.

Juli látta, mit mível, meg sem lepte őt, megszokta már, hogy ilyen. Különben sem azért jött, hogy kioktassa, az még nagyanyának sem sikerült soha.

Ő kérni jött, s aki kér, az húzza össze magát, hogy még a kérés se látsszék akkorának, amekkora. Igaz, nem sokat köntörfalazott, nem várta meg, amíg az ángyi rákérdez nagymamára, hanem ő kezdte:

– Rossz bőrben van a nagymama.

Látszott, hogy az ángyit kellemetlenül érintette a bejelentés, de már csak az illendőség is azt kívánta, ne hagyja szó nélkül.

– Rossz bőrben? Fogy?

– Inkább dagad. Víz van benne. Meg szorításai vannak.

– Úgy. Pedig még egész fiatal... alig hetvenéves.

S ahogy felelgetett Julinak, az éppen olyan volt, mintha már előre ki akarna bújni valami alól, amit még szóba sem hoztak.

De Juli világosan tudta, hogy ő mostan nem szemérmeteskedhetik. Itt a nagymama egészségéről van szó, ami bárhogy is különbözhetnek ezen-azon, rádión meg miegymáson, de mégiscsak a legeslegfontosabb, S ha ő minden tőle telhetőt meg tud tenni, akkor az Ilonka ángyinak is kutya kötelessége.

– Már két évvel ezelőtt is beteg volt. És már akkor figyelmeztették az orvosok – mondja hangsúlyosan, hogy az ángyi észrevegye magát.

– Bizony, figyelmeztették – sóhajt amaz. – De használt is neki! Mindig csak a munka meg a munka... világeletében ilyen volt.

– Akkor is be kéne neki menni a kórházba.

– A kórházba?

Az ángyi hosszan elnyújtja a kérdést, hogy közben több ideje legyen magában megforgatni, mit is szóljon ehhez.

– Oda. A múltkor, amikor kihívtam a doktort, azt mondta, legszívesebben befektetné két hétre.

– És ő? Ő mit mondott?

– Nem akarta.

– Nem akarta, hát nem akarta. Mit lehet akkor tenni? Senkit se lehet akarata ellenére kórházba vinni. Még a haldoklót sem, hát még ha valaki bírja magát valahogy...

– Éppen az a baj, hogy alig bírja...

– Alig? Mondta?

– Dehogyan mondta. Nem mond az ilyeneket. Csak látom.

– Az bizony baj. Ha ugyan jól látod, s nem fested nagyobbra a dolgot, mint amekkora.

S már megint csúri, csak csúri a szót, nincs szíve hozza, hogy elibe menne a Julinak, és a felnőtt eszével segítene kiokoskodni, hogy mit is tehetnének. De nem és nem!

Juli nem hagyja annyiban. Ha az ángyinak a lelkiismerete bujkál, mint csibe a gabonatórában, akkor ő majd segít azt onnan előcsalogatni.

– Tegnap lefordult a fejőszékről! – mondja keményen és konokan, hogy amaz végre észrevegye magát.

– Lefordult?!

– Le!

Nézik egymást. Juli vizsgáló, barna pillantása belecsimpaszkodik a nagynénjébe, s várja, mit teel. Mert most aztán neki kell lépnie.

– Az már baj – mondja az asszony megfontoltan.

– Nagy baj! – teszi hozzá Juli hirtelen. S máris sorolja tovább: – Meg dagad meg fullad meg szorításai vannak, néha pedig megszedül.

– Szóval panaszkodik?

– Nem. Látom!

S Juli elhatározza, hogy most igenis döf egyet. S máris megereszti a nyelve fullánkját:

– Ángyi is látná, ha néha kiugrana hozzánk... Jó negyedóra az egész.

– Tudom! – feleli mérgesen a kioktatásra, s nem is érti, honnan szorult annyi rafinéria ebbe a gyerekebe.

Aztán mégiscsak úgy véli, hogy jobb, ha kissé mentegetődik, visszább fogja a hangját.

– Hiszen mennék én szívesen, de mindig annyi a dolog...

– Pedig ezt már nem lehet sokáig halogatni.

– Jó, majd meglátogatom.

– Nem arra gondolok. A kórházra.

S Juli megint vár. Vár és figyel.

– Oda nem fog bemenni. Ismerem – hangzik a válasz.

Juli most már érzi, hogy az ángyi azt a lépést, amit várna tőle, a maga jóindulatából meg nem tenné, így kénytelen megint kerekén megmondani, amire gondol.

– De ha ángyikám kiköltözne, amíg ő oda van, talán rá tudnánk beszélni.

Ez aztán kerek beszéd volt. Kerek, határozott, amire már nem válasz a szemforgatás. Az ángyi is tudja ezt, de mielőtt válaszolna, sorra veszi gondolatban a maga mentségeit. Mert igaz ugyan, hogy nemakarásnak nyögés a vége, de nyögni úgy kell, hogy elfeledje azt a nemakarást.

– Kiköltözni? Az valóban jó lenne. Ha ugyan akkor is belemenne... Csakhogy az a baj, hogy itt ám a sok jószág. Vagy ötször annyi, mint odakint. Azt is el kell ám látni.

– Talán a bátyja...

– És amikor műszakra megy a telepre?!

– Akkor a Márti.

– A Márti? Ugyan! – legyint ángyi, és elkezd nevetni. – A Márti csak azt tudja, hogyan kell leütni az írógép billentyűjét, de még tán a tehén tőgyét is a szarva közt keresné... Aztán azt hiszed, hogy a Márti bemenne a disznóólba? Menne egy frászt! Ugyan, hogyan is tudnék én kiköltözni? Hanem tudod mit? Költözz be te. Még a jószágot is ide hajthatnánk. Az is ellenné minálunk. A tanyát meg úgysem viszi el addig senki. Ki a fenének is kéne olyan messzi tanya?

S az ángyi képe teljesen megnyugszik: hiszen igen, ez az, megtalálta a legjobb, a legkényelmesebb megoldást, ami neki igazán nem kerülne fáradságába, hiszen tudja, hogy a Juli ellátja azt a pár jószágot, de még tán a magáéba is bele tud segíteni.

Juli erre már nem tud mit mondani. Mit is mondjon? Mondja azt, hogy ebbe a nagymama soha nem menne bele, hanem inkább fölfordul. Hiszen az a tanya a mindene, azért küzd foggal, körömmel, hogy fennmaradjon, nem azért, hogy még az ő életében kihűljön a kéménye.

De mit tehet itt ő, a gyermek, a felnőttek ellenében? Hiába érzi, hiába akarja a jót, ha azok csak a kibúvót keresik, de azt is úgy, hogy még a lelkük is patyolatfehér maradjon utána.

Legalább azt kéne megpiszkálni, nyugtalanítani, ha már semmiképpen nem segíthet így.

– Ahogy az ángyi gondolja – mondja beletörődve, s hozzáteszi –, de azért jó lenne, ha kijönnének, és maguk beszélnék meg a nagymamával.

– Még hogy mi? Nem te?

– Ángyiék felnőttek. Magukra biztos jobban hallgat.

Erre aztán már nem lehet újabb kifogást mondani, így Ilonka ángyi is kénytelen ráhagyni.

– Jól van, no. Majd megbeszélem az urammal, aztán kinézünk valamelyik nap.
– Holnap jó lenne. Úgyis vasárnap van.
– Az igaz. De holnap nem lehet. Megyünk be a faluba, a Mártiék házának az alapját kiásni, de majd a jövő héten szakítunk rá időt.

Azzal a maga részéről befejezte a dolgot. Juli látja, hogy itt már kár minden további szóért. Fordult ki tőlük. Még a picit sem nézi meg. Márti úgyis csak kivenné a kezéből. Vagy a házukról lelkendezne, milyenre szánják építeni. Az pedig neki már sok lenne. Abba bele kéne fulladnia.

S magasra csap benne a gyűlölet.

De kihez forduljon? Kitől várhat segítséget?

S ekkor megint eszébe jut apa. Édesapa, akit szerdán nem talált ott a szállón. Aki vagont rakodott, és lehet, hogy közben órá gondolt. Mert neki gyűjti azt a pénzt. Bizonyos, hogy megkapta a levelét. Egész bizonyos, hogy megtalálta. De miért nem ír? Miért nem válaszol? Hiszen ha csütörtökön írt volna és föladja, az talán már itt is lehetne. Vagy mégsem? Lehet, hogy csak hétfőn érkezik? És hova címezi? Neki? Vagy Edit néninek? És mit fog írni?

S bármerre is próbálta forgatni a sorsukat, csak az jött ki belőle, hogy édesapa segíthet. Egyedül ő segíthet. Ha ő azt megírná neki, milyen nagy bajban van, bizonyára hazajönne. Hiszen nem lehet neki otthona az az ágy, ottan... Bizalmasa sincs, akivel szót váltana. Miért ne jönne, ha a tulajdon lánya hívja?

De hívhatja-e?

Ezt megint csak a nagymamával kellene megbeszélni. S ezt még úgy sem akarná, mint a jószágokat behajtani az ángyiekhoz. Pedig őrajtuk már csak az segíthetne. Édesapa hazajönne, és meglennének valahogy hármásban. Édesapa bejárhatna a telepre, vagy eljárna az állami barackosba vagy a téeszbe, ő elvégezne odahaza, nagymama meg csak szöszmötölne, ahogy az erejéből futja. Igen... ez lenne jó. Ez lenne az egyedüli jó...

S képzeletben megjelent előtte a kép, amely szép volt, derűs, nyugalmas.

Csak hamar elszállt.

A nagy bajban levőt többnyire még az álmai is elhagyják.

S ez még álomnak is valószínűtlen.

Nagyanya az ő édesapjának soha meg nem bocsátana. Még azt a szerencsétlen rádiót is gyűlöli, mert ő hozta. Legalább vágta volna ki a szemébe, ha annyira útjában volt, de azt meg sajnálta. Ő már nem is piszkálja miatta, minek idegesítse.

Hiába lenne neki rádiója, ha úgyszólván apja.

Mert ilyen messziről az pontosan ugyanaz. Vagy talán még rosszabb. Mert aki nincs, azt nem is várjuk soha. Ő pedig mégis róla ábrándozik.

Megette a fene az egészet.

Hogyan lehet ebből kimászni?

Ugyancsak okos ember volna, aki ezt őneki megmondaná. De ilyen okos embert nem ismer. Nincs is talán. Mert itt még az Edit néni sem tudna okos lenni.

Sóhajt, s cipeli, csak cipeli magával gondjait, mint valami batyut, ami úgy lehúzza az ember vállát, hogy tántorogni kell alatta.

Vasárnap kicsit könnyebb napja volt. Kint voltak a szomszédok, átjött a Réka, s ha nem is panaszkodta ki magát neki – mi köze hozzá, minek teregesse ki előtte a család szennyesét? –, mégis megkönnyebbült. Réka az iskolájáról mesélt, az osztálytársairól meg arról, hogy Zánkán is volt már az Úttörővárosban, meg tavaly nyáron voltak Ausztriában, olyan magasan, ahol nyár

derekán is tizenkét méteres hó volt alattuk, akkora, hogy ha a jegenyüket beállítanák, hát a felét csak úgy elnyelné.

Ezt még elképzelni is nehéz volt Julinak, de Réka megígérte, hogy hoz majd ki színes fényképeket, mert csináltak ám sokat, s akkor Juli is megláthatja majd.

– Jó – sóhajtotta Juli, s arra gondolt, hogy ő soha a bűdös életbe nem juthat el ilyen helyekre, de nem is akar, elég neki, hogy Pestet már látta, s elég lenne, ha néha bemehetne a faluba, csak az apja lenne idehaza, és lennének valahogy, ne pedig így, ahogy most vannak.

De nem mondta ezt Rékának, mert az hiába akarná megérteni őt, úgysem értheti ezt csak az, aki maga is benne van vagy benne volt.

Azért mégiscsak jó vasárnap volt. Nem volt ünnep, mint a múltkori, túl sok baj szakadt azóta a nyakába, azoktól még a szent karácsony ünnepe is csak köznappá silányulna, akárhány gyertyát is gyújtának a karácsonyfára.

S eljött a hétfő.

Hiába határozta el, hogy ő fog fejni, nagyanya korábban ébredt, őt nem keltette, kiment az istállóba, s már megint megvolt a baj. Mert azt a rohadt gyógyszert sem tartja mindig magánál, pedig azt is megmondta az orvos, neki kellett kiszaladni vele, és a nyelve alá rakosgatni, de egy nem használt, sem kettő, s még három után is azt mondta, hogy úgy szúr a háta, mintha disznóölőkést mártogatnának beléje.

Nem tudott mást tenni, lefektette, elrendezgette, hideg vizes borogatást tett a mellire, aztán mondta, hogy most tüstént megyen az orvosért.

Nagyanya akkor istenkedni kezdett, hogy már jobban van, várjanak még legalább délutánig, aztán ha még akkor sem lesz egészen jól, hát akkor már ő sem bánja.

Juli ráhagyta, fogta az iskolatáskáját, de tudta, hogy ő most csak éppen beugrik az iskolába, s máris megy tovább a sertéstelepre, ott van telefon, be lehet szólni vele az orvosnak. Aztán meg lesz, ami lesz, ő már nem könyörög senkinek, odaáll egyedül, és megcsinálja, amit kell, és nem lesz iskola és semmi sem lesz, és az Edit néni bizonyára meg fogja őt érteni, mert nem lehet az, hogy senki a világon ne értse meg az ő baját.

S ment Gyalog Juli a dűlön, sebes iramlással, kezében az iskolatáska, de nem gondolt véle, csak azzal gondolt, hogy őneki most orvost kell szereznie, aztán hazasiet, hogy a nagymama föl ne keljen, mert délben ríni fognak a malacok, mert azok folyton rínek, ha nem kapnak időben enni, nem úgy, mint a kutya, ami napokig sem nyuszit, ha nem lát falatot. S bocsássák meg neki, de ma a Sanyikát sem várta meg, mert annak még rövid a lába, nem tud úgy sietni, neki pedig sietni köll, amíg lehet. Az Ilonka ágyiékhoz sem tért be, nincs idő most arra, hogy magyarázkodják, s minek is tenné, ha úgysem segítenek.

Az iskolaudvaron már gyülekeztek, ott álltak a biciklik, sokan azzal járnak, gondolta, valamelyiket elkéri visszafelé, hogy gyorsabban érjen, Edit néninek is csak beszólt, hogy baj van odahaza, s ment a telepre.

Segítettek neki a telefonálásban, mert ő még sohasem csinálta, pedig egyszerű volt, csak egy kurbli-t kellett tekerni, aztán máris fölvettek túloldalt.

Még nem volt nyolc óra, az orvos még nem volt benn a rendelőben, csak a nővér.

Annak próbálgatta magyarázni, mi baj van, de az nem tudott magától ígérni semmit, csak azt, hogy várjon ott a telefontól, hívják, ha megjön az orvos.

Várt.

Negyedóra telt el, mire visszacsöngették, de addigra ő úgy érezte, mintha már órák múltak volna el, mintha már dél lenne, rínának a malacok, és nincs otthon senki, aki megetesse őket, és nem tudta, hogy várjon-e, vagy fusson haza, vagy mit is csináljon már mostan.

Az a múltkori orvos volt a telefonnál.

Mindenféléket kérdezett tőle, olyanokat, hogy elkéült-e a nagyanyjának a szája széle, meg hogy hány orvosság után nem múlt el a fájdalom, meg hogy verejtékezett-e a nagyanyja, meg panaszkodott-e, hogy nagyon szalad a szíve, vagy hogy kihagy...

Juli mondta, amit tudott, de nem orvos ő, hogy tőle ilyeneket kérdezzenek, pedig hallotta a doktor hangjából, hogy ezeket most nagyon fontos volna tudni, s a hangjából is érezte, hogy valami baj lehet.

Aztán csak annyit mondott, siessen haza, ő meg beszél a városba a mentőknek, azokkal jön ki, mert az ő kocsijának épp a múlt héten tört el a tengelye.

Aztán letette a kagylót, és a portás látta, hogy baj van, meg hallotta is, amit hallott, s mondja a Julinak, hogy ha gyalog van, hát vigye el az ő biciklijét, aztán taposson, de gyorsan, hogy otthon legyen, mire a mentők odaérnek.

Juli fölült. Nagy férfibicikli volt, rajta meg szoknya, azt valahogy maga alá gyűrte, hogy be ne kapja a kerékpárlánc, s elindult visszafelé.

A gyerekek már nem voltak kint az udvaron, de Edit néni állt a kapuban, úgy leste őt. Intett; egy pillanatra lefékezett, elmondta, mi történt. Edit néni meg gyorsan a kezébe nyomott egy levelet azzal, hogy még szombaton délután érkezett, expressz, az apjától, majd olvassa el, ha ráér.

Ő azt a levelet hirtelenjében odagyömöszölte be a melléhez, a blúza alá, mert most nem ér rá elolvasni, most őneki sietni kell haza a nagymamához, mert most semmi más nem fontos, csak a nagymama fontos, mert bajban van, különben miért küldenek a mentőket, és mért rohanna az orvos.

S taposta, csak taposta a pedált, hajtott, nem kerülgette a keréknyomokat, huppanókat, semmit sem kerülgetett, legszívesebben ment volna toronyiránt, de úgy nem megyen még a bicikli sem. Mindjárt odaér, és akkor megmondja a nagymamának, hogy nyugalom, nincs semmi baj, már jön a doktor meg a mentő, beviszik őt a kórházba, ott szépen meggyógyítják, akkor majd hazajön, és ne aggódjék, mert addig is minden, de minden rendben lesz, ő ne törődjék semmivel, csak a maga gyógyulásával, a többit bízza órá, mert órá mindent rá lehet bízni, és bírni fogja, mindent bírni fog, csak a nagymama is kibírja a kórházig...

Már az Akácós-dűlőn hajtott, befordult a Siratózugba... gyerünk... emitt a Rovó Illésék... most már az Epres-tanya... a Sete-Balog... most sincs idehaza... a Bedólt-tanya... A Gólyafészek-tanya... Jaj, mért nem tegnap esett meg, ha már megesett? Akkor a Kalászék kocsival voltak kint...

És ott, igen már alig egy perc kerékpáron... ott az ő tanyájuk, a Kétfa-tanya, amelyik már csak egyfa-tanya, mióta a nagypapa meghalt... No, most befordul majd, leszáll, nem is száll, leugrik, be a házba, odaáll nagymama elé, de úgy, hogy meg ne ijessze nagyon.

Ekkor hallotta meg, hogy vonyít a Fickó.

Hosszan, keservesen vonyít, beleüvöltve a hírt a pusztaságba, hogy hallja meg, aki még hallja, hogy itten, a Siratózug legvégén, a Kétfa-tanyában meghalt valaki.

Julin kívül nem volt ember, aki hallotta volna.

Egyes-egyedül őbelé nyilallott csak bele súlyosan és kegyetlenül, késnél élesebben ez az ősi híradás.

Akkor már bent járt a tanyaudvaron. Ugrik le a kerékpárról, nem tudván, mitévő legyen, amikor látja, hogy a kutya nem az ajtó előtt vonyít, hanem kint az udvarban, ül a hátsó két lábán, az elsőkre meg állva támaszkodik, fölveti a nyakát, a fejét, belefúrja orrát a levegőbe, tol az ég felé, és vonyít, csak vonyít keservesen.

S előtte a földön ott fekszik mozdulatlanul, akiért zokog.

„Kijött... kijött az udvarra, pedig mondtam, hogy maradjon bent” – remeg át Julin, aztán hirtelen belévigyan, hogy talán csak a szabad térséget akarta látni... A Görbehát-lapost, a Berekét, a Siratózugot, hogy aztán megpihenjen tekintete azon az egyetlen magányos nyárfán, amelynek most már megszámolták napjai.

És Juli, szegény kis Gyalog Juli melle összefacsarodik, a teste rázkódni kezd, s leborul arccal a földre, a nagyanja mellé.

Ketten sírnak ott.

Egy gyerek és a kutya.

Hangjuk száll föl a magasba, hogy legalább az ég madarai hallják, mert itt sem közel, sem távol nincs ember, aki azt meghallaná.

Amikor nagy porfellebben megérkezik a mentőkocsi, az orvosnak már nincs más dolga, mint az, hogy lefogja egykori özvegy Bujdosó Demeterné Dalos Juhász Zsuzsánna szemét, s ennyit mondjon csak halkán:

– Bevégeztetett.

XV.

A halál nem a halottnak rettenetes, hanem annak, akit itt hagy maga után.

Kivált, ha úgy marad itt, mint a Juli.

Nagymamának már jó. Ő ott fekszik bent a község halottasházában. Már a sírt is ássák, amelyikbe majd eltemetik. Mert a falu végül is mindig befogadja azt, akinek életében egy kapa földje sem volt odabent. S akkor már mindegy, hogy a Fő téren volt-e palatető portája, vagy valamelyik tanya nádfödele borult följeje életében.

Az a nádtető, az most is megvan. Szakasztott úgy áll ott, ahogy tegnapelőtt állott. Akkor, amikor az megtörtént.

Juli az udvaron áll, ahol már csak az emlékezete jelzi, hol feküdt a drága.

A többiek még azt sem tudják. Nem is kérdezte senki.

Rajta kívül csak az orvos tudja meg a mentők, akik elvitték őt irgalomból. Szabályellenesen, mintha még élne. Hogy ne maradjon vele kettesben a gyerek.

Ilonka ángyi nem azt firtatta. Azt sem bánta, hogy Juli nem náluk alszik, hanem a tanítónőnél. Vagy tán megsejtette, hogy az ő fedelük alatt Juli egy percig sem bírná.

Most viszont úgy jár-kél, intézkedik a Kétfa-tanyában, mintha az övé lenne.

A jószágokat már aznap áthajtották. Este még a baromfiakat is összeszedték, hogy még egy pelyhes csirke se vesszen kárba.

– Megőrizzük. Amíg a testvérek a temetés után döntenek – mondták. De ugyan ki tartja az ilyen apróságot számon.

Csak a Juli.

Juli tud csak mindent. Ám ő nem az aprójószágot tartja számon, az ő szemében vád parázslík. Abba beleíródott egy egész életre minden szó, minden köntörfalazás, ami elhangzott. Pedig ha akkor kijönnek, ha vasárnap nem a házalapot ássák, akkor talán a nagymama...

S nem is gondolja teljesen végig, mert az már nem csupán vád lenne, hanem ítélet. Könyörtelen ítélet.

Ilonka ángyi kerüli a tekintetét.

Azt sem szereti, ha Juli látja, mit mivel odabent.

Pedig a Juli látta, amikor hajtogatta fölfelé az ágyruhákat, még az újakat is, amik már a Julinak vannak ott félretéve.

Nem a lepedőket számlálta.

S a szalmazsákokat sem azért emelgette, tapogatta, hogy azt vizsgálja, új-e benne a szalma vagy már összetört.

A lovak árát kereste.

S ha nem lett volna itt a Juli, már rég kiborította volna a szalmát az udvar közepére, hogy szálanként szétgurkálja. Minek arról a testvéreknek tudni? S egy pár ló ára az több, mint ez az egész tanya.

De a Juli ott ül.

Nem segít nekik, csak néz.

Csak a kutya húzódik oda melléje, hogy ne legyen egyedül.

De ő csak kutya, ő még nem tudja azt, amit Juli tud.

Az ángyi sem tudja.

Mert Juli nem mondta meg neki.

Csak az Edit néni tudja azt, hogy Juli vár valakit. Ide. De azt még az Edit néni sem tudja, hogy Juli melle fölött, a blúzában rejtve most is ott lapul az a levél. Kicsit meggyűrődött már, kicsit érdes néha, de nem baj, az a jó, mert így legalább érezni lehet.

Azt a levelet a Juli csak azután olvasta el, amikor a nagymamát már elvitték. A nélkül a levél nélkül talán ki sem bírta volna.

Ez állt benne:

Kedves Kislányom!

Megtaláltam a leveled. A szívem szakadt meg, hogy nem voltam ott és nem láttalak. Most még jobban éreztem, mit jelentett nekem az, és milyen nehéz így nélküled. Tudom, csalódtál, hogy nem találtál itt, de dolgoztam. Megragadok minden lehetőséget a keresetre, hogy egyszer majd igazi otthont teremtek neked, ahol egyszer majd együtt élhetünk. Ezzel tartozom neked és szegény megboldogult édesanyád emlékének. Amíg az meg nem lesz, úgysem nyugszik meg már az én szívem.

Írj pár sort, ha nem esik nehezedre, és jövő hét végén várj rám. Látni akarlak.

Édesapád

Annak a levélnek minden szavát betéve tudja már.

És Edit néni elküldte már a táviratot.

S akkor ő idejön.

Akkor ezek itt majd nagyon meglepődnek.

– Segíts már, te lány! – szól oda neki ángyi. – Legalább az ennivalót ne hagyjuk itt az egereknek. S szedi össze a baboszsákokat, a lisztet, a zsírosbödönt, mintha nem érne rá vele később. A temetés után.

Juli nem mozdul.

– Nem hallod, neked szoltam?! – mondja az ángyi. – Igazán segíthetnél. Nálunk is köll majd segíteni... Úgyis odajössz. A Juliska húgom gyerekit nem adhatom szégyenszemre az államiba.

A lány hallgat. Amaz meg ki-kiszólva folytatja:

– Mi a fenének köllött nektek ennyi szilvalekvár? Egész polc teli van vele!

Erre már fölkapja a fejét Juli, úgy válaszolja:

– Mert szeretem.

– Akkor meg is eheted majd. Nekünk ugyan nem köll.

„Annál jobb” – gondolja magában Juli, s most már nemcsak azt tudja, hogy nagymama nagyon jó asszony volt, hanem azt is, hogy nagyon okos asszony volt. Mert ő mindezt előre tudta. Látta. Azért tette a köcsögbe a pénzt. Azt neki szánta, egyes-egyedül neki, nem pedig ezeknek.

– Sok új ágyruhátok van – hangzik a szobából.

Ezt sem tudja Juli szó nélkül hagyni.

– Nekem gyűjtögette.

– Ha neked, hát neked. Félretesszük, ne félj. Meg az édesanyád után járó negyedrészt is félretesszük majd a tanya árából. Ha ugyan akad rá vevő. Bár emlékszem, még apám életében érdeklődött utána a vadásztársaság, de nem tudom, kell-e még nekik. Kivált, hogy most jött valami új rendelet. De abban a társaságban sok megyei fejes van, majd elintézik, ha kell nekik. Ha meg nem, hát...

S nem fejezi be.

De ha be nem is fejezi, Juli akkor is tudja.

Először a tetőt hordják el a szelek. Aztán a vert falat kikezdi az eső, málasztja a fagy, aztán egyszer csak jön egy dózer, elegyengetik, hogy felszánthassa a traktor. Akkor aztán bevetik, s aki akkor erre vetődik, már nyomát sem leli annak, hogy itt valaha emberek éltek.

Még a nyárfá sem mutatja.

Kivágják azt is, ahogy nagyanya meghagyta.

Azon tegnap majdnem veszekedés volt.

Amikor ő említette, a Gáspár bátyja azt mondta, hogy nem szükséges teljesíteni egy öregasszony minden rigolyáját, de akkor az Ilonka ángyi is a sarkára állt, s azt mondta, hogy ezt az egyet, ezt kell. Ne járjon vissza emiatt kísérteni. Meg aztán a testvérek is számonkérnék.

S Juli legszívesebben odamondta volna nekik, hogy más is lenne még számonkérnivaló, de nem szólt.

Gáspár bátyja meg fogta a színből a nagybaltát, és odavágott párat a fa tövéhez.

Azután kijelentette, hogy ő ezzel ugyan nem kínlódik egy fél napot, hanem kihívja majd a fűrészkes embert, az majd elintézi a motoros fűrészével.

Most pedig ott áll a bátyja az udvaron, méregeti, hogy mit lát még, ami hasznos lenne a maga gazdaságában.

A kezében cigaretta, azt szívja közben, s a dülő felé pillant, várja a fűrészkes embert, hogy kijön. Motorral ugrik majd ki, mert drága az ideje.

Juli nézi azt a nyárfát.

„Oda nézz, kis Juli... az ám a fa... azon lakik a rigó... az füttyül ám olyan szépen... ám olyan szépen... hallod-e?”

„Rigó? Hol van már az a rigó? – kél Juliból a kimondatlan sóhaj. – És hol van ő? A nagymama? A felhőben? A levegőben... az égben... vagy mibennünk?”

Hiába kérdi magától, nincsen felelet.

S ekkor tekintete odavetődik a dülőre. Arra, ami a Siratózugot összekötötte a világgal.

Ott az úton, sötét ünnepi ruhában jön errefele egy ember.

Nem néz az sem erre, sem arra, ismeri az utat. S tudja azt is, hogy miért siet annyira.

Juli szíve nagyot dobban.

Szeretne rohanni, de nem tud.

Nincs hozzá ereje.

Könny ereszkedik alá a szeme bogarára, s annak párája által látja, hogy akit várt, az már befordult ide. Jön, jön, egyre nagyobb lesz, aztán amikor megpillantja őt, a lába neki is földbe cövekel, csak a karját tárja szét, s akkor Juli elindul felszabadultan, könnyen repkedve, mint a szárnyas angyalok, és odaveti magát az édesapja mellére.

Nem tud szólni, csak tartják egymást erősen, mintha a világ kezdetétől így állnának, s így akarnának állni egészen a világ végezetéig.

Gáspár bátyja odajön, az zavarja meg őket.

– Ni csak, Vince. Te itt?

– Itt – mondja az édesapja, de nem engedi el őt egy percre sem, hanem jobb karjával magához öleli, mintha szárnya lenne, mint a madaraknak, hogy azzal óvhassa fiókáját.

– Tudod, sógor, táviratot kaptam. Az iskolából.

– Aha. Akkor tudod már.

– Tudom.

– És most?

– Otthagynom Pestet. Visszajövök. Van egy kis megtakarított pénzem. Lassacskán majd építkezünk.

– Addig ellehetnétek itt – bólint a sógor a tanya felé. – Julinak is csak jobb lenne.

S akkor egymásra néznek apával. És édesapa a fejével nemet int.

– Jól van sógor, ti tudjátok.

S előkerül az Ilonka is, aki bánja, hogy megzavarták, de örül, hogy a gyerekekre immáron nem neki lesz gondja. Van annak apja, vigye.

Motorkerékpár berreg, jön a fűrészember. A motoros fűrész ott van egy tokban, a hátára kötve.

– No, mit köll kivágni? – kérdi, azok meg mutatják.

Kiveszi a tokból a fűrész, fényes acél lapja van, fogak vannak azon körben, azok harapják a fát; aztán megtölti a fűrész tartályát benzinnel, madzaggal behúzza a motorját, az meg berregni kezd, s kék füstje ott terjeng körülöttük.

– Merre döntsem? – kérdi az ember.

– Arra, a Berek felé. Kár volna, ha a tanyára dülne.

S az ember odalép a fához, megindítja a fűrész, ráhelyezi, a fogak meg belekapnak, gyorsan forgatják ki a nagyszemű fűrészport, aztán még egy vágás, s egy nagy ék tátong máris a fa derekán, abba az irányba mutatva, amerre dőlni fog. Most a másik oldalról mar bele a fűrész, már majdnem átért, a fa megremeg, reccsen egyet, s dőlni kezd arra, amerre pusztulása elrendeltetett. Lassan, méltósággal dől, súlyos teste terhétől rengeni kezd a föld.

Pedig alig egy percbe tellett az egész.

„Ennek is vége” – gondolja Juli, s érzi, hogy most már igazán el kéne innen menni, minél gyorsabban, mert ez a sok keserűség igazán több, mint amit el tud viselni az ő szíve.

Figyelmeztetőleg megszorítja az édesapja karját.

Ő pedig szó nélkül is ért belőle.

– Mi mostan elmegyünk – mondja amazoknak.

– Ugyan hová? – szabódik a sógor, de Ilonka ángyi még illendőségből sem tartóztatja. Csak ennyit mond ridegen: – Te tudod, Vince. Aztán a Juli holmija meg meglesz, érte jöttek, ha tudtok.

– Rendben.

De amikor az apja kézen fogja Julit, akkor a kíváncsiság csak kihúzza belőle a kérdést:

– De mégis... merre?

Apja visszanéz rá, s csendesen ennyit felel:

– Valamerre... emberek közé.

Lépkedni kezdenek.

Akkor a kutya panaszosan fölnyüszít, Julira néz, aztán az ángyiékra s megint a Julira.

A gyerek odaszól neki.

– No, gyere te is, te árva.

S az is hozzájuk szegődik.

S a két ember, Juli meg az apja, egymást kézen fogva elindul toronyiránt, átal a mezőkön, arrafelé, ahol talán még nekik is terem egy darabka szivárvány.

Tizenkét éven felülieknek

ISBN 963 11 2984 5

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest

Felelős kiadó: Sziládi János igazgató

Zrínyi Nyomda (82.1418), Budapest, 1983

Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

Felelős szerkesztő: Majtényi Zoltán

Műszaki vezető: Haás Pál

Képszerkesztő: Csejdy Virág

Műszaki szerkesztő: Rucsek Andrea

18 000 példány. Terjedelem: 11,37 (A/5) ív. IF 4707